

Franc Bernik

Z

*nekdanje
Goričice*

Domžale
Odmz-V 908(Domžale)
BERNIK F.
Z nekdanje

262.2(497.4 Domžale)(091)

0080690216

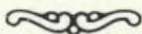
COBISS e

KNJIŠNICA DOMŽALE

216/69

Z
nekdanje Goričice

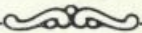

Po raznih virih

spisal

FRANC BERNIK

župnik v Domžalah.

S slikami.

Samozaložba.

Natisnila Slatnar-jeva tiskarna v Kamniku.

1925.

NE
IZPOSOJAMO
NA DOM!

*Natisk dovolil škofijski ordinarijat v Ljubljani
dne 13. julija 1925 št. 2528.*

216/69

908 (497.12 Domovale)

Pojasnilo.

Namen te knjige ni, podati zgodovino Goričice. Pri vsej dobri volji to ni bilo mogoče! In sicer iz enostavnega vzroka, ker resnično ni skorej prav nobenih podatkov o preteklosti Goričice.

Kdor tega ne verjameš, le začni pisati zgodovino katerekoli podružnice, pa se boš hitro sam o tem prepričal!

Namen knjige je le ta, sedanjim prebivalcem Domžal, najmlajšega trga v Sloveniji, nekoliko pojasniti, v kakšnih razmerah so živeli njihovi predniki.

Iz splošnih časovnih razmer, katerim se tudi prebivalci Goričice niso mogli odtegniti, naj čitatelj skuša spoznati razmere Goričice v takratni dobi.

Res, da so stvari, ki se tu omenjajo, že vse drugje in bolje popisane!

A vender — z ozirom na Goričico niso!
Komu izmed sedanjih prebivalcev Goričice so znane?

Meni niso bile!

In tudi Tebi, predragi, bržkone niso!

Je pa le zanimivo, spominjati se na zgodovinsko lego kraja, na njegovo pripadnost, življenjske razmere, težke čase!

Pa bo za Domžale to še čedalje bolj važno in zanimivo, čimbolj bodo rastle in napredovale.

Če torej tudi res ta knjiga ne nudi prav nič novega, vender upam, da prebivalcem tega kraja — katerim edino je namenjena! — ne bo neljuba.

Ta knjiga je le nekako izpopolnilo knjige „Zgodovina fare Domžale“, oziroma nje odstavka I, 2 na strani 15 „Iz nekdanjih dni“.

Glede tvarine pripomnim nasploh to-le: Skrbno sem se skušal izogniti temu, da bi postavljaj kakršnekoli trditve o preteklih stvareh n. pr. kod je šla Rimska cesta i. dr.

Te naj postavljajo in razrešujejo zgodovinarji!

V vseh takih slučajih sem zato le navajal mnenja priznanih zgodovinarjev.

Razpravljajoč o pripadnosti Goričice sem moral navesti splošne zgodovinske podatke, ker le na podlagi teh je mogoče razumeti, od kedaj in zakaj je Goričica pripadala tija, kamor je pripadala.

O turških vojskah, kugi in potresu sem moral dati splošen pregled, kako je bilo takrat na Kranjskem.

Le iz takega splošnega opisa more zaznati čitatelj, v kakšnih hudih razmerah so takrat živeli

tudi prebivalci Goričice. Četudi niso bili vselej sami prizadeti, v strahu pa so le bili vselej, ko so zaslišali osodepolni klic: „Turek je v deželi“, „kuga mori“, „trese se!“ Iz lastne skušnje so vedeli, koliko gorja so te besede naznanjale.

Glede virov žal nisem bil na dobrem!

Šele sedaj sem se prav v živo prepričal, kako borni smo v tem oziru.

Vse, kar o turških vpadih vemo, vemo pravzaprav le iz Valvasorja in iz zapiskov koroškega župnika Jakoba Unresta, ki je živel v 2. polovici 15. stoletja.

Vsi poznejši zgodovinarji, kar mi jih je prišlo v roke, zajemljejo iz teh dveh virov.

Isto velja tudi o drugih dogodkih.

Dasi sem prelistal celo vrsto knjig, uporabiti sem jih mogel za namen te knjige le prav malo.

Eno ime pa sem našel skorej vselej zapisano kot avtorja, kedar sem našel kaj primernega, ime odličnega zgodovinarja, kranjskega dekana Antona Koblarja, ki je posebno v „Izvestjih muzejskega društva“ priobčil izredno veliko dragocenega gradiva.

Več še! Ta blagi gospod mi je iz posebne prijaznosti dal v uporabo tudi svoje rokopisne ekscerpte (izpiske) iz raznih zgodovinskih knjig in

listin, ki si jih je o mengeški fari napravil kot nekdanji mengeški kapelan in pozneje!

Gospod dekan! Za toliko uslugo — srčna Vam hvala!

Navzlic vsej priprostosti si vender drznem knjigo izročiti javnosti.

Ni mi ležeče samo na pisani besedi, ampak tudi na slikah, ki jih knjiga prinaša.

Domžale se do čuda hitro modernizirajo!

Prav kmalu tudi teh spominkov preteklosti ne bo več v kraju.

Naj jih torej vsaj ta knjiga ohrani potomcem!
Še nekaj moram pripomniti!

Pri spisovanju te knjige sem samoumevno moral precej poseči v zgodovino fare Mengeš, katere podružnica je bila Goričica.

Upam pa, da s tem pisatelju zgodovine mengeške fare — kdorkoli že bo — nisem škodoval! Gradivo, katero bo on imel obdelati, je tako ogromno, da splošni pregledni zgodovinski podatki te knjige njegovemu delu ne le ne bodo v škodo, ampak — kot nekak slaboten uvod — morda celo v korist!

Domžale, dne 29. avgusta 1925.

Franc Bernik
župnik.

I.

Trg Domžale — nekdanja Goričica.

1. Povzdignjenje v trg.

Dne 16. majnika 1925 je došel županstvu v Domžalah ta-le dopis:

Št. 5493.

Županstvu

Domžale

Županstvu pošljem dekret o povzdigi vasi: Zgornje, Spodnje Domžale, Stob in Študa v trg.

Te vasi tvorijo poslej en kraj, ki mora dobiti tudi enotno numeracijo hiš.

O izvršitvi poročaj v 6 tednih.

V Kamniku, dne 15. 5. 1925.

Srezki poglavar

Dr. Ogrin.

Dekret, pisan v srbohrvaščini s cirilico, se glasi v slovenščini:

NJEHOVO VELIČANSTVO ALEKSANDER I.

PO MILOSTI BOŽJI IN VOLJI NARODNI KRALJ
SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV

Na predlog ministra notranjih zadev je blagovolil s Svojim previsokim ukazom od 31. marcija 1925 rešiti

da se vas Domžale v kamniškem srezu ljubljanske oblasti proklamuje za trg.

Teritorij trga Domžale obsega teritorij dosedanjih vasi Zgornje Domžale, Spodnje Domžale, Stob in Študa.

Taksa iz T. Br. 54 zakona o taksah v znesku 10.000 dinarjev je plačana in po čl. 71 pravilnika za izvršenje zakona o taksah pilepljena na rešenju.

Št. br. 294/25.

V Belgradu 9. aprila 1925.

Štampilja
ministra notranjih
zadev.

Po naredbi
ministra notranjih zadev
načelnik.

S tem je bila ugodno rešena prošnja, ki jo je občinski odbor v Domžalah, zbran v seji dne 30. sept. 1921, na predlog župana Antona Skok-a soglasno sklenil in odposlal na pristojno mesto.

Domžale so postale 31. marcija 1925 trg.

2. Slavnostna proglasitev trga.

Vršila se je v nedeljo, 9. avg. 1925, v najlepšem redu in na kar najslovesnejši način.

Saj je domžalsko županstvo skupno s slavnostnim odborom storilo prav vse, da se ta zgodovinsko pomembni dogodek res dostojno proslavi.

Celo lastni krajevni list „Domžalec“ je v propagandne namene za to slovesnost začel v Domžalah izhajati. Izdajal ga je propagandni odsek slavnostnega odbora.

Urednik mu je bil učitelj Ivan Stenovec, oblastim odgovoren pa trgovec Martin Menart. Tiskala ga je tiskarna Krmpotič na Viru. Izšel je tekom enega meseca, od 23. julija do 21. avgusta, v 5 številkah, v 3000 izvodih. Brezplačno so ga pošiljali na vse strani, zgolj v ta namen, da širje občinstvo opozore na domžalsko slavnost in jih nanjo povabijo.

Brezplačno izdajo lista, katerega 5 števil je štelo 148 strani večjega formata, so omogočili inserati. Dobili so jih za 21 — 25 strani 102, med njimi 70 iz trga Domžal! Stala je cela stran 1250 Din., pol strani 800 Din., četrt strani 400 Din., osminka 200 Din.

List je svoj namen popolnoma dosegel.

Pa tudi prebivalstvo trga je storilo v najlepši edinstvi vse, kar je bilo za dostojno proslavo le mogoče.

Postavili so v posameznih dotedanjih vaseh trga nad 300 mlajev, več slavolokov, skorej vsako hišo posebej so prelepo okrasili z venci in zastavami. Čelo nad križ vrh cerkvenega zvonika je pogumna roka tekom noči postavila trobojnico!

Tudi vreme je bilo krasno, kot lepše biti ni moglo.

Na predvečer, 8. avgusta, ob 8. uri so na večih krajih trga zagromeli topiči, v Šumberku, Študi in drugod so zagoreli kresovi in so zažarele hiše trga v bajni razsvitljavi. Domžalska godba, gasilci z bakljami in lampijoni, množice ljudstva, so v sijajni povorki korakali po vseh vaseh trga. Pred Novo pošto je tisočglavo množico nagovoril župan Anton Skok. Profesor Dr. Valentin Rožič pa je v daljšem govoru vzel slovo od dotedanjih vasi s tem, da je navdušeno pozdravljal mladino kot nositeljico novega življenja v novem trgu.

Zarana zjutraj je domžalska godba v veseli budnici budila tržane k veselemu praznovanju.

Ob $1\frac{1}{2}$ 9. so se vsa domača društva zbrala na kolodvoru k sprejemu slavnostnih gostov.

Sklenilo se je namreč, da pri tej slavnosti nastopijo zgolj domača društva in to brez vsakih stranarskih ozirov, le po letih njihove ustanovitve v kraju.

Naj trg sam pokaže, kaj zmore na organizaciji!

Po dohodu vlaka in pozdravih se je razvrstil sprevod.

Otvorili so ga trije konjeniki: srednji v narodni noši, desni Sokol, levi Orel. Sledilo je kat. izobraževalno društvo z zastavo, narodne noše, šolska mladina z učiteljstvom in zastavo, domžalska godba, gasilsko društvo Domžale in Stob, Sokoli, narodne noše, Orli, Orlice, Disk, pevsko društvo Domžale, obrtna zadruga, obrtna šola, mengeška godba, narodne noše, jezdec z velikim širokokrajnim slamnikom na glavi, okrašen voz z napisom „Domača obrt“ s slamnikarji in slamnika-

ricami, ki so kar na vozu vpricho občinstva pletli kite in šivali slamnike na stroje, kar je vzbujalo splošno pozornost, drug originalno urejen voz z napisom „I. tržni dan“, na katerem so tržanke prodajale vsakovrstne jestvine — oba voza je vozilo po dva para konj —; dostojanstveniki, uradništvo, župani iz okolice, domžalski občinski odbor, narod.

Do 2000 oseb so našteli v sprevedu.

Najprej je krenil spreved na Goričico.

Tu je imel župnik Franc Bernik zunaj na prostem pred kapelico slavnosti primeren cerkveni govor o ljubezni do rodnega kraja, ki je ta dan slavila v Domžalah svoj veliki praznik.

Zaključil je svoj govor z besedami: „Na zgodovinskih tleh smo danes tu zbrani. Tu okrog cerkve je bil nekdanj „turški tabor“. Na tej ljubeznjivi, Mariji posvečeni Goričici so pred 450 leti ob urah nevarnosti domžalski predniki iskali in tudi našli varstva in rešitve. Nebes Kraljica svojih ni zapustila. Njena materina roka je posebno ta kraj in njega ljudstvo skozi vsa stoletja čudovito ljubeče varovala in vodila! Zato pa Te prosim, o Marija: Kakor si bila vsa dolga stoletja Mati prijazne Goričice, kakor si Ti Mati prelepe fare domžalske, bódi tudi Mati trga Domžale!“

Nato je opravil sv. mašo z zahvalno pesmijo in dal blagoslov z Najsvetejšim.

Med sv. mašo je dovršeno lepo svirala domžalska godba pod vodstvom kapelnika Vinkota Riedl-a, domači pevski zbor pa je pod vodstvom organista Jakoba Flis-a izvrstno zapel A. Foersterjev „Te Deum“, P. Angelikov „Tantum ergo“ in ob sklepu „Povsod Boga!“

Vršil se je obhod po trgu.

Pred spomenikom kralja Aleksandra I. se je nato izvršila slovesna proglasitev trga, ki jo je s prisrčnim pozdravom otvoril župan Anton Skok.

Izvršil jo je srezki poglavar Dr. Fran Ogrin s tem, da je prebral dekret Njega Veličanstva kralja o povzdigi Domžal v trg in govoril navdušene besede o procvitu Domžal, o ljubezni do naše domovine in države.

V imenu osebno zadržanega velikega župana Dr. Baltiča je prisrčno pozdravil novi trg in izrekel svoje častitke vladni svetnik Dr. Mencinger.

Profesor Dr. Valentin Rožič se je v slavnostnem govoru v prelepih besedah spomnil onih, ki so skozi desetletja s svojim delom pripravljali trg Domžale. To so bili na Goričici delujoči duhovniki, župani z občinskimi odbori, nadučitelji z učiteljstvom, tovarnarji, delavstvo. Spodbujal je h krepkemu nadaljnemu delu za procvit trga Domžale.

Pozdravili so še: predsednik trgovskega gremija v Ljubljani Fran Štupica, kamniški župan Dr. Richard Karba, narodni poslanec Ivan Štrcin, predsednik gremija trgovcev za kamniški okraj Anton Stergar, podžupan v Trziču Snój, župan v Mengšu Lipar.

Vsi pozdravi so razdoneli v prisrčno željo, da bi se novi trg čimpreje razvil v mesto.

Slovesnost je zaključil župan Skok, ki je potem raz balkon Nove pošte prebral došle brzojavne in pismene pozdrave.

Popoldne ob 2. se je nudil zopet prav lep prizor. Iz Ljubljane je došlo k slavnosti kolesarsko društvo „Sava“, 120 kolesarjev in kolesaric, drug za drugim,

v lepem redu. Pred Novo pošto jih je sprejela godba in pozdravil župan.

Od 2. dalje se je na krasno prirejenem vrtu g. Josipa Senice vršila veselica. V 12 paviljonih so vneti tržani in tržanke stregli gostom in prodajali jedil, pijače, cvetic, srečk, kave. Domžalska in mengerska godba sta neumorno svirali. Vse je bilo veselo, zadovoljno.

Slavnosti se je udeležilo nad 10.000 gostov.

Krasno je uspela.

Ž njo je trg Domžale častno nastopil na zunaj, pred svetom.

Takoj po tej slavnosti so se vpeljali v Domžalah tudi redni tržni dnevi. Vršiti se imajo odslej redno vsako soboto dopoldne na prostoru, ki ga je županstvo v ta namen priredilo.

Prvi tržni dan je bil 14. avgusta, na dan pred Velikim Šmarnom. Tekom ene ure je bilo že vse razprodano, kar so skrbne gospodinje postavile „na trg.“

Takoj se je pokazalo, da je prebivalstvo novega trga besedo „trg“ tudi v praktičnem pomenu prav dobro razumelo.

3. Obseg trga.

Trg Domžale se ne krije z občino Domžale, pa tudi ne s faro Domžale.

Ne krije se z občino Domžale, ker mu — radi oddaljenosti — ne pripada vas Št. Pavel, ki dasi je podružnica fare Št. Jakob ob Savi, spada vendar že od nekdanj k občini Domžale. Ta vas šteje samo 8 hišnih številk z 69 prebivalci in leži 20 minut od Štude.

Ne krije se s faro Domžale, ker mu ne pripada Depaljavas, ki je občina zase. Šteje 43 hišnih številk z 241 prebivalci.

Krije pa se trg Domžale popolnoma z — nekdanjo Goričico.

Tudi nekdanja Goričica je obsegala vasi Zgornje Domžale, Spodnje Domžale, Stob in Študa.

Kdorkoli torej ljubiš trg Domžale in se veseliš njegovega procvita in napredka, pomúdi se z zanimanjem in z ljubeznijo tudi pri nekdanji Goričici in njeni zgodovini!

Le nikar ne posnemaj tistih otrok, ki se, kakor hitro nekoliko naprej pridejo, sramujejo svojih priprostih starišev in ne marajo zanje!

Ti bódi hvaležen otrok, ki mu je vse ljubo in drago, kar ga spominja njegovih starišev!

Pozdravljena torej predhodnica trga Domžale — nekdanja Goričica.

II.

Zgodovinska lega Goričice.

1. Ob nekdanji Rimski cesti.

a) Kod je šla ta cesta.

Rimska cesta, ki je vezala naše kraje s središčem vsega takratnega sveta, s cesarskim mestom Rimom, je peljala¹⁾ iz staroslavne Akvileje proti severovzhodu, kjer je bila nekako pri sedanjem Gradišču prva postaja „pri enajstem miljnem kamenu“ (ad undecimum). Blizu izliva Vipave v Sočo, med Gmajnico in Sovodnjem, je bil postavljen most čez Sočo. V vipavski dolini blizu sedanje Prvačine je bila menjalna postaja („mutatio“²⁾). Čez sedanjo goro Hrušico je pripeljala v Logatec, kjer je bilo prenočišče („Mansio Longatica“). Blizu slovečega Navporta (Vrhnike) je bila pri sedanjem Logu postaja pri devetem miljnem kamenu („ad nonum“). In že je bila dosežena Emona (Ljubljana).

¹⁾ Dr. Franc Kos: „Črtice o naši domovini pred prihodom Slovencev.“ Letopis Slovenske Matice 1897.

²⁾ „Mutatio“ (premenitev) je bila manjša rimska postaja, v kateri so samo konje premenili, v razloček od „mansio“ (ostajališče), ki je bila večja postaja, preskrbljena s prenočiščem in vsemi potrebščinami.

Za nadaljni tek ceste — od Emone proti Celeji — ki je prav za namen te knjige važen, je pa odločilnega pomena vprašanje, kje je ta cesta prekoračila Savo.

A glejte! Ravno v tem zgodovinarji niso edini!

Dr. Franc Kos trdi¹⁾: „Prehod čez Savo je bil najbrže blizu Št. Jakoba ob Savi. Kmalu potem se je prišlo do postaje pri štirinajstem kamenu („Mutatio ad quartodecimum“), ki je bila morebiti pri današnji Pešati. Odtod je cesta držala proti postaji „Ad Publicanos,“ bržkone blizu sedanje Krašnje, kjer se je pobirala colnina. Še šest rimskih milj in potnik je prišel do meje med Italijo in Norikom. Kjer je sedaj vas Trojane, bila je tedaj — že v Noriku — postaja Hadrante, tudi Adrantes ali Adrante imenovana. Odtod je cesta peljala po noriškem svetu v staro Celje.“

Avgust Dimitz piše²⁾: „Iz Emone najdemo na Rimski cesti do meje Italije postaje: Savo Fluvio (ob reki Savi), 9 mp³⁾, ad quatuordecim, XIV, pri štirinajstem kamenu (Mengeš?), 10 mp, ad Publicanos (carinska postaja pri Krašnji ali Podpeči) 6 mp, Adrante (Trojane) 25 mp od Emone. Prehod čez Savo je bil pri Medvodah ali Smledniku.

Res so našli l. 1897 blizu Medvod, pod Svetjem, ne daleč od goriške tvornice, precej obširno rimsko

¹⁾ Letopis Slovenske Matice 1897.

²⁾ Geschichte Krains I, str. 6.

³⁾ Kratica mp pomeni „millia passuum,“ to je entisoč korakov, kar je znašalo eno starorimsko miljo. Ker je bila ena starorimska milja 24 minut pota, je bilo pet rimskih milj dve uri pota. En rimski korak je bil = 1,479 meter.

Občinski odbor v Domžalah za časa proglasitve trga.

Ob proglasitvi trga Domžale:

1. Pozdrav gostov na kolodvoru.

2. Med slavnostno službo božjo.

3. Sreski poglavar proklamira trg.

4. Slamnikarska obrt v sprevodu.

5. „Prvi tržni dan“ v sprevodu.

6. Po sprevodu pred Novo pošto.

grobišče, kar priča, da je bila pri Medvodah večja rimska naselbina.¹⁾

Anton Koblar piše v svoji rokopisni zbirki²⁾ zgodovinskih podatkov o Mengšu: „Zelo verjetno je, da je držala stara Rimska cesta, ki je šla iz Emone v Celejo, mimo Mengša, bodisi, da je ista šla pri Tacnu čez Savo in potem mimo Šmartnega in Skaručine čez Drnovo proti Brdu ali pa kod drugod. Znamenito je, da se polje nad Mengšem ob cesti proti Kamniku imenuje Drnovo, kakor ono poleg Krškega, kjer je stalo staro rimsko mesto Noviodunum. Ker se je tudi tukaj našlo nekaj ostankov rimskih naselbin, meni Hitzinger, da je bila pri sedanjem Mengšu rimska postaja ad Quartodecimum.“

Da je bila pri Mengšu večja rimska naselbina, o tem danes nihče ne dvomi. Kovinski meč, steber, stari rimski novci, svetilnice, ožgane kosti in črepinje mrličev, ki so jih izkopali pod sedanjo grajsko razvalino in jih hrani ljubljanski muzej, o tem jasno pričujejo. Prav tako tudi velik vrč za pepel iz črne gline, nad en čevelj visok, ter v njem še pepel in kosti, mal lonec, v katerem so mrličem dajali v rakev mazil ali jedil in eno solzno steklo. Te tri reči so našli v grobu, obokanem z opeko, pri Mengšu.

Dr. Josip Gruden pa trdi čisto kratko in določno³⁾: „Iz Emone (Ljubljane) je vodila Rimska cesta čez Savo pri Črnučah na Mengeš, Trojane, Celje in Ptuj.“

¹⁾ „Izvestja muzejskega društva“, VII. 1897 str. 36.

²⁾ Citatom iz te zbirke sem vedno pristavil lastnikovo ime v oklepaju.

³⁾ „Zgodovina slovenskega naroda“, str. 11.

To svojo trditev opira predvsem na dejstvo, da gredo vse naše glavne ceste še dandanes nasplošno prav v tisti smeri, v kateri so jih izpeljali Rimljani, ki so bili v gradnji cest zares mojstri.

Zakaj bi ravno pri naši najimenitnejši cesti, pri Dunajski, bilo drugače?!

Popolnoma v smislu te trditve poroča M. Slekovec¹⁾: „Rimske najdbe ob Dunajski cesti nad Ljubljano segajo do „Pekovskega“ križa, potem se pa njihovi sledovi izgubijo tija do Urbančka. Odtam dalje pa se nahaja zopet mnogo rimskih ostankov. Vse te najdbe pričajo, da je šla Rimska cesta ravno todi, koder še sedaj gre Dunajska cesta. Večje pomembe, kakor najdbe nasproti Urbančkove hiše je pa prostor na severni strani pokopališča cerkve sv. Jurija. Tu je bila starorimska naselbina, ki ni bila majhna, ker se rimski grobovi sledijo tudi ob cesti proti Savi. Lahko sklepamo, da je bila tu rimska naselbina ob Savi tik takratne Rimske ceste, ki je držala iz Emone čez Savo in dalje proti Celeji. Skoraj gotovo Sava takrat še ni tekla tako blizu črnuškega hriba, kakor danes, ampak bližje Ljubljane. Še dandanes si leto za letom prebira Sava svojo strugo. Zato je bila ta naselbina tik Save in blizu tedanjega rimskega prehoda čez Savo, da ga je varovala in branila pred sovražnimi napadi. Ne bomo se torej veliko zmotili, če v tej naselbini gledamo „Statio ad Savum fluvium“ (postajo pri reki Savi).

Glede Save je že Valvasor²⁾ zapisal, da ne ve, ali bi jo imenoval „tekočo“ ali „letečo“, ker si prebira svojo strugo zdaj tu zdaj tam.

¹⁾ „Izvestja muzejskega društva“, IV, 1894, str. 113.

²⁾ „Ehre des Herzogthums Krain“ II, str. 157.

Pri Št. Jakobu ob Savi je n. pr. tekla nekdam tik ob farni cerkvi in župnišču. A kako daleč od tam je danes njena struga!

Če je torej Rimska cesta prekoračila Savo pri Črnučah, Tacnu ali Medvodah, vsekako je vodila na Mengeš in odtam proti Brdu in Krašnji mimo Goričice ali vsaj ne daleč od nje.

Pa tudi, če je bil prehod čez Savo pri Št. Jakobu in je cesta vodila čez Pešato na lhan in Dob proti Brdu in Krašnji — saj je bilo tudi to za takratne razmere čisto blizu Goričice.

In tudi v tem slučaju je bila naselbina v Mengšu brez dvoma zvezana s to cesto, da je mogla občevati s Celejo. In ta zveza je vodila mimo Goričice.

Koderkoli je torej šla Rimska cesta, vsekako je šla skozi ali vsaj blizu nekdanje Goričice.

b) Važnost Rimske ceste.

Odkar sta bili leta 15. po Kr. deželi Norik in Panonija popolnoma podjarmljeni od Rimljanov in sta postali pokrajini mogočne rimske države, je postala Celeja (Celje) najiminitnejše mesto teh pokrajin.

V Celeji¹⁾ je stanoval namestnik rimskega cesarja (procurator Augusti), ki je kot nekak podkralj vladal v teh krajih. Imel je najvišjo vojaško oblast, vršil je najvišje sodstvo in vodil finančno upravo. Le cesarju samemu je bil odgovoren za svoje delovanje.

Takoj čutiš, kolikega pomena je bila zveza med cesarskim mestom Rimom in mestom cesarskega namestnika Celejo — Rimska cesta!

¹⁾ Izvestja muzejskega društva („Celje“) V, 1895, str. 170.

Takrat je služila ta cesta predvsem vojaškim namenom, pa tudi dobro urejeni državni pošti, trgovini, naobrazbi. Po njej so dohajali v deželo rimski naselniki.

Nad vse burno pa je bilo na tej cesti za časa preseljevanja narodov.

Takrat se je seveda smer zaobrnila. Ne od juga proti severu, ampak od severa proti jugu so drle ogromne množice!

Prvi so prišli divji Huni. Leta 452 je pripeljal njih poglavar Atila svoje trume iz ogrskih nižav, razdejal Ptuj, Celje, Emono.

Za njim so prišli germanski rodovi Rugijcev, Herulov, Gepidov, Gotov, Longobardov, vsi enako divji, ropoželjni.

In tudi Madjari so pozneje na svojih roparskih pohodih v bogato Italijo uporabljali starorimsko cesto, ki je vodila iz Panonije čez Ptuj, Celje, Emono, Logatec.

Zato so pokrajine ob tej rimski cesti: Spodnje Štajersko, Kranjsko in Goriško največ trpele. Vse je bilo razdejano in porušeno.

Kaj vse so prebivalci nekdanje Goričice, skozi katero je šel ves ta velikanski val najrazličnejših narodov, videli, doživeli, pretrpeli!

2. Ob poštni zvezi Ljubljana — Gradec.

V 12. in 13. stoletju glavni promet Kranjske s Štajersko ni šel več po starorimski cesti mimo Goričice na Trojane, temveč čez Kamnik, skozi tuhinjsko dolino, do Žalca in odtam deloma na Celje, deloma v Slovenji Gradec.

Tedaj je bil Kamnik večji in pomenljivejši kraj v deželi kot Ljubljana, ki se je šele proti koncu 13. stoletja povzpela do večje veljave.¹⁾

Ta veliki razvoj je imel Kamnik zahvaliti andeškimi grofom, ki so imeli svojo glavno postojanko v Slovenjem Gradcu.

Lastniki „Starega gradu“, kjer je bilo prvo selišče Kamnika in je tudi nosil ime „grad Kamnik“, „vitezi Kamniški“, so bili plemiči nižje vrste, podložniki (ministerijali) andeških grofov. Morali so z njimi iti na boj, sprejemati jih in gostiti na svojem gradu ter upravljati za nje kamniška posestva.

Toda ta slava Kamnika ni dolgo trajala.

Kar pretresljivo je, kako Valvasor spremembo, ki se je s Kamnikom izvršila, opisuje!

„Mesto Kamnik je imelo nekdanj mnogo bogatih ljudi in se je zelo pečalo s trgovino. Pred časom pa je nekdanj bogato in obljudeno mesto tako propadlo, da je četrti del hiš, ako ne več, že razpadel. Vse trgovine razven ene so zaprte in najlepše hiše se dobe v najem za celo leto za dve kroni! Prebivalci so popolnoma revni ljudje.“²⁾

In vzrok temu propadu Kamnika?

Promet ni šel več skozi Kamnik na tuhinjsko dolino, ampak zopet skozi Črni graben na Trojane po nekdanji Rimski cesti, katero so tedaj popravili in obnovili.

Zopet je torej Goričica prišla v središče svetovnega prometa!

¹⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda str. 181.

²⁾ Glej: Dr. Gruden, istotam!

In pri tem je sedaj navzlic vsemu prizadevanju Kamničanov ostalo prav do leta 1849, ko je stekla — železnica ob Savi.

Vendar pripomnimo, da se ta popravljena Rimska cesta takrat še ni imenovala Dunajska cesta!

Dunajsko cesto — veliko cesto iz Dunaja v Trst — so začeli graditi šele leta 1720 pod cesarjem Karolom VI.

Most čez Bistrico pri Domžalah so napravili leta 1724.

Postavila ga je Kranjska dežela sama s pogojem, da je smela pobirati mostnino.

Isto leto 1724 so napravili tudi most pri Črnučah, ko so vravnavali Savo.

Gotovo pa je bil vsaj pri Črnučah most že tudi veliko prej. Že l. 1627 sta prišla 30. sept. cesarska komisarja Ivan Gašper pl. Dornsparg in baron Jurij Waagen z Wagensperga k škofu Hrenu, da bi se napravil most čez Savo, „ker se tako preveč ljudi potopi.“¹⁾ Škof Hren se je namreč l. 1622 pogodil s črnuškimi brodniki, da mu bodo vozili za 12 gold. na leto njegove ljudi ondi čez vodo.²⁾

Uprav ogromen je moral biti promet, ki se je posebno od tedaj naprej vršil po tej cesti!

Od Trsta proti Dunaju, od Dunaja proti Trstu so kar naprej drdrali vozovi po njej.

In vse to mimo Goričice, skozi Stob in Zgornje Domžale!

¹⁾ „Mittheilungen des Musealvereines für Krain“, 1862 str. 109 (A. Koblar).

²⁾ Istotam, str. 101.

Takrat so bili res zlati časi, posebno za gostilničarje ob cesti!

Toliko je šlo voznikov tod mimo, da so prav zaradi njih nastavili duhovnika na Goričici, da bi tem voznikom bilo omogočeno, ob nedeljah in praznikih udeležiti se službe božje¹⁾.

Ker je bila popravljena Rimska cesta za takratne priproste cestne razmere še najboljša zveza med Ljubljano in Gradcem, je po sebi umevno, da je tudi prva redna pošta med Ljubljano in Gradcem hodila po njej.

Odredil jo je nadvojvoda Karol 17. marca 1573.

Kranjski deželni stanovi so isto leto privolili zanjo podpore letnih 200 gold.

Bila je to seveda čisto priprosta peš-pošta, pozneje ježna pošta.

Tekači so prinašali in odnašali vsak četrti dan uradna in zasebna pisma.

Pri tem so imeli samoumevno premagati velike težave in zapreke, posebno ob prehodu čez Savo.

Mostovi so bili takrat še zelo redki. Tudi na Črnučah in pri Št. Jakobu jih še ni bilo.

Čez Savo se je prišlo le na brodovih.

Zato sta črnuški in šentjakovski brodar dobila leta 1584 ukaz, da naj v prihodnje noč in dan pazita na dohod pošte, „posebno črnuški brodar, ki ima brod od nadvojvode v fevdu (užitku)“.²⁾

Brod na Črnučah se že zelo zgoodej omenja. Že l. 1403 je vojvoda Vilhelm zapovedal svojemu glavarju

¹⁾ Škofjiški arhiv: Dopis mengeškega župnika Iv. Kuralta 1856.

²⁾ A. Koblar: „Donesek k zgodovini pošte na Kranjskem“ Izvestja III, 1893, str. 57.

na Kranjskem, Ivanu z Mirne, da naj varuje Jakoba, brodarja na brodu pri Črnučah v njegovih pravicah.¹⁾ L. 1548 sta bila brodarja na Črnučah Jost in njegov stričnik Primož. Franc grof in baron na Turnu in Križu, glavar Goriške grofije in odgojitelj nadvojvode Ferdinanda II., jima je pa po smrti njunega brata oziroma strica Ambroža odvzel brod in zraven ležeče zemljišče in je ondi postavil enega svojih hlapcev, ki je brodarino pobiral za svojega gospoda. Toda z razsodbo z dne 17. avgusta 1548 so se Črnučanoma vrnila pravice, češ, „da so njuni predniki uže 200 let imeli ta brod in zemljo poleg njega od nadvojvodov v fevdu.“¹⁾

Leta 1608 so za to pošto naredili lesen most čez Pešato.

Kje je šla pošta čez Bistrico, tega nam zgodovina ne omenja.

Naj je šla že kjerkoli, skozi Goričico je vsekako hodila, ali od Črnuč in Trzina sem skozi Stob in Zg. Domžale, ali od Št. Jakoba in Dragomlja mimo Štude skozi Spodnje in Zgornje Domžale.

V kraju Podpeč pri Brdu je bila za časa Valvasorja²⁾ edina poštna hiša na Gorenjskem in nedvomno skozi par stoletij najvažnejša poštna postaja v naši deželi zunaj Ljubljane.

V 17. stoletji pošta nekaj časa ni hodila na Podpeč, ampak na Kamnik in tuhinjsko dolino.

Zato so v spominu na ta čas leta 1717 prosili Kamničani nadvojvodo, da bi pošta zopet hodila na Kamnik in Motnik, češ, „da Bistrica mnogokrat tako naraste, da pošta ne more čez reko in mora tedaj iti

¹⁾ Izvirna pergamentna listina v ljubljanskem muzeju (A. Koblar).

²⁾ Ehre des Herzogthums Krain II, 129.

na Kamnik. Seli so že včasih ondi utonili in pisma so šla po vodi.“¹⁾)

Prošnja ni bila uslišana. Tudi ni bilo vzroka, ker so tri leta potem napravili Dunajsko cesto, sedem let potem pa tudi most čez Bistrico.

Od tedaj je potem, od leta 1730, poleg redne tedenske ježne pošte, ki je prinašala pisma, vozil tudi redni prevoznik po enkrat na teden ljudi in blago. Voznina je stala od Ljubljane do Gradca: za osebo 5 gold. in za blago po 1 gold. 15 kr. od centa.

A ne le pošta, tudi državna mitnica, carinarna je bila Podpečjo.

Ta je bila pa še veliko starejša, kot pošta.

Davno prej, predno je šel tam mimo prvi poštni sel, se je ondi že pobirala mitnina.

Dà, prav to je bilo tudi vzrok, da se je ravno Podpečjo, kot omenjeno, ustanovila pošta in se je ravno tam sezidalo tudi poštno poslopje, mogočna, enonadstropna hiša, ki še danes stoji in v svoji osamelosti žalostno priča o slavi nekdanjih dni.

Podpeška mitnica je bila last nadvojvode, deželnega kneza, ki je izročal njeno upravo deželnemu vicedomu.

Prvi oskrbnik te mitnice, čigar ime nam je ohranjeno v vicedomskih listinah — Andrej Salittinger — se omenja že 8. nov. 1538 v listini cesarja Ferdinanda kranjskemu vicedomu Zigmundu von der Durr.

Kako dobra je morala biti ta mitnica, nam priča to, da jo je isti cesar izročil 14. jul. 1553 Nikolaju

¹⁾ Iv. Vrhovnik: „Carinska in poštna postaja Podpečjo pri Brdu.“ Izvestja VI, 1896 str. 116.

Juričiču za 10.000 renskih gold. s pristavkom: „Naj uživa, dokler živi, vse dohodke mitnice kot obresti te svote, plačuje naj carinarje in natančno spolnuje mitniški red!“¹⁾

Ko se je ustanovila pošta Podpečjo, se je mitnica združila s pošto.

Prvi poštar Podpečjo je bil Jakob Dezani od sv. Jurija leta 1583. Plačeval je najemnine 360 renskih gold. letno.

Vse je šlo dobro — pošta in mitnica — do leta 1849!

Ko je pa tega leta stekla železnica ob Savi, so za Dunajsko cesto minuli zlati časi!

Ponehal je promet, ž njim pa tudi dohodki.

Leta 1867 se je pošta iz Podpeči premestila v bližnjo Lukovico, kjer je še danes.

Carinski urad Podpečjo pa je prenehal že ob francoski okupaciji leta 1809. Tudi po odhodu Francozov se ni več obnovil, ker so se mitnice ob cestah združile z mitnicami ob mostovih. Ustanovili sta se mitnici: na Viru pri bistriškem mostu in v Krašnji.

Kdo naj primerno preceni ves ogromni promet na ljudeh, živini, vsakovrstnem blagu, ki je v teku dolgih stoletij šel po tej prevažni cesti! Kdo naj prešteje množice voznikov, ki so po njej vozili iz Kranjske na Štajersko in obratno! Kdo naj našteje odlične osebe, tudi kralje in cesarje, ki so se po tej cesti vozili!

In vse to ravno mimo Goričice!

¹⁾ Ivan Vrhovnik: Izvestja VI, 1896 str. 172.

3. Ob prometni črti Zidani most — Italija.

Kako pa ta preimenitna zveza pride v stik z — Goričico?!

Le poslušaj!

Babenberžan vojvoda Leopold Slavni (1194 — 1230), je hotel promet v Italijo in primorska mesta iz podonavskih pokrajin, ki je šel do tedaj čez Koroško, napeljati čez Gradec in Ljubljano.

Zato je pa bilo treba napraviti most čez Savo, da se omogoči promet med Štajersko in Kranjsko. Napravil ga je ob izhodu iz Savinjske doline, pri Radečah.

Na mestu, kjer je stal stari rimski most, je dal l. 1222 zgraditi nov most, imenovan Zidani most, ki je bil odprt leta 1224.

Namen je bil dosežen. Od tedaj je šel promet iz severnih krajev čez ta most na Kranjsko in dalje.

Most ni stal dolgo, le nekaj nad 200 let. V hudi borbi zoper cesarja Friderika III. so ga dali celjski grofi podreti. Niso ga več postavili. A to prometa ni zavrlo. Nasprotno! Čedalje večji je bil.

Od Zidanega mosta naprej je bila namreč Sava za plovbo ugodna.

Promet po Savi je bil silno živahen. Kar mrgolelo je po njej čolnov in ladij.

Prebivalci ob Savi, posebno v Litiji in Zalogu pri Ljubljani so se skorej vsi preživljali z brodarstvom.¹⁾

In tudi za Goričico je bil ta promet po Savi življenjskega pomena.

Promet po suhem se namreč v nekdanjih časih, ko so bile ceste še zelo slabe, ni mogel vršiti z vozmi,

¹⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda str. 1033.

ampak se je navadno vršil le s konji in mulami, obloženimi s tovari. Ta način prometa s konji in mulami je bil tudi na Kranjskem najbolj navaden tija do 17. stoletja, ko so pričeli zboljševati ceste. Skorej povsod najdemo višino prometa označeno s številom tovorov.

In sedaj poslušaj, kaj poroča Valvasor¹⁾ o nekdanji Goričici!

„Na Goričici, ki leži med Dragomljem in Mengšem, stanuje veliko prenašalcev tovorov.“

(„Goritschiza, so zwischen Dragembl und Mannsburg ligt, wird von vielen Samern bewohnt.“)

Domžalci znajo poiskati zaslužek. Od semnja do semnja gredo s svojimi slamniki, samo da jih v denar spravijo. Za zaslužkom hite v tuja mesta, v daljno Ameriko. Doma ti že stuhta kakršenkoli način, samo, da ima zaslužek.

Taki so bili po tej Valvasorjevi izjavi tudi njihovi predniki.

Iz Zaloga vodi bližnjica skozi Študo, Domžale in Stob na Kranj in naprej skozi poljansko dolino, koder je šel takrat tovarni promet na Laško.

Kot nalašč za dober zaslužek!

In tega da bi bili prebivalci Goričice prezrli!

Nemogoče!

O njih velja torej še posebno, kar trdi zgodovinar²⁾: „Na Gorenjskem je bilo veliko prenašalcev tovorov, ki so na konjih prenašali vino, olje, sol, žito, platno, vsakovrstno drugo trgovsko blago.“

Koliko vina, moke, drugega blaga je prišlo po Savi iz Ogrskega, od vseh strani!

1) „Ehre des Herzogthums Krain“ II, 119.

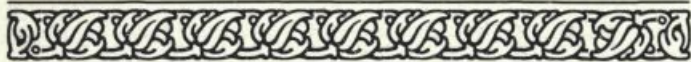
2) A. Dimitz: „Geschichte Krains“ III, str. 64.

Prebivalci Goričice pa so z drugimi vred to blago v Zalogu natovorili in naprej prodajali, pri tem pa seveda dobro zaslužili.

Zgodovinar dalje pristavlja: „Mnogi so kupčevali tudi s konji v Italijo.“

Ali se motimo, če trdimo, da ima tudi kupčija s konji in z njo združena mešetarija, ki je mnogim tukajšnjim ljudem že kar v krvi, prav v teh razmerah svoj začetek in zato tudi svojo zgodovinsko pravico?

III.

Pripadnost Goričice.

1. Pod faro Mengeš.

a) Fara Mengeš.

Goričica je pripadala menceški fari od ustanovitve te fare do 25. septembra 1908.

Menceška fara je zelo stara.

Dr. Gruden piše o menceški cerkvi in nje okolišu¹⁾: „Na Kranjskem spada gotovo v dobo pokristijanjenja Slovencev, če ne v rimsko dobo nadzupnijska cerkev v Mengšu, katere okoliš je segal do Zagorja in Čemšenika ob štajerski meji.“

To domnevo bi potrjevalo dejstvo, da je menceška cerkev posvečena sv. nadangelu Mihaelu. Sv. Mihael je namreč veljal v prvi vrsti za bojevnika zoper satana. Po naziranju sv. Cerkve pa je vse malikovanje češčenje satanovo. Zato so se že v rimski dobi, pa tudi za časa pokristijanjevanja Slovencev — v 8. in 9. stoletji — po naših krajih zelo množile cerkve v čast sv. Mihaelu. Bile so znamenja zmage krščanstva nad paganstvom.

¹⁾ „Najstarejši cerkveni patroni na Slovenskem“. Voditelj IV, 1901 str. 65, 67.

Nasplošno trdijo zgodovinarji, da je mengeška cerkev v 9. stoletju že stala.¹⁾

Seveda so bile večinoma vse te cerkve iz 8. in 9. stoletja lesene. Vsled vednih vojska in neprestanih sovražnih vpadov tedaj pač še ni kazalo cerkve zidati.

Večje zidane cerkve so nastale šele v drugi polovici 10. stoletja, po prenehanju madžarskih roparskih napadov.

Tudi faro Mengeš prišteva Dr. Gruden izrecno med tiste fare, ki „segajo nazaj v najstarejše čase, med katerimi je onstran Save stara in prostrana mengeška župnija obsegala vso pokrajino tija do pogorja Karavank in Štajerske meje.“²⁾

A v katero stoletje nazaj naj postavimo početek te fare?

Zdi se, da predaleč le ne smemo segati. K previdnosti nas opominja listina o posvečenju črnomeljske cerkve z dne 18. okt. 1228, ki se glasi³⁾: „Oglejski patrijarh Bertold je posvetil na prošnjo svoje svakinje mejne grofice Zofije Istrske v Krajini imenovani Metlika v selu Črnomelj cerkev v čast apostolu Petru, da bi ondotni večinoma še v paganskih zmotah živeči prebivalci prišli na pot resnice.“

To kaže, da pokristijanjenje Slovencev ni bilo tako hitro izvršeno, kakor bi si to na prvi hip mislili, dasi je seveda po sebi umevno, da se ni po vseh krajih enako hitro izvršilo. Kraji, ki so bili od sveta bolj oddaljeni, kot na primer Bela Krajina, so brez

¹⁾ „Letopis Matice Slovenske“ 1884, str. 140, (A. Koblar).

²⁾ „Zgodovina slovenskega naroda“ str. 124.

³⁾ M. Slekovec: „Doneski k zgodovini cerkva in fará na Kranjskem.“ Izvestja VI, 1896 str. 222.

dvoma mnogo dalje vztrajali v paganski zmoti, nego kraji, ki so bili v središču prometa, kot na primer Mengeš.

Tudi ustanavljanje fará med Slovenci ne sega posebno daleč nazaj.

Saj M. Slekovec celò črnomeljsko faro prišteva med najstarejše, ko piše¹⁾: „Med najstarejše fare na Kranjskem se sme po vsi pravici šteti črnomeljska na Dolenjskem. Njen pričetek sega v prvo polovico trinajstega veka.“

Benkovič trdi²⁾: „Od dvanajstega stoletja so se jele ustanavljati nove župnije. Poprej je bila le semtertje kaka misijonska postaja, prava župnija pa menda le v kakem mestu.“

Dasi pa Mengeš nikdar ni bil mesto — tudi trg je postal šele leta 1867 —, vendar ne dvomimo, da je bila mengeška fara, ustanovljena pred dvanajstim stoletjem.

Vsekako je bila ustanovljena prej nego fara Kamnik, o kateri trdi Benkovič²⁾, da je bila ustanovljena leta 1205.

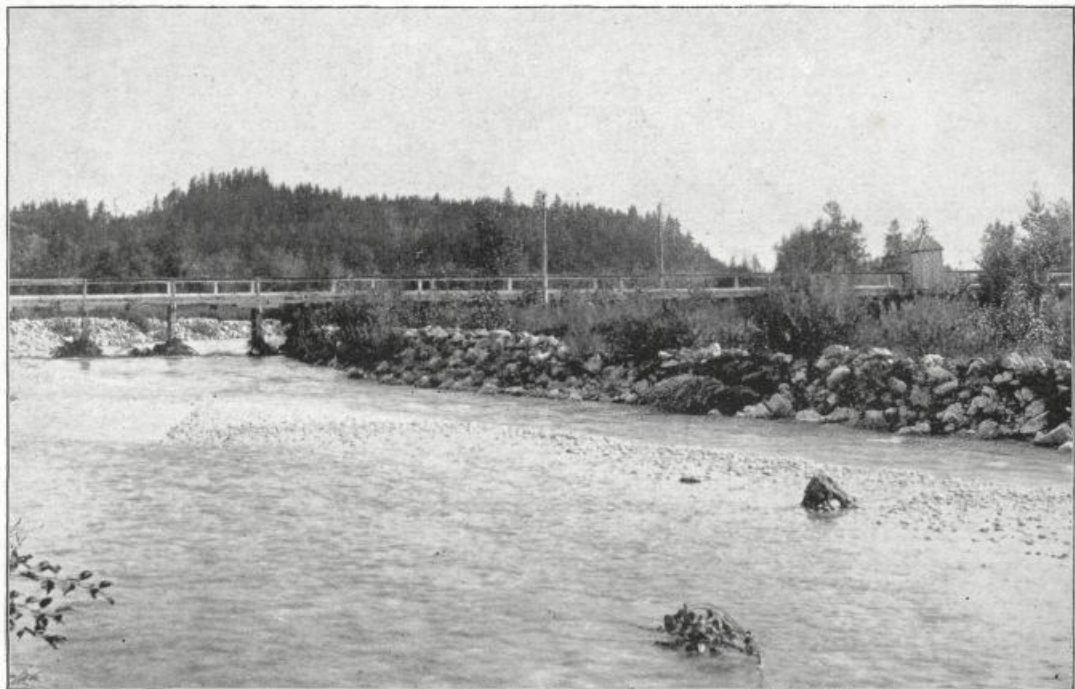
Iz česa to sklepamo? Ker ji je pripadala podružnica Podgorje. Ne moremo si misliti, da bi Podgorja, ki leži tik pri Kamniku, ne bili pridružili fari Kamnik, ko bi ob ustanovitvi kamniške fare ne bilo že pripadalo mengeški fari.

Fara Komenda²⁾ je bila ustanovljena leta 1156.

In vendar, kako majhen je bil obseg Komendske fare v primeri z mengeško!

¹⁾ „Izvestja muzejskega društva“. VI, 1896, str. 222.

²⁾ „Ljubljanska škofija in škofijske sinode.“ Voditelj IV, 1901, str. 184, 305.

**Most čez Bistrico na državni cesti,
narejen leta 1724.**

Most čez Bistrico na Ihan
s Šumberkom nad njim.

Prav ta izredno velik obseg mengeške fare je za nas najboljši dokaz, da je bila mengeška fara ustanovljena med prav prvimi na Kranjskem.

A tudi v tem slučaju nje ustanovitve skorej gotovo ne smemo staviti prej nego — če sežemo že zelo daleč — v deseto stoletje!

Po vsej verjetnosti se bliža mengeška fara — tisočletnici svojega obstoja!

Obseg fare je bil nekdam zares velik.

Zapisnik¹⁾, spisano okrog leta 1600, našteva med farami, ki so spadale takrat pod gorenjski naddijakoniat, tudi „Mengeš z vikarijati Vače, Čemšenik in Dol.“

Ni dvoma, da so bili ti vikarijati poprej mengeške podružnice.

Vače so postale samostojen vikarijat leta 1426, Zagorje 1584, Čemšenik 1596 (A. Koblar).

Glasom listine, hranjene v vicedomskem arhivu ljubljanskega muzeja je imela mengeška fara leta 1627 teh-le 13 podružnic: 1. Podgorje, 2. Šmarca, 3. Homec, 4. Groblje, 5. Goričica, 6. Št. Pavel, 7. Pešata (beneficium ad baculum), 8. Št. Jakob, 9. Nádgorica, 10. Črnuče, 11. Trzin, 12. Rašica, 13. Loka.

Tudi vikarijata na Vačah in v Čemšeniku se v tej listini še prištevata mengeški fari.

Zanimiva je opazka pri podružnici Pešata: „beneficium ad baculum.“

Ima zgodovino.

Leta 1393 je Veitl iz Pešate²⁾ (von Peyschat) z dovoljenjem oglejskega patrijarha, mengeškega žup-

¹⁾ A. Koblar: „Drobtinice iz furlanskih arhivov.“ Izvestja I, 1891, str. 37.

²⁾ Vicedomski arhiv v ljublj. muzeju I, 29 (A. Koblar).

nika in nadvojvode Albrehta podaril svoje zemljišče v ta namen, da bo vedno duhovnik pri kapeli sv. Petra na Pešati. On je torej ustanovil beneficij pri tej cerkvi. Da to zemljišče postane prosto, je dal mengeški farni cerkvi svoj dvor v „Giess“ in še 100 gold., da bo prosto davka. Cesar Friderik IV. pa je l. 1461 ob ustanovitvi ljubljanske škofije dal kapelo sv. Petra na Pešati z beneficijem vred prvemu ljubljanskemu škofu Zigismundu Lambergu, da z dohodki beneficija vzdrži pri ljubljanski stolnici kanonika „ad baculum“, katerega ima škof pravico imenovati. In res je dohodke tega beneficija, ki je imel ob svojem času 14 zemljišč, od l. 1482 naprej dobival kanonik „ad baculum“, ki je bil zajedno beneficij, pa ne na Pešati, ampak pri stolni cerkvi ljubljanski, kamor je ta beneficij bil prenešen. Leta 1655 pa je opat Robert iz Dunajskega Novega mesta kot lastnik mengeške fare prosil cesarja, da bi po smrti takratnega beneficijata ljubljanskega kanonika Jakoba Skoparja bil ta beneficij utelešen mengeški fari, da bi torej on postal beneficij in bi prejemal dohodke tega beneficija, češ „da sta mu zadnja dva vikarja v Mengšu napravila zelo veliko dolga.“

Izmed navedenih 13 podružnic mengeške fare se je prva odločila od Mengša podružnica Podgorje in se pridružila fari Kamnik.

Leta 1768 se je osamosvojila podružnica Črnuče in je pritegnila k sebi še podružnico v Nádgorici.

Za cesarja Jožefa II. se je pa kar pet podružnic odtrgalo od Mengša.

Ta cesar je ustanovitev novih fará, oziroma samostojnih duhovskih služb zelo pospeševal. Kar dva

važna odloka je izdal v ta namen. 4. febr. 1782 je stavil v dvornem dekretu vsem pristojnim oblastvom vprašanje, kje bi bilo potrebno ustanoviti nove samostojne duhovske službe. Drugi odlok z dne 12. sept. 1782 je pa določil, da je samostojni dušni pastir povsod tam potreben, kjer verniki zaradi vode ali visokih hribov ali snega v zimskem času ali zaradi slabih potov ne morejo lahko priti v cerkev, sploh, kjer je treba nad eno uro peš hoditi v cerkev. Za samostojno duhovsko službo je zadoščalo 700 duš, med drugoverniki tudi le 500.

Takrat se je odločil od Mengša leta 1787 Št. Jakob ob Savi in je vzel seboj podružnici v Št. Pavlu in na Pešati, leta 1789 pa še Homec s podružnico v Šmarci.

Nekdaj tako veliki fari Mengeš je ostalo torej potem le še pet podružnic: Goričica, Groblje, Loka, Rašica in Trzin.

Pa še za tri izmed teh je obstojala l. 1788 resna nevarnost.

Kakor zelo je namreč Jožef II. pospeševal ustanovitev samostojnih duhovskih služb, tako malo je bil naklonjen podružnicam.

Leta 1788 je ukazal zapreti podružnice Loko, Rašico in Trzin.

Komisija, kateri je načeloval Avguštin baron pl. Codelli, je že napravila zapisnik vsega njihovega imetja in imela nalog, vse to imetje na očitni dražbi prodati, skupiček pa poslati verskemu zakladu. (A. Koblar.)

Goričici je ta odlok prizanesel, ker je imela že tedaj svojega duhovnika. Grobljam pa gotovo radi grobeljske graščine.

Za osamosvojenje pa je morala Goričica navzlic Jožefovim odredbam bojevati nadstoletni boj, dokler se ni tudi ona 25. septembra 1908 odločila od mengeške fare.

b) Patronstvo fare.

Tudi to nas zanima, ker je bilo isto ves čas tudi patronstvo Goričice.

V bojovitih časih enajstega, dvanajstega in trinajstega stoletja, ko je odločevala le surova sila močnejšega, so morali vsi neoboroženi ljudje, ki se niso mogli sami braniti ali si z mečem poiskati pravice, imeti variha ali zavetnika (patrona). Ta se je zanje potegnil in jih branil, kedar je bilo treba.¹⁾

Take varihe so imele seveda vdove in sirote.

Pa tudi cerkve so morale imeti take varihe ali patrone.

Navadno so bili to bližnji plemiči.

Ti patroni so morali varovati svoje varovance ropa, nasilnosti in se tudi pred vojvodo ali cesarjem potegniti za njihove pravice.

Za tako varištvo so bili patroni seveda dobro plačani. Dobivali so del dohodkov od njihovih letnih pridelkov, pa tudi njihova posestva v užitek.

Patroni cerkva pa so si često tudi sami poiskali dohodkov s tem, da so si kar svojevoljno prilastili premoženje cerkva in nasilno ravnali z duhovniki in cerkvenimi podložniki. Pač čudni varihi!

Tudi pri mengeški fari nam pove zgodovina, da so se lastniki mengeškega gradu ob svojem času lastili dohodkov fare, dasi niti njeni patroni niso bili.

¹⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda str. 217.

1. Pod patronstvom oglejskega patrijarha.

Patronstvo nad mengeško faro so sprva imeli oglejski patrijarhi.

Patrijarh Gregor de Montelongo je leta 1255 izrecno zatrdil, da je fara Mengeš pod njegovim patronatom. (A. Koblar).

2. Pod patronstvom avstrijskih vladarjev.

Pozneje, v letih od 1350 dalje, so se pa avstrijski vojvode pričeli lastiti tega patronata.

9. okt. 1356 ga je patrijarh Nikolaj tudi res podelil nadvojvodi Albrehtu II.

Vsled tega se je deset let potem — v aprilu leta 1366 — pritožil oglejski patrijarh,¹⁾ češ da je patrijarh Nikolaj bolj iz strahu kakor iz ljubezni (potius timore quam amore) vojvodi Albrehtu podelil pravico patronata nad faro ljubljansko, ki je zelo dobra fara (quae est optima plebis) in nad dvema drugima farama, ki sta tudi zelo dobri v Kranjski deželi (quae sunt similiter optimae in partibus Carniolae), kar bi se po pravici ne bilo smelo zgoditi. Ti dve fari se imenujeta: prva sv. Kancijana v Kranju, druga sv. Mihaela v Mengšu (una sancti Canciani de Crainburch, alia sancti Michaelis de Manspurgh).

Zdi se, da je pritožba uspela, ker beremo, da je 30. avg. 1448 papež Nikolaj V. podelil cesarju Frideriku IV. patronske pravice nad Mengeško, Kamniško, Trebanjsko, Kranjsko in Šmartensko faro, katere so bile do takrat pod patronatom oglejskih patrijarhov.²⁾

¹⁾ Fontes rer. Austr. Bd. Zahn Austro-Friulana 331 (A. Koblar).

²⁾ K. k. Hofkammer-Archiv, Chmel, Reg. K. Friedrich IV. (A. Koblar.)

Ko se je pa ustanovila l. 1462 ljubljanska škofija, je cesar Friderik IV. želel tej škofiji pridružiti faro Sv. Petra v Ljubljani. A patronstva nad šentpetersko faro ni imel on, ampak — cistercijenski samostan v Dunajskem Novem mestu.

Zato je cesar Friderik IV. zamenjal l. 1462 patronstvo nad mengeško faro za patronstvo nad šentpetersko faro s cistercijenskim samostanom v Dunajskem Novem mestu.

Tako je prišla fara Mengeš z njenimi vikarijati vred

3. pod patronstvo cistercijenskega samostana v Dunajskem Novem mestu.

Kakšno oblast so zadobili s tem nad mengeško faro opati tega samostana, nam pove listina, ki našteva pravice opatovega vrhovnega vikarija (namestnika) v Mengšu.

Glasi se¹⁾: „Ker ima opat mnogo opravila in zaradi velike oddaljenosti, tu (v Mengšu) pa prebivati ne more, postavi on Friata za vrhovnega vikarija v mengeški fari, pri podružnih cerkvah in v celem tem okraju, v duhovskih in svetnih zadevah. V duhovskih zadevah z vso oblastjo, v svetnih pa, da bo po pogodbi dajal nam in našemu samostanu dače iz dohodkov farâ. On ima paziti nad obnašanjem podložnih vikarijev, odstraniti vse izgrede, sme nanovo posvetiti (rekoncilirati) razsvečene cerkve in pokopališča, blagoslavljati mašno obleko in posode, po izpitu dajati poverilne listine (litteras dimissoriales) tistim, ki so doma iz teh krajev, pa žele prejeti tonzuro ali svete redove, škofom dajati pravice, da jih posvete, sklicevati sinode za zboljšanje

¹⁾ Prepis v rokopisni zbirki A. Koblarja.

duhovskega življenja, duhovnike soditi zaradi njih prestopkov, izvrševati sodno oblast v zakonskih, oporočnih in zasebnih tožbah pri duhovskih in svetnih osebah, odvezovati od cenzur, pridržanih opatu, in drugim duhovnom deliti to oblast, pravico prepovedi, suspenzije in ekskomunikacije (izobčenja) in vso redno sodnost (iurisdictionem ordinariam), katero imajo sami.“

Opat je imel vso jurisdikcijo v duhovskih in svetnih zadevah, ker je bila mengeška fara popolnoma izvzeta iz patrijarhove jurisdikcije.

Glasom listine¹⁾ iz leta 1654 je mogel opat vikarije v Mengšu, na Vačah, Čemšeniku, Zagorji in Dolu odstaviti, kedar je hotel in to vsled bule Pija II. z leta 1462. „Mengeški vikarji imajo paziti nad podložnimi vikarji in kapelani, da se lepo zadrže. Imeti morajo v Mengšu dva kapelana in jima dajati hrano. Če bi se kdo kaj pregrešil, morajo sporočiti opatu, kateremu pripadajo tudi pravde v duhovskih zadevah. Če se mudi, ima tudi v večjih rečeh pravico soditi vikarij. Potrebne poprave pri farovških poslopih je imel oskrbeti vikarij na svoje stroške. Vikarju gre mrtaščina in deseti in dvajseti vinar od vseh faranov (v vikarijatih Vače, Čemšenik in Zagorje pa mu pripada peti del in urbarski dohodki). Vikarij ima plačevati davke, paziti, da se ne obremene ali poizgube farovška posestva, kakor tudi cerkveno imetje. S ključarji naj dela cerkvene račune, naj plačuje davek od cerkva in hrani njih premoženje pod tremi ključi. Iz dohodkov mengeške fare dobi opat na leto po 437 renskih gold. penzije in po 133 gold. desetine v Dolu

¹⁾ Deželni muzej ljubljanski (A. Koblar).

²⁾ Škofijski arhiv, listina z dne 7. avg. 1593 (A. Koblar).

in po 17 gold. od desetine v Dragomlju in po 2 kosa praznjega platna à 10 lehtij ali 30 vatlov in 3 funte dobrega olja o sv. Juriju. Kedar pa pridejo nazaj še nekatere druge desetine v Podgorici (27 gold.), na Vačah (100 gold. + 6 gold. + 16 gold.) in v Čemšeniku (15 gold.), katere so sedaj v najem dane, bo plačal mengeški vikarij opatu skupaj 751 gold. 20 kr. Dalje ima opata in njegovo spremstvo pogostiti, kedar pride v Mengeš.“

Desetine so v tistih časih večkrat dajali v najem.

Tako je cesar Ferdinand potreboval denar za vojsko zoper Turke. Obdavčil je tudi cistercijenski samostan v Dunajskem Novem mestu. Ker ta ni imel denarja, je dal od mengeške fare nekaj žitne desetine v najem Andreju Lambergu v Črnelem in Abahu proti temu, da je Lamberg posodil nekaj denarja, in da desetine po njegovi smrti pridejo zopet k fari. Pa niso prišle. Dobil jih je s pomočjo Janeza Kobenclja lastnik mengeškega gradu Nikolaj Bonhomo, ki je iz njih dobil po 1000 gold. na leto.

Leta 1562 je opat Janez¹⁾ zastavil bivšemu mengeškemu vikarju Mateju Stiškemu desetine v Depalji-vasi (Dieplsdorff) in v Stobu (Stab), ki spadajo k mengeški fari, za 285 gold. Leta 1570 je pa dobil ti dve desetini za isti denar Ivan Kobenzel iz Proseka, komtur nemškega reda v Ljubljani. Kobenzel je 6. febr. 1572 odstopil te desetine mengeškemu graščaku Nikolaju Bonhomo. Šele 21. marca 1596 je mengeški župnik Jurij Velan dobil te desetine fari nazaj in plačal zanje graščaku Bonhomo 285 gold.

¹⁾ Listina z dne 11. okt. 1570 v Dunajskem Novem mestu (A. Koblar).

Opati iz Dunajskega Novega mesta z mengeško faro niso imeli sreče. Zašli so radi nje v velike dolgove. Mengeška vikarja Janez Sigfrid Steer (1658—1660) ki je bil magister bogoslovja, in Lovrenc Friat, ki je bil doktor modroslovja in umetnosti, bakalavrej bogoslovja in vrhovni opatov vikarij, sta napravila samostanu nad 12.000 gold. dolga.¹⁾

Zato so mengeško faro prodali samostanu Stična na Dolenjskem.

Stiški opat Maksimilijan Mottoch (1661—1680) je kupil leta 1668 od opata Mateja pri sv. Trojici v Dunajskem Novem mestu mengeško faro z njenimi 4 vikarijati Dol, Zagorje, Čemšenik in Vače za 16.000 gold. pod istimi pogoji, kakor jo je bil nekdanj papež Pij II. utelesil z vsemi pravicami (pleno jure) samostanu v Dunajskem Novem mestu.²⁾

4. Pod patronstvom stiškega samostana.

Pogodba med opatom Matejem in opatom Maksimilijanom je bila napravljena 13. septembra 1668 v Ljubljani.³⁾

Utelesena je bila stiškemu samostanu z vsemi privilegiji in pravicami v duhovskih in svetnih zadevah, ki jih je imel nad njo novomeški samostan.

Sledečo penzijo so dajali fara in vikarijati stiškemu samostanu: Mengeš 650 gold., Vače 370 gold., Čemšenik 90 gold., Zagorje 50 gold., Dol 12 gold., skupaj 1172 gold.

¹⁾ Kapit. arhiv ljubljanski f. 43, 23. (A. Koblar).

²⁾ Studien und Mittheilungen aus dem Benediktinerorden 1881, III, 83.

³⁾ Prepis v ljublj. muzeju, Vicedomski arhiv I, 28.

Poleg tega je stiški samostan kupil 21. avg. 1682 žitno in mladinsko desetino pri Mengšu za 993 gold. 50 kr.

Kakor vse druge fare, ki so bile podložne stiškemu samostanu, je tudi mengeška fara dobivala poslej na Veliki četrtek sv. olja iz Stične.

Opat stiški je imel redne vizitacije v fari, eden njegovih menihov je bil župnik v Mengšu.

A ne dolgo!

Stiški samostan je bil hudo zadolžen.

Imel je nad 220.000 gold. dolga!

Vsa njegova alojdijalna posestva so bila l. 1731 cenjena na 192.410 gold., med njimi mengeška fara s 4 vikarijati na 29.300 gold.

Ni bilo več rešitve!

Vsa posestva stiškega samostana z mengeško faro vred so bila l. 1731 prodana.

Mengeško faro je kupil za 16.000 gold. Josip Anton pl. Schüffer, prej dvorni kapelan cesarice Eleonore Magdalene Terezije, potem župnik v mestu Laa in v Falbachu na Avstrijskem, konzistorijalni svetnik in dekan Pasavski, prošt pri cerkvi M. D. v Addonu.

Cesar Karol je pisal 17. marca 1733 iz Gradca ljubljanskemu škofu Sigmundu Feliksu grofu pl. Schrottenbach¹⁾: „Ker se je stiški samostan zadolžil, smo dovolili, da je samostan mengeško faro prodal za 16.000 gold. Josipu Schüfferju, župniku v Laa v Avstriji tako, da iz farnih dohodkov mengeških zamoreta dostojno izhajati dva duhovnika, kanonik v Ljubljani, kateri kanonikat bo Schüffer ustanovil, in župnik v Mengšu. Drugo uravnavo tega prepustim Tebi.“

¹⁾ Kapit. arhiv ljubljanski f. 16 št. 15.

Ustanovno pismo je bilo spisano na Dunaju 28. febr. 1731.

Schüffer je postal patron mengeške fare, a ne le zase osebno, ampak tudi za rodbino, kateri je on pripadal. Ona je imela prezentirati, določiti, mengeškega župnika, pa tudi kanonika na kanonikat, katerega je Schüffer res ustanovil.

Tako je prišla l. 1731 mengeška fara

5. pod patronstvo rodbine Schüffer pl. Schifferstein.

Vender je pomniti, da stiški samostan s prodajo mengeške fare ni prodal tako, kakor novomeški samostan, tudi vse privilegije in pravice, ki so bile s to faro združene. Ne! Prodal je samo vživanje letne penzije in imenovanje mengeškega župnika. Vse druge pravice si je bil pa samostan pridržal¹⁾.

Sedaj razumemo prepir, ki je nastal po smrti prvega farnega vikarija na Črnučah Jugovica med takratnim stiškim opatom Francom Ksaverijem in mengeškim župnikom Rasternom.

19. novembra 1779 sta sklenila sledečo pogodbo: „Opat stiški se odpove pravicam do patronata čez vikarijat črnuški ter jih odstopi mengeškemu župniku proti temu, da naj poslednji izbere za Črnuče, kedar se izprazni, za vikarja takega duhovnika, ki opravlja dušno pastirstvo na kaki fari, podložni stiškemu samostanu. Tega naj predloži najprej opatu in potem šele goriškemu nadškofu v potrjenje. Umesti naj ga župnik mengeški.“

Rodbina pl. Schifferstein-ov je pa izumrla.

Od tedaj je mengeška fara

¹⁾ Škofijski arhiv.

6. pod patronstvom verskega zaklada.

Kako merodajen je bil tudi za Goričico vsakokratni patron in kako važna je bila njegova beseda, nam potrjuje to-le: 13. jan. 1819 je c. kr. gubernij v Ljubljani zaprosil od škofijstva predložitev fasije kurata na Goričici. Ordinarijat jo je poslal, a je pristavil v vlogi, „da jo pošlje brez sopodpisa pristojne patronske oblasti, ker je rodbina pl. Schifferstein, ki je nad Goričico imela patronsko pravico, izumrla“¹⁾).

c) Mengeški župniki.

V Mengšu je bilo vedno po več duhovnikov.

Fara mengeška se je že od nekdaj imenovala glede na njene vikarijate Vače, Čemšenik, Zagorje in Dol nadfara (Hauptpfarre) v razloček z vikarijati, ki so se imenovali podfare (Filialpfarren).

Zato se je tudi vsakokratni mengeški župnik že od nekdaj imenoval nadžupnik.

Leta 1690 je imel sledeče dohodke²⁾: Od desetin je dobil 808 gold. Z domačega polja (imel je 9 njiv) je dobil po 20 starijev pšenice, po 30 starijev rži, po 11 starijev prosa, po 90 starijev ajde, kar je dalo skupno (mernik počez računjen po 40 kr.) 339 gold. 45 kr. Davka (štibre) je dobival od svojih podložnikov in od podložnikov v 4 odvisnih vikarijatih na leto po 482 gold. 49 kr. Kontribucije je dobil 232 gold. 55 kr. Oklicna štola je znašala na leto okrog 20 gold. Dobil je tudi nekaj od 4 vikarijatov za tlako i. dr. Skupnih dohodkov je imel 2008 gold. 29 kr.

¹⁾ Škofijski arhiv v Ljubljani.

²⁾ Kapiteljski arhiv v Ljubljani, f. 105 št. 7 (A. Koblar).

Od tega je pa moral plačevati na leto: samostanu penzije 738 gold. 40 kr., deželnega davka 724 gold. 6 kr., kontribucije 192 gold., od „Herrngült-a 102 gold., za seno 40 gold., za drva 30 gold., za posle 76 gold. (prvi hlapec — amtmann — je dobil 14 gold. na leto) in za njih hrano 120 gold.

Razven tega je vzdrževal vikarja in hranil dva kapelana.

Desetino je dobival ob raznih časih različno, l. 1684 na primer od 109 zemljišč, med temi v Domžalah od 9, v Stobu od 6, v Študi od 5 zemljišč.

Tudi podložnikov ni imel vedno isto število.

Leta 1627 jih je imel 50, l. 1759 glasom deželne deske¹⁾ 58½, l. 1850 pa, ko se je izvršil odkup bire in podložnikov po zemljiško razbremenilnem navodu komisije, 119.

Glasom urbarija z dne 6. junija 1648 so bili podložniki mengeškega župnišča:

v Domžalah: Peter Navžit, Adam Mate, Adam Žabnikar, Jurij Polž;

v Stobu: Matej Čebulj, Jurij Slabana, Mihael Judež;

v Študi: Janez Dimec, Urban Varleh, Štefan Grahek, Urban Kurant, Jurij Štempel, Janez Kurant.

Vikarji, namestniki župnikov, so bili samo ob gotovih časih, posebno takrat, ko župniki tujci, nastavljeni od opata v Dunajskem Novem mestu, niso bili zmožni slovenskega jezika.

Tako je l. 1654 določil novomeški opat svojega konventuala P. Benedikta Robido za vikarja župniku

¹⁾ Zapisnik No 36/I (A. Koblar).

Lovru Friat-u „za tako dolgo, da se ta nauči slovenskega jezika in da bo zamogel sam pridigati.“

Kapelana sta bila do novejšega časa — do l. 1900 — v Mengšu redno po dva.

Kako veliko število duhovnikov je pač delovalo v Mengšu v teku devetih stoletij, odkar ta fara obstoja!

Dasi so bili vsi ti seveda tudi dušni pastirji Goričice, bi vendar za namen te knjige segali predaleč, ko bi se obširneje pri njih mudili.

Le nekatere župnike hočemo tu navesti, da tembolj spoznamo imenitnost in veljavnost mengeške fare.

Prvi mengeški župnik, ki ga nam omenja zgodovina, je bil Konrad. Na listini z dne 3. junija 1215, s katero se potrjuje, da je mnogoletni prepir med Admontskim samostanom in Lipniško faro na Štajerskem končan, je med pričami podpisan tudi „Chunradus plebanus de Meingozpurch.“¹⁾

Za njim se iz leta 1238 omenja Weriand Kamenski, (Weriandus de Stain, plebanus), iz rodbine vitezov „gradu Kamnik,“ soustanovitelj velesovskega samostana.

V Velesovem²⁾ so namreč v začetku 13. stoletja imeli mnogo posestva vitezi kamniškega gradu, podložniki mogočnih andeških grofov. Trije člani te viteške rodbine: Gerlach, Walther in Weriand so se l. 1238 zavezali s pogodbo, da hočejo dati svoja zemljišča za samostan in skrbeti za zgradbo poslopja. Oglejski patrijarh Bertold je ustanovno pismo 11. de-

¹⁾ A. Koblar: „Letno poročilo 3 razr. ljudske šole v Mengšu“ 1891/92 str. 4.

²⁾ Dr. Gruden: „Zgodovina slovenskega naroda“ str. 191.

cembra 1238 slovesno potrdil v cerkvi sv. Marjete ob navzočnosti mnogih cerkvenih in svetnih veljakov.

Leta 1267 je bil župnik Peregrin, kateremu je 10. junija istega leta podelil koroški vojvoda Ulrik vso sodno oblast nad podložniki, tudi pravico, k smrti obsoditi, samo na vislice ne.¹⁾

Leta 1325 je dobil faro oglejski kanonik Franc della Turre, ki je dal nje dohodke za 3 leta v najem plemenitemu Frideriku de Varmo za letnih 60 mark solidov.²⁾

Leta 1327 je dobil faro od papeža Janeza XXII., ki je bil poprej oglejski patrijarh, papežev kapelan in modociški nadduhovnik Lombardin della Turre. Umestil ga je 29. okt. 1327 v Avignonu papežev kapelan Franc Grazie. Bil je tačas šele subdijakon. Zavezati se je moral, da bo po namestniku, vikariju, skrbel za dušno pastirstvo v Mengšu.

Leta 1335 je dobil faro patrijarhov kapelan Berengarij.

L. 1337 je bil župnik magister Peter de Montepesullano, sloveč zdravnik.

L. 1341 je bil naddijakon Otokar Blagoviški zajedno tudi mengeški župnik.

L. 1356 je bil župnik Ivan pl. Scheyer, ki je imel tudi kanonikat v Čedadu. Bil je tudi naddijakon in kot tak navzoč pri ustanovitvi klarisariškega samostana v Škofji Loki 30. jan. 1358.

L. 1537 se omenja župnik Andrej Schwab, zajedno gorenjski naddijakon.

¹⁾ Schumi: Urkunden und Regesten-Buch II, str. 289.

²⁾ A. Koblar: „Drobtinice iz furlanskih arhivov.“ Izvestja III. 1893 str. 65.

1580—1591 je bil župnik Luka Stiški (a Sitch), obenem kanonik ljubljanski.

1595—1606 je bil župnik Jurij Velan, ki je po velikem trudu izposloval od nadvojvode Karolà dne 11. okt. 1597 odlok, da je graščak Nikolaj Bonhomo desetine mengeške fare moral vrniti.

L. 1639 je dobil faro ljubljanski kanonik Jurij Scarlich.

1641—1648 je bil župnik Baltazar Wüz de Glainiz, apostolski protonotar, ki je bil za Goričico prav posebno zavzet.

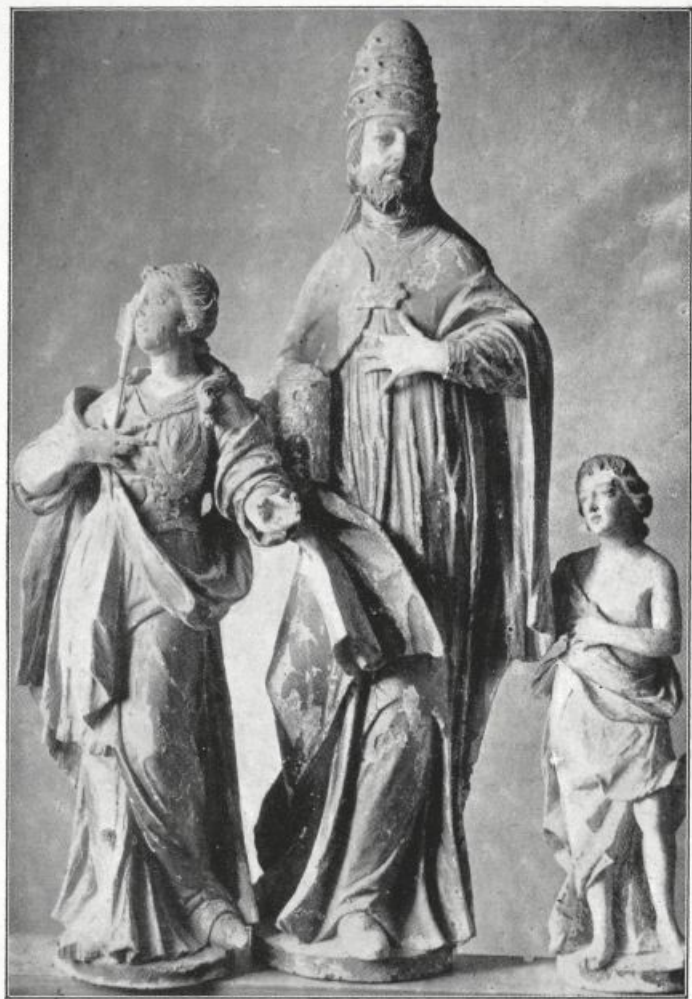
1692—1699 je bil nadžupnik in zajedno naddijakon Jurij Andrej baron pl. Gallenfels, tudi apostolski protonotar in bakalavrej bogoslovja.

1700—1732 je bil nadžupnik in naddijakon Ivan Andrej pl. Flachenfeld, doktor bogoslovja in apostolski protonotar, ustanovitelj Flachenfeldovega kanonikata pri ljubljanski stolnici.

1743—1756 je bil nadžupnik Volbenk Karol Schüffer, apostolski protonotar.

1757—1782 je bil nadžupnik Mihael Evstahij pl. Rastern, ki je pripomogel, da se je l. 1768 na Črnučah ustanovil samostojni farni vikarijat. V ta namen je dal 1000 gold. pod pogojem, da imajo črnuškega duhovnika odbrati (prezentirati) mengeški župniki. Ker pa je bilo treba založiti 6000 gold. glavnice, so dali še Črnučani 1400 gold., Nádgoričani 600 gold. in prvi farni vikarij črnuški Peter Jugovic 3000 gold.

1783—1800 je bil nadžupnik Gašper Kuralt, ki je bil od leta 1785 tudi dekan v Mengšu.

Sv. Gregor Veliki.

(Leseni kip s prejšnjega velikega altarja.)

Sv. Uršula.

(Leseni kip s prejšnjega stranskega altarja.)

Sv. Ana.

(Slika iz stranskega altarja prejšnje cerkve na Goričici.)

1801—1805 je bil nadžupnik Jurij Slapnik, znan po svojem hudem nastopu zoper Mateja Barliča, takratnega beneficijata na Goričici, ki je začel delati na to, da tudi Goričica postane samostojna duhovnija. Umril je 3. dec. 1805, star šele 58 let.

1807—1823 je vodil mengeško faro Atanazij Šlibar, ki je bil že 19 let prej kanonik v Ljubljani.

Nadaljni nadžupniki so bili še:

1823—1842: Gregor Kuralt. Umril je 9. marca 1842 v starosti 62 let.

1843—1867: Ivan Kuralt. Umril je 14. sept. 1867, star 80 let. Za njegovega župnikovanja se je ustanovila trivijalna ljudska šola na Goričici.

Par let po njegovi smrti v Mengšu ni bilo župnika. Franc Fik, ki je faro dobil, iste sploh ni nastopil, ampak je nanjo resigniral.

1870—1900: Janez Zorec. Umril je 19. febr. 1900 star 74 let. Ob njegovem času je bila leta 1896 prizidana cerkev na Goričici.

1900 do sedaj: Franc Kušar. Za časa njegovega službovanja je bila 25. sept. 1908 ustanovljena fara v Domžalah.

d) Podružnica M. B. na Goričici.

Prav nič nam ne pove zgodovina, kedaj je bila zidana prvotna cerkev M. B. na Goričici. Brez dvoma je moralo biti to že zelo zdavnej.

Kamen z vklesano letnico 1532, ki so ga našli ob prizidavanju cerkve l. 1892 in je za spomin vzidan v sedanji cerkveni zid na strani proti župnišču, ne

naznanja leta, v katerem je bila sezidana prvotna cerkev na Goričici, ampak leto, v katerem je bila prvotna cerkev ali tabor pri njej ali oboje popravljeno ali pa morda tudi znova zidano. Saj je zelo verjetno, da je ob takratnih silnih turških napadih bila tudi cerkev na Goričici kedaj zelo poškodovana, morda celo porušena ali zažgana.

Za cerkev pri sv. Primožu nad Kamnikom trdi Dimitz¹⁾, da je bila zidana l. 1472, glede na letnico, ki je ohranjena v cerkvi. Prav tako trdi o cerkvi na Krtini pri Dobu, da je zidana okrog l. 1480.

Ti pa preberi v tej knjigi, kako je Turek l. 1471 divjal po celi tukajšnji okolici, rušil in požigal, koliko cerkva je bilo takrat razdejanih, pa si boš takoj zastavil vprašanja: Ali niso tudi te cerkve stale že prej in bile takrat le znova pozidane, ker je tudi te l. 1471 Turek porušil? Ali je sploh verjetno, da bi bili ljudje takoj prihodnje leto po najstrašnejšem turškem napadu v celi naši okolici na takem visokem kraju — pri sv. Primožu! — postavili čisto novo cerkev, katere poprej ni bilo, ko tudi tisto leto — 1472 — niso bili varni, če zopet vsak hip ne pridere nadnje Turek in jim zopet vsega ne pokonča?

Za zidanje novih cerkva tista osodepolna leta pač niso bila pripravna!

Uradni zapisnik iz leta 1526 omenja, da je imela podružnica M. B. na Goričici že takrat 4 mašne kelihe in da je bila že takrat pri njej vpeljana bratovščina sv. Katarine.¹⁾

¹⁾ „Geschichte Krains“ str. 317.

²⁾ A. Koblar, Izvestja V, 1895, str. 20.

Že pred 400 leti torej je imela ta cerkev 4 mašne kelihe! To je za podružnico izredno veliko! Saj ima danes, ko je farna cerkev, samo tri!

15. maja 1644 pa je poslal takratni mengeški župnik Baltazar Wüz (Vic) patrijarhu v Videm sledečo prošnjo:

„Bratovščina Matere božje Vnebovzete pri podružnici na Goričici se je bila že prej ustanovila, a zlobnost luteranov jo je zatrla. Zdaj se ljudje zopet vedno bolj vpisujejo v bratovščino. Prosim, da se zanjo potrdijo odpustki in sicer: popolni odpustki pri vstopu v bratovščino, na praznik Velikega Šmarna in ob zadnji uri, 7 let odpustkov pa ob drugih praznikih Matere Božje in kvaterne sobote, ko se na Goričici bere sv. maša za žive in mrtve ude in dosti ljudi prejme sv. zakramente.“

Ta prošnja dokazuje, da je tudi bratovščina Matere Božje Vnebovzete bila na Goričici ustanovljena že pred pričetkom luteranstva na Kranjskem, da je ob času prošnje lepo uspevala in da je veliko ljudi na Goričici prejemale sv. zakramente.

Ali se motimo, če prav v tej prošnji najdemo pojasnilo za prepričanje, ki je še sedaj ohranjeno med starejšimi tukajšnjimi ljudmi, da je namreč bila na Goričici nekdanj sloveča božja pot?

Če bi res kedaj bila na Goričici prava božja pot, bi se vendar bilo moralo o njej kakorkoli kje kaj zapisanega ohraniti!

Ničesar ne najdemo!

Benkovič poroča o božjih potih¹⁾: „V tej dobi zasledimo na Slovenskem tudi prva božja pota (v 13. stoletju Velesovo, Šmarna gora, Homec).“

¹⁾ Voditelj IV, 1901 str. 305

Goričice ne navaja.

Tako tudi drugi.

Kapelice na Goričici sploh noben zgodovinski vir niti ne omeni!

Bila pa je glasom te prošnje že zdavnej vpeljana na Goričici lepo razvita bratovščina Marije Vnebovzete z obilnimi odpustki.

Kaj čuda, če je ravno ta bratovščina privabila posebno na Veliki Šmaren, ko so mogli zadobiti popolni odpustek vsi njeni udje in tudi sicer, posebno ob Marijinih praznikih, ko so mogli zadobiti nepopolne odpustke, na ta prijazni Marijini griček v Marijino cerkvico velike množice ljudi od blizu in daleč!

Pa še nekaj!

Bratovščina je bila posvečena Mariji Vnebovzeti.

Ali ne potrjuje to, da je bilo že od nekdaj na Goričici Vnebovzetje Marijino v veliki časti, da je bila že prvotna cerkev posvečena Marijinemu Vnebovzetju?

Da v slovenskih krajih najdemo toliko cerkva posvečenih Marijinemu Vnebovzetju, je vzrok ta, ker je bila tudi bazilika v Ogleju, od koder se je razširilo krščanstvo v naše kraje, posvečena Marijinemu Vnebovzetju. Patrocinij matice cerkve je bil namreč vedno merodajen pri zgradbi novih cerkva, ki so bile od nje odvisne.²⁾

Župnikovi prošnji je seveda patrijarh rad ustregel.

Že 20. maja 1644 je podelil zaprosene odpustke za to bratovščino.

¹⁾ A. Koblar: „Drobtinice iz furlanskih arhivov.“ Izvestja II, 1892, str. 69.

²⁾ Dr. Gruden: Voditelj IV, 1901, str. 72.

1. avg. istega leta je zato poslal župnik Wüz patrijarhu šest zlatih dukatov pristojbine za podeljenje odpustkov bratovščini M. B. Vnebovzete na Goričici.

Pripomnimo pa, da ta bratovščina, dasi Marijina, vendar ni bila Marijina družba.

Prva Marijina družba je bila ustanovljena veliko pozneje, dne 21. decembra 1605 v Ljubljani za časa katoliškega preroda pod gorečim škofom Tomažem Hrenom.

Prav radi te bratovščine pa je prišlo kmalu do navskrižja med Goričico in — Homcem.

L. 1653 sta bila namreč poslana patra Jurij in Matej od opata Roberta iz Dunajskega Novega mesta kot komisarja v mengeško faro, da sta jo vizitirala. Ob tej priliki sta zvedela, da obhaja bratovščina M. B. na Homcu svoj glavni praznik o Malem Šmarnu, ona na Goričici pa o Velikem in Malem Šmarnu in da se zaradi tega ljudje pričkajo. Zato sta določila, da naj na Mali Šmaren le bratovščina na Homcu obhaja svoj veliki praznik, „ker ima za ta dan le ona od papeža podeljene popolne odpustke, bratovščina na Goričici pa le za 60 dni.“¹⁾

Ne za 60 dni — kakor sta patra trdila — ampak za 7 let je imela bratovščina na Goričici za Mali Šmaren od papeža podeljene odpustke.

To za takratno ljudstvo že ni bila malenkost. Zato je umevno, da je tudi na Mali Šmaren prihajalo v tolikem številu na priljubljeno Goričico, da to Homčanom ni bilo všeč.

Pa še drug vzrok je bil zato!

¹⁾ „Farni arhiv na Homcu.“ (A. Koblar.)

Glasom vseh starejših virov, ki o tem poročajo, je bilo prejšnje čase na Mali Šmaren na Goričici — cerkveno „žegnanje“.

Valvasor¹⁾ navaja mengeške podružnice in pravi glede Goričice: „Naše ljube Gospe na Goričici, kjer je tabor in na praznik Marijinega Rojstva cerkveno „žegnanje“. („Unser L. Frauen zu Goritschiza, woselbst ein Tabor und an S. Marien Geburts-fest Kirchweihe, Dedicatio.“)

Žegnanje je pa gotovo tudi takrat že bilo pri ljudeh v veljavi, kakor je še danes.

Cesar Jožef II. je l. 1783 zatrl vse cerkvene bratovščine.

Kako dalekosežen je bil ta odlok, spoznamo iz tega, da je bilo ob Jožefovem času — l. 1773 — samo na Kranjskem 396 bratovščin s skupnim premoženjem v znesku 90.650 gold. 48 kr.²⁾

Podružnica na Goričici je imela nekdanje čase tudi precejšnje posestvo.

L. 1684 je imela 2 zemljišči, 2 hišici z 1 vrtičem, 2 njivi in 2 travnika. Eden od teh dveh travnikov, imenovan „Cerkvénica“ je dajal po 20 gold. na leto. Davka je plačevala po 16 gold. 34 kr.³⁾

L. 1759 je pa imela 2 zemljišči in je plačevala: pro Domesticali 6 gold. 81 kr., pro Rusticali 10 gold. 28 kr., in kontribucije 12 gold.⁴⁾

A kedaj je cerkev to zemljo izgubila?

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain, VIII, str. 764.

²⁾ Dr. Gruden: „Zgodovina slovenskega naroda“ str. 1003.

³⁾ Kapiteljskt arhiv ljubljanski f. 105 št. 7 (A. Koblar).

⁴⁾ Zapisnik deželne deske št. 36.

Jožef II. je z dvornim dekretom z dne 1. avg. 1772 ukazal, da morajo na dražbi biti prodana vsa posestva kakor drugih cerkva, tako tudi mengeške farne cerkve in njenih podružnic. To se je res tudi zgodilo še isto leto po komisiji, kateri je bil načelnik Josip baron pl. Janežič. Skupljeni cerkveni denar se je naložil večinoma pri „Landschaft“.¹⁾

Ob vizitaciji l. 1752 je imela cerkev na Goričici tri altarje, namreč: Matere Božje, sv. Katarine in sv. Ane. Zvonove je imela tri. Posvečena ni bila.

Iznenadi nas, da nam ta vizitacijski zapisnik omeni pri cerkvi na Goričici tudi — pokopališče, češ „da je pokopališče neblagoslovljeno“.

Morda so res že takrat mislili napraviti na Goričici svoje pokopališče in imeli ob vizitaciji zanje že tudi prostor pripravljen?

Študljani so nekdanj svoje mrlične pokopavali v Št. Pavlu, dokler je ta podružnica spadala pod Mengeš.

L. 1778 so namreč hoteli cerkev v Št. Pavlu zapreti, ker je bila tako slaba, da bi se bila kmalu podrla. Radi pokopališča pa, ki je bilo že takrat okrog nje, so sklenili to cerkev pozidati. Sicer — tako pravi poročilo — bi bilo to težko stalo srenjo, v katero so spadale vasi: Študa, Dragomelj in Št. Pavel, ko bi se bilo pokopališče odpravilo.

Tudi brez duhovskega naraščaja nekdanja Goričica ni bila.

Ordinacijski zapisnik iz leta 1499 tole poroča³⁾:

¹⁾ Farni arhiv v Mengšu (A. Koblar).

²⁾ Goriški vizitacijski zapisnik.

³⁾ A. Koblar: „Drobtinice iz furlanskih arhivov“. Izvestja, III, 1893 str. 65.

„Ambrož, sin krojača Jerneja iz Štude je prejel 16. marca 1499 subdijakonat na mizni titel sufragana škofa Sebastijana, 30. marca 1499 pa v Ogleju dijakonat na titel Viljema Turjaškega, glavarja Kranjske.“

Žal, da nam ta zapisnik ne pove, kedaj je prejel mašništvo in kako se je pisal. Priimkov takrat še niso poznali.

V pojasnilo pripomnimo, da so v takratnih časih, ko še ni bilo tiska, prepisovanje knjig pa zelo težavno in zamudno in je bila zato splošna izobrazba, tudi duhovstva, zelo pomankljiva, morali večinoma župniki sami skrbeti za izobrazbo svojih duhovnih pomočnikov. Le po nižje in višje duhovske rede so jih poslali v Oglej, oziroma Videm.¹⁾

To nam o zgoraj omenjenem župniku Wüz-u izrecno potrjuje listina v videmskem arhivu.

Istočasno s prošnjo za podeljenje odpustkov bratovščini na Goričici je namreč poslal v Videm tudi subdijakona Sebastijana Lap-a, ki je bil rojen 9. jan. 1620 v mengeški župniji, da bi ga posvetili v dijakona, z zatrdilom, „da ga hoče pri svoji farni cerkvi vzeti v službo in ga še sam vaditi „in divinis“ (v izvrševanju duhovske službe). In res je služboval kot kapelan v Mengšu od 1645—1649.

Pa že veliko prej, leta 1205, — pred 720 leti! nam zgodovina omenja še nekega Študljana! V listinah z leta 1205 in zopet z leta 1228 (to leto kar dvakrat: 29. okt. in 5. nov.) se navaja kot priča podpisan tudi „Grifo de Stude“.²⁾

¹⁾ A. Skubic, „Slovenec“ 17. V. 1925.

²⁾ Schumi: Urkunden und Regesten-Buch II, 9, 45, 49.

Seveda je ta starodavni mož vzbudil pozornost zgodovinarja A. Koblarja! Nalašč je vprašal zgodovinarja Dr. Kosa, iz katere Stude bi se bil pač ta zgodnji Grifo vzel. In dobil je odgovor: „Tu omenjeni kraj je v istini Studa pri Mengšu.“¹⁾

Žal, da nam zgodovina prav nič ne pove, kdo in kaj je bil ta „Grifo de Stude“, duhovnik, plemič, ali kaj.

Na vsak način pa je bil tako pomenljiva osebnost, da je nekdanja Goričica nanj lahko ponosna!

Duhovnik iz Goričice je bil tudi Mihael Borc, rojen leta 1781 v Stobu h. št. 8, v takratni Vodamkovi kajži, kjer so njegovi stariši gostovali. Posvečen je bil v Ljubljani. Služboval je kot kapelan na Doleh, kot župnik 28 let na Trati nad Škofjo Loko. Zadnja leta je živel v pokoju pri Sv. Trojici v moravški župniji, kjer je kot 91 letni starček biseromašnik umrl l. 1872.

Kot zanimivost iz farnih matic omenimo, da so tudi pod goriškim zvonom čakali posamezniki nekdej zelo visoko starost.

1. apr. 1714 je umrla v Študi Neža Varlež, stara 104 leta!

Leta 1791 pa je umrla v Stobu Marija Friškovec, stara 103 leta!

Za spomin na prejšnje čase naj bo tu ohranjena še pesem — čeprav ni izvirna — ki so jo Mariji na Goričici v čast nekdej z ljubeznijo v tej njeni cerkvi prepevali!

¹⁾ Pismo z dne 7. XI. 1886.

Pesem o „goriški Mariji“.

1.

Na prijaznem ravnem kraju
 Griček vidi se zelen,
 Je Kraljici v večnem raju
 Že od nekdanj posvečen.
 Sem dohaja množ'ca verna
 Molit Njega v sveti hram,
 Ki dobrot je dal nezmernih
 Na Marije prošnje nam.

2.

Sem prihrope srce bolno
 In si išče tu zdravil,
 Tu težav, bridkosti polno
 Najde pravih tolažil.
 Stari, mladi sem hitijo,
 Se Mariji izročijo,
 Da jih sprejme, to želijo,
 V milo varstvo grešnike.

3.

Šteli štir'krat sedmo leto
 So takrat čez petnajststo,
 Ko vihar je turške sile
 Stresel našo vso zemljo.
 Vse k Mariji je bežalo,
 Sam ozid¹⁾ je trdno stal,
 Vse ga silno odbijalo,
 Prišel je rešitve dan.

¹⁾ tabor na Goriči (leta 1528).

4.

Radi semkaj pribežimo
 V cerkev na Goričico,
 In pomoči si sprosimo
 Pred to ljubo Materjo,
 Ki še nikdar ni zavrgla
 Mile prošnje grešnika!
 Vanj oči je svoje vprla
 Ga dobrotno vslišala.

5.

Oh, naj Ona vsem bi bila,
 Kar želi si vsak kristjan:
 Nam besednica premila
 Pri Sodniku zadnji dan!
 Da bi enkrat, kakor Ona,
 Ko nehá vihar in grom,
 Ko življenja luč ugasne,
 Šli k Očetu v večni dom!

2. Pod oglejskim patrijarhom.

Oglejskemu patrijarhatu je pripadala Goričica od spreobrnjenja h krščanstvu do leta 1751.

Krščanstvo se je po naših krajih razširilo že prav zgodaj, za rimskih časov, ko so ti kraji tvorili še pokrajine mogočne rimske države.

Oznanovalci krščanstva so prihajali po nekdanji sloveči Rimski cesti iz Ogleja (Akvileja), ki je bil takrat najimenoitnejše mesto na severu rimske države.

Iz Ogleja je bila ustanovljena škofijska stolica v Emoni (Ljubljani), ki je obstala do leta 600, ko so divji Obri pregnali zadnjega emonskega škofa Florija.

Od tedaj so oskrbovali cerkev po teh krajih oglejski patrijarhi neposredno. Patrijarhu Pavlinu II. je nadela zgodovina celo časten naslov „apostol Slovencev“.

Vendar se pa nasplošno krščanstvo med Slovenci po njih ni moglo uspešno razviti. Oglejska škofija je bila, posebno vsled neprestanih madžarskih napadov, preveč oslABLJENA, da bi mogla tudi na zunaj kdove kako apostolsko delovati. Saj je bil celo Oglej razdejan.

Več sreče so imeli z oznanjevanjem Kristusovega nauka med Slovenci nemški misijonarji iz Solnograda.

Vsled tega je prišlo do spora, komu naj pripadajo kraji, ki se nanovo spreobrbejo h krščanstvu: k Ogleju ali k Solnogradu.

Cesar Karol Veliki je l. 796 napravil prepiru konec s tem, da je določil reko Dravo kot mejno črto med solnograško in oglejsko škofijo.

Kranjska je po tej odločitvi pripadla Ogleju.

Najprej v cerkvenem, pozneje pa tudi v posvetnem oziru.

To se je zgodilo leta 1077, ko je nemški cesar Henrik IV. izročil patrijarhu Sigehardu svetno oblast nad Furlanijo, Istro in tudi nad vso Kranjsko.

To posvetno oblast so obdržali patrijarhi nad 200 let.

V tem času so bili patrijarhi večinoma člani imenitnih nemških rodbin. Nemški cesarji so namreč skrbeli, da so v njih imeli krepko oporo za svoje dalekosežne načrte v Italiji.

Tako je bil eden najslavnejših oglejskih patrijarhov Bertold, ki je vladal od l. 1218 do l. 1251, iz mogočnega nam že znanega rodu andeških grofov. Dve njegovi sestri sta postali kraljici. Agneza je bila soproga francoskega kralja Filipa Avgusta, Gertruda pa soproga ogrskega kralja Andreja II. Več še! Celó dve svetniški kroni ožarjata njegovo rodbino! Sv. Hedvika, šleska kneginja, je bila njegova sestra, sv. Elizabeta Turinška pa hči njegove sestre, ogrske kraljice!

Sedaj se pa spomnimo na tesno zvezo andeških grofov in vitezov „gradu Kamnik“, spomnimo na to, da je ravno pod tem patrijarhom bil l. 1238 ustanovljen velesovski samostan, in da je takrat bil župnik mengeški Werijand iz rodu vitezov kamniških, potem razumemo izredno naklonjenost tega pobožnega patrijarha za Kranjsko. Večkrat je prepotoval slovenski del svoje škofije. Tudi v Mengšu je bil leta 1250¹⁾.

Dva važna dogodka sta na razmerje oglejskih patrijarhov do Kranjske zelo uplivala: njihov boj z češkim kraljem Otokarjem II. in z Rudolfom IV.

Otokarju je takratni svetni gospodar Kranjske koroški grof Ulrik Sponhajmski, ki ni imel nobenega potomca, v pogodbi z dne 4. dec. 1268 zapustil vsa svoja posestva, tudi Kranjsko. Ulrikov brat Filip je bil duhovnik. Da bi ga pomiril radi Ulrikove dediščine, je poskrbel Otokar, da je postal oglejski patrijarh.

A kaj se zgodi? Ko Ulrik l. 1269 umrje, proglase kranjski plemiči, med njimi Herman z Vranje peči, patrijarha Filipa za pravega gospodarja Kranjske. S tem so prišli seveda v najhujši spor z Otokarjem.

¹⁾ Izvestja III, 1893 str. 206.

Otokar je leta 1270 prišel s svojo vojsko skozi Savinjsko dolino, zavzel Ljubljano in se z drugimi gradovi vred polastil tudi gradu Kamnik. Dve leti potem je ujel patrijarha Filipa in ga je zaprl v grad Persenburg, kjer je l. 1279 umrl.

Tu pa je bil 29. sept. 1273 izvoljen Rudolf Habsburški nemškimi cesarjem.

L. 1275 je dal Kranjsko svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu.

In še drug dogodek! Patrijarh je prišel v boj z Rudolfom IV. (1358—1365). Premagan je bil. Takrat so vsi dotedanji oglejski fevdi v slovenskih deželah, torej tudi vse župnije v posvetnem oziru, glede njihove patronske pravice pripadle avstrijskim vojvodom.

Rudolf IV. je Kranjsko povzdignil l. 1364 v samostojno vojvodino.

Vez s patrijarhi se je vedno bolj rahljala.

V hudih bojih so bili patrijarhi tudi z beneško republiko, ki ni mogla mirno gledati blagostanja svojih sosedov.

Šele patrijarh Scarampo je 10. julija 1445 z Benečani sklenil pogodbo, v kateri se je zase in za svoje naslednike odpovedal svetni oblasti pod pogojem, da mu republika plačuje 5000 cekinov letne pokojnine in mu prizna oblast nad Oglejem. Od tedaj se je patrijarh stalno naselil v Benetkah. Postal je vedno bolj zavisen od republike, kar je njegovemu ugledu izven Laške tudi v cerkvenem oziru močno škodovalo.

Slava patrijarhata je polagoma popolnoma obleдела.

Leta 1751 je bil konečno zatrt.

Kako so pa upravljali oglejski patrijarhi njihovi pastirski skrbi izročene od Ogleja tako oddaljene kranjske fare, kakor tudi druge fare svoje obsežne škofije?

S pomočjo pomožnih škofov in naddijakonov.

Pri izvrševanju škofovskih opravil (posvečevanje cerkva, altarjev) so jim pomagali njim podrejeni škofje. Nekateri od teh so se kar trajno naselili v Ljubljani.

Posamezne fare in njihove duhovnike pa so nadzorovali takozvani naddijakoni, ki so bili navadno župniki imenitnejših fará.

Na Kranjskem je bil do 15. stoletja en naddijakon, od tedaj naprej pa dva: za Gorenjsko eden in za Dolenjsko eden.

Gorenjski naddijakon je bil navadno župnik v Kamniku, večkrat pa tudi župnik v Mengšu, Kranju, Dobu, Moravčah.¹⁾

Gorenjski in dolenski naddijakonat sta obsegala vse fare, ki niso bile podrejene kakemu samostanu z naddijakonsko častjo (v Stični, Konstanjevici in Bistri).

Ko je torej mengeška fara začasno prišla pod oblast stiškega samostana, je opat tega samostana bil zanj tudi naddijakon.

Zato nam zgodovina izrecno omenja, da se je po smrti župnika Jurija Andreja pl. Gallenfelsa (ki je očital patrijarhu, češ „mengeško župnijo ste dali izpod gorenjskega pod stiški naddijakonat“) naddijakonska čast za nekaj časa prestavila iz Mengša v Šmartin pred Kranj²⁾.

¹⁾ Josip Benkovič: Voditelj IV, 1901 str. 166

²⁾ A. Koblar: Izvestja III, 1893 str. 65.

Leta 1601 so pripadale gorenjskemu naddijakonatu nastopne fare: Kamnik s podružnima farama: Nevlje in Šmartno v Tuhinju, Mengeš s podružnimi farami: Čemšenik, Zagorje, Vače in Dol, dalje fare: lhan, Moravče, Komenda, Cerklje, Velesovo, Šenčur, Kranj s podružnimi farami: Preddvor, Križe in Podbrezje, fare: Kovor, Tržič, Zasip, Loka, Poljane, Žiri, Selca in Cirknica ter samostani v Velesovem, Mekinah in Loki¹⁾.

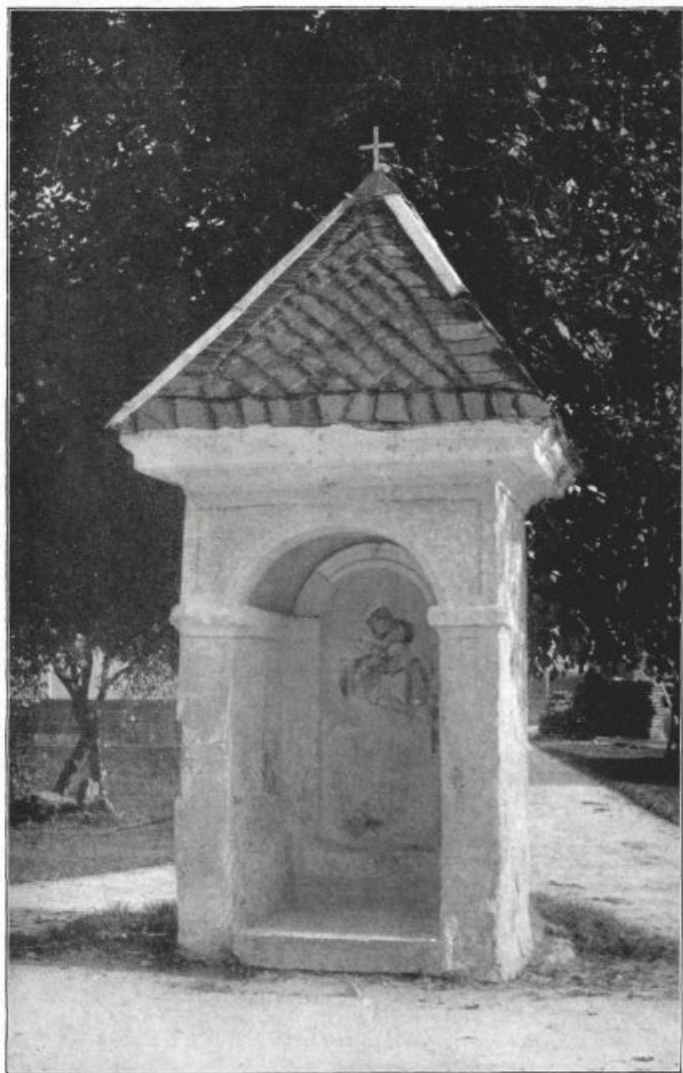
Seveda so pomožni škofje kot odposlanci patrijarhov posamezne fare večkrat kanonično vizitirali.

Tako je kaprulanski škof Peter Carli opravil kanonično vizitacijo po vseh slovenskih farah l. 1487 in 1494. — Leta 1492 je obiskal koprski škof Jakob Valaresso ves kranjski in kamniški okraj. — Leta 1581 je kotrski škof Pavel Bigantius radi luteranske zmote obiskal vse fare na Kranjskem in zažgal kakih 2000 krivoverskih knjig.

Posebno važna je bila vizitacija pomožnega škofa Franca Barbaro, ki jo je po naročilu in v imenu papeža Klemenca VIII. izvršil, leta 1593. Sam je sporočil papežu med drugim o vizitaciji fará okrog Kamnika: „V Kamniku, ki je eden najodličnejših krajev med Savo in Dravo, sem zbral vso duhovščino. Po sv. maši v čast sv. Duhu sem jih opominjal, naj odpravijo razvade, izboljšajo svoje življenje po zapovedih Cerkve in zvesto služijo Bogu in neumrjočim dušam. Objavil sem splošne odredbe glede na zakramente in bogoslužje ter ukazal vsem moliti katoliško veroizpoved.“²⁾

¹⁾ A. Koblar: Izvestja II, 1892 str. 51.

²⁾ Dr. Gruden: „Zgodovina slovenskega naroda“ str. 810.

Kapelica v Zg. Domžalah
(pri hiši št. 35, zelo stara).

Stare kapelice in znamenja
pričajo o vernosti prebivalcev nekdanje Goričice.

Kapelica
v Zgornjih Domžalah pri hiši št. 43. (zelo stara).

Kapelica
na Zavrtih v Stobu za hišo št. 13. (zelo stara).

3. Pod goriško nadškofijo.

Goričica jej je pripadala le 35 let, od leta 1752 do 1787.

Goriška nadškofija je bila ustanovljena 16. aprila 1752 po prizadevanju cesarice Marije Terezije za avstrijski del zatrtega oglejskega patrijarhata.

Njej so tudi na Kranjskem pripadle vse dotedanje fare oglejskega patrijarhata, torej tudi fara Mengeš s podružnico Goričico.

Prvi goriški nadškof je bil grof Mihael Attems, ki je vodil nadškofijo do leta 1774.

Takoj prvo leto že, leta 1752, je z drugimi farami vred obiskal tudi faro Mengeš.

Še dvakrat je pozneje videl Mengeš goriškega nadškofa, leta 1775 in 1780.

Kakor pa je cesarica Marija Terezija z vso vnemo delala na to, da se je ustanovila goriška nadškofija, prav tako je s še večjo vnemo delal njen sin cesar Jožef II. na to, da se nadškofija v Gorici — ukine.

Zakaj?

Takrat je vodil goriško nadškofijo grof Rudolf Hertling, rojen leta 1723 v Gorici, ki je kot edini cerkveni knez Notranje Avstrije z vso odločnostjo in neustrašenostjo obsojal cerkvene odredbe cesarja Jožefa II.

Zato ga seveda Jožef II. ni mogel. Ni miroval prej, dokler ni po njegovem prizadevanju papež Pij VI. z apostolskim pismom dne 7. marca 1888 goriško nadškofijo ukinil!

4. Pod ljubljansko škofijo.

Goričica je prišla pod ljubljansko škofijo šele leta 1787.

Kako to?

Saj je bila ljubljanska škofija ustanovljena že leta 1461!

Ljubljanska škofija je bila spočetka zelo majhna. Obsegala je na Kranjskem samo fare: Sv. Peter v Ljubljani z vikarijati Ig in Vrhnika, Šent Vid pri Ljubljani, Vodice z vikarijatom Smlednik, Šmartin pri Kranju, Naklo, Radovljico, Soro, Št. Jernej, Svibno in kapelo na Pešati.

Kmalu potem sta se ji pridružila še Kranj (1507) in Dob (1518). Pozneje pa, leta 1628, še Kamnik.

In še za ustanovitev te majhne škofije je šla silno trda!

Leta in leta so se zanjo trudili Habsburžani. Saj jim nikakor ni bilo všeč, da so po krajih, ki so spadali pod njihovo posvetno oblast, v cerkvenem oziru gospodovali oglejski patrijarhi, ki od leta 1218 niti stanovali niso več v Ogleju, ampak v Vidmu na Benečanskem, da so njihovi duhovniki v beneškem Vidmu prejeli duhovske redove, da so patrijarhi na fare v njihovih krajih, kot na primer na Kranjsko, pošiljali celo župnike in kapelane laškega mišljenja, laškega duha!

A ves njihov trud je bil brez uspeha.

Šele cesarju Frideriku IV. se je izpolnila njegova srčna želja.

In tudi njemu samo vsled srečnega naključja, da je zasedel l. 1458 prestol sv. Petra kot papež Pij II. kardinal Enej Silvij Piccolomini, ki je imel ravno Frideriku zahvaliti, da se je tako visoko povzdignil. Cesar

ga je bil namreč vzprejel v svojo cesarsko pisarno. Po njegovem posredovanju je postal škof v Trstu in kmalu potem kardinal.¹⁾

Ljubljansko škofijo je utemeljil cesar Friderik IV. z ustanovnim pismom, izdanim v Gradcu na praznik sv. Nikolaja, 6. decembra 1461.

Papež Pij II. je ustanovitev škofije potrdil z apostolskim pismom 10. sept. 1462 in jo proglasil kot papežu neposredno podložno (eksemptno), torej od oglejskega patrijarhata popolnoma nezavisno.²⁾

Pripadle so ji vse one fare na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, v katerih je patronska pravica takrat pripadala cesarju.

Tudi Mengeš z Goričico bi bil torej že takrat moral pripasti ljubljanski škofiji, ker je tudi ta fara bila takrat pod cesarskim patronatom. Patronat nad Mengšem pa je cesar takrat zamenil, kot že znano, s patronatom nad župnijo Sv. Petra v Ljubljani.

Prvi ljubljanski škof je bil Sigismund pl. Lamberg, ki je umrl 18. junija 1488 v sluhu svetosti, drugi pa Krištof baron Ravbar. Njemu je cesar Ferdinand podelil 26. maja 1533 knežji naslov „za njega in njegove naslednike“.

Nad 300 let je obseg škofije nasplošno ostal nespremenjen.

Ljubljanski škof Karol grof Herberstein pa je skušal škofijo povečati in jo povzdigniti v nadškofijo. Z vsemi močmi je deloval na to, da se ji pridružijo tudi vse tiste fare na Kranjskem, ki so bile poprej v področju oglejskega patrijarhata.

¹⁾ Ivan Vrhovec: Zbornik I. 1903, str. 15.

²⁾ Josip Benkovič: Voditelj IV, 1901 str. 312.

Pri takratnem cesarju Jožefu II. so bile razmere za to kar najugodnejše. Škof Herberstein je bil ves vnet za cesarjeve cerkvene odredbe, tako, da ga je cesar z odlokom dne 27. nov. 1781 javno postavil za zgled vsem škofom v cesarstvu. Goriškega nadškofa Hertlinga pa ravno vsled tega cesar ni mogel, ker je neustrašeno obsojal njegovo cerkveno politiko.

Ne tako ugodne pa so bile v tem oziru — ravno iz tega vzroka — razmere pri sv. Stolici.

Papež Pij VI. škofu Herbersteinu ni zaupal. Šele po dolgem obotavljanju se je konečno — malo pred smrtjo Herbersteina (umrl 7. okt. 1787) — vdal. Z apostolskim pismom (bulo) z dne 7. III. 1787 je priklopil ljubljanski škofiji vse one fare na Kranjskem, ki so pripadale takrat goriški nadškofiji in je povzdignil ljubljansko škofijo v nadškofijo. Podredil ji je škofije: goriško, tržaško in senjsko-modruško.

Tako je prišla konečno z Mengšem tudi Goričica pod ljubljansko škofijo.

Nadškofija pa je bila v Ljubljani le do leta 1806, ko je zopet Gorica dobila nazaj metropolitni sedež.

Baron Mihael Brigido je bil prvi in edini nadškof ljubljanski.

Zanimivo je, da je za časa francoske okupacije bil ljubljanski škofiji prideljen tudi beljaški okraj na Koroškem, razven Kanalske doline in vrhu tega še — tri tirolske dekanije: Lienz, Sillian in Mattrei¹⁾.

S predniki domžalskih Tirolcev je bila torej Goričica že davno prej, predno je prvi Tirolec prišel v Domžale, v — skupni škofiji!

¹⁾ Josip Benkovič: Voditelj, IV, 1901 str.

5. Pod kamniško dekanijo.

Goričica pripada kamniški dekaniji od leta 1826.

Z letom 1787, ko so kranjske fare po večini prišle pod ljubljansko škofijo in se je vsled tega morala izvršiti nova razdelitev škofij in fará, so se uki-nili tudi naddijakonati kot ostanki nekdanjega oglej-skega patrijarhata.

Mesto teh naddijakonotov so se vpeljale dekanije.

9. dec. 1789 je izšel iz nadškofijske pisarne v Ljubljani poseben razglas, po katerem naj dekani vsako leto vizitirajo svoje dekanije in pri tem posebno pa-zijo tudi na stanje cerkva in cerkvenih poslopij, so li potrebna poprave.

Število dekanij je bilo spočetka precej večje.

Dasi škofiji še ni pripadala Postojna, Vipava in Trnovo pri Ilirski Bistrici, je vendar štela 28 dekanij: na Gorenjskem 12, na Dolenjskem 14, na Notranjskem 2.

Tudi mengeški župnik je imel takrat dekansko čast.

Pod mengeško dekanijo so spadale fare: Mengeš, Šmartno pod Šmarno goro, Vodice, Smlednik, Trboje, Zapoge, Homec, Št. Jakob ob Savi, Dol, Sv. Helena in Črnuče.¹⁾

To čast pa je Mengeš le malo časa užival.

Nadžupnik Gašper Kuralt je bil prvi in zadnji mengeški dekan.

Po njegovi smrti se je dekanska čast prestavila v Vodice, potem v Šmartno pod Šmarno goro, nato v Smlednik, končno pa v Kamnik.

¹⁾ A. Koblar: Letno poročilo 3razredne ljudske šole v Mengšu 1891/92 str. 5.

Goričica je torej skupno z mengeško faro pripadala dekaniji Mengeš od 1785—1801, dekaniji Vodice od 1801—1805, dekaniji Šmartno pod Šmarno goro od 1806—1813, dekaniji Smlednik od 1813—1825 in dekaniji Kamnik od 1826 dalje.

Leta 1830 se je število dekanij za tri pomnožilo.

Goriška nadškofija je tedaj odstopila ljubljanski škofiji vipavsko, tržaška škofija pa postojnsko in trnovsko dekanijo.

Leta 1892 pa je nastala še ena nova dekanija: v Žužemberku.

Skupno je štela ob prenehanju nekdanje duhovnije Goričica ljubljanska škofija 21 dekanij z 289 farami, 318 kuratnimi cerkvami, 1000 podružnicami in 204 velikimi kapelami.¹⁾

6. Politična pripadnost.

V mislih imamo državno, upravno in sodno pripadnost Goričice.

Pod katere države je spadala Goričica.

Leta 15. pred Kristusom je zavladal nad njo močno rimski orel. Tedaj je spadala pod Italijo. Državna meja je bila med sedanjo Krašnjo in Trojanami. Tam se je začela pokrajina Norik, ki pa je tudi spadala pod oblast rimskih cesarjev.

Okrog leta 500 po Kr. so za malo časa zvaldali v teh krajih Goti s svojim kraljem Teodorikom in za njimi Longobardi.

¹⁾ Josip Benkovič: Voditelj IV 1901, str. 169.

Slovenec Samo je okrog l. 623 tudi našim krajem prinesel samostojnost z ustanovitvijo lastne svobodne države, ki je obstala okrog 150 let.

Kmalu, l. 788, pa so prišli Slovenci in z njimi tudi Goričica pod oblast Frankov.

Karlman, sin Ludvika Nemskega, je dobil l. 854 Karantanijo, l. 876 pa Panonijo.

Od tedaj so Kranjsko vladali koroški vojvode, katerih prvi je bil Karlmanov sin Arnulf l. 879.

L. 1077 so postali oglejski patrijarhi tudi v svetnem oziru gospodarji Kranjske. Imenovali so se mejni grofje Kranjske. Nad 200 let so izvrševali to oblast.

Od leta 1283 dalje je pripadala Habsburžanom, dokler ni 29. okt. 1918 — že kot fara Domžale — pripadla novoustanovljeni samostojni jugoslovanski državi, kraljestvu Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Upravna pripadnost.

O upravi v sedanjem smislu ne najdemo sledu do 13. stoletja.

Kakor pri drugih Slovanih, je tudi pri Slovencih bila spočetka zadruga osnovna organizacija vsega medsebojnega družabnega življenja.

Zadruga je obsegala več družin pod eno streho, združenih po krvnem sorodstvu, ki so imele skupno gospodarstvo.

Načelnik zadruge — starešina — je bil voditelj vse njene uprave. Vodil je gospodarstvo, razdeljeval delo in skrbel za vse potrebe zadružnih članov.

Po njem so se često imenovali vsi člani zadruge, tudi vas sama.

Tako je tudi ime naše Depaljevsi razložil jezikoslovec Luka Pintar kot selo, kateremu je bil svoj čas starešina, župan ali vaški poglavar neki Depal.

Več zadrug skupaj je tvorilo župo. Načeloval ji je župan, ki je bil zajedno vrhovni upravitelj in gospodar cele župe.¹⁾

Ko so pa Slovenci prišli pod frankovsko oblast, so kmalu izgubili tudi svojo lastno upravo.

Oblast voditeljev zadrug je prešla na graščake, ki so bili po večini tujci, Franki.

Ti so bili svobodni, njihovi podložniki pa so bili „uboga raja.“

Vladala je moč, sila (Faustrecht).

Šele v 13. stoletji se je pričela nekaka urejena uprava.

Z letom 1261 so pričeli tudi na Kranjskem poslovati deželni glavarji in deželni vicedomi kot dvojni najvišji uradniki deželnega kneza.

Deželni glavar je bil namestnik vladarja, deželnega kneza. On je v vladarjevem imenu predsedoval zboru veljakov, razsojal prepire, razglašal njegova povelja, pozival na vojsko.

Deželni vicedom pa je bil voditelj deželnega knezovega gospodstva, oskrbnik knezovih posestev, izterjevalec knezovih dajatev.

Zastopniki dežele in njenih pravic napram vladarju pa so postali deželni stanovi, ki so si pridobivali čedalje večjih pravic.

Ta dvojni sistem: zastopstvo vladarja napram ljudstvu in zastopstvo ljudstva napram vladarju, se

¹⁾ Dr. Gruden: „Slovenski župani v preteklosti“ str. 69.

je v bistvu ohranil potem skozi vsa stoletja, četudi so se ta zastopstva ob raznih časih različno imenovala.

Izjemo so napravili le Francozi, ko so l. 1809 postali gospodarji dežele.

Razdelili so jo v distrikte, kantone, arondismá-ne.

Goričica je pripadala distriktu Ljubljana in kantonu Kamnik, ki je obsegal arondismá-ne: Kamnik, Mengeš, Šmartin v Tuhinju, Motnik, Križ in Kaplavas.

Na čelu celi „Iliriji oživljeni“ je bil generalni guverner z generalnim komisarjem, generalnim intendantom in justičnim komisarjem.

Po odhodu Francozov l. 1813 se je vsa deželna uprava vrnila nazaj v prejšnji, a primerno spremenjeni in izboljšani tir.

Bistvene spremembe je prinesla tudi v upravo podelitev ustave.

Za Goričico je bila nasplošno ves čas deželna oblast v Ljubljani, okrajna pa v Kamniku.

Izjemoma pa je bila l. 1824 na Križu in l. 1833 v Mekinjah njena okrajna gosposka (Bezirksobrigkeit), ki je bila pododdelek okrožnega urada (Kreisamt) v Ljubljani.

Sodna pripadnost.

Sprva je bil pri Slovencih župan sodnik med zadrugami in njih posameznimi člani.

Imel je kot nagrado za svoje posle užitek od enega ali več zemljišč, ki se je nazivala „žúpanica“.

Dasi je za časa Frankov oblast županov bila zelo omejena, sodstvo jim je ostalo tudi nadalje. Izvrševali so sodno oblast s pomočjo zapriseženih mož, prisednikov. Sodili so javno vpricho ljudstva, pod vaško lipo ali pred cerkvijo.

Pozneje je bil deželni glavar kot vladarjev namestnik najvišji sodnik v deželi.

Poslovalo je sicer deželno sodišče, ki je obsegalo celo deželo. Vendar mu je bila odvzeta cela vrsta spornih zadev, tudi pritožbe zoper gosposke, ki so bile pridržane deželnim glavarjem.

Dežela je bila razdeljena v več selskih sodišč.

Goričica je pripadala kamniškemu selskemu sodišču.

Temu sodišču so pripadale l. 1526 sledeče fare¹⁾: Nevlje (s podružnicami Stranje, Kal, Sv. Primož, Gozd, Kališče, Vranja peč, Volčji potok, Rova, Radomlje), Dob (s podružnicami Čemšenik, Brezje, Prapreče, Brdo, Št. Vid, Zlato polje), Ihan (s podružnicama na Goropeči, na Tabru), Dol (s podružnicami Sv. Helena, Sv. Agata, Sv. Katarina, Vine, Beričevo), Cerklje, Šenčur, Moravče (s podružnicami Sv. Andrej, Kandrše, Sv. Križ, Sv. Nikolaj, na Gori, Peče, Vrhpolje, Sv. Mohor, Koseze, Drtija, Gradišče, Št. Gothard, Sv. Mohor), Krašnja (s podružnicami Blagovica, Golčaj, Česnjice, Pešanovica), Zgornji Tuhinj (s podružnico Sv. Vida), Spodnji Tuhinj (s podružnicami v Kostanju, na Gori, Špitalič, Loke, Sela) in komendski podružnici Sv. Križ in Tunice.

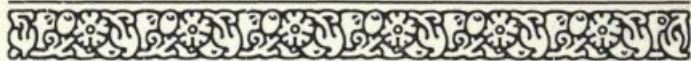
Komendska farna cerkev s podružnicama Moste in Suhadole je spadala pod selsko sodišče v Smledniku.

Bila pa je še l. 1769 tudi v gradu Mengeš sodnija, ki je sodila o zemljiških prepirih.²⁾

¹⁾ A. Koblar: Izvestja, V, 1895 str. 25.

²⁾ Mittheilungen für Krain, 1854, str. 101.

IV.

Nekdanja Goričica.

1. Ali je bilo res nekdanj ob Goričici jezero?

Valvasor pripoveduje, da je za Kamnikom pri Nevljah stalo v starih časih veliko jezero. To jezero pa se je predrlo, preplavilo je vso ravnino do Mengša, Trzina in Domžal in jo posulo z gramozom in kamenjem.

Tako-le piše¹⁾: „Kjer je sedaj mesto Kamnik, tam je bilo baje v davnih časih jezero. Še pred malo leti so menda v obzidji tako imenovanega Malega grada videli železne obroče, ki so jih pri pritrjevanju ladij rabili. Iztekalo se je baje to jezero tam, kjer se iz mesta gre v predmestje k farni cerkvi. Kjer pa sedaj teče reka Bistrica, je bilo baje to jezero tako visoko, da je Mali grad mesta bil ob vznožju gore. Ta gora je bila poprej enotna. Vsled strahotnega utrganja oblaka je bila razdeljena v dva dela. Na ta način sta ta dva gradova, ki sta bila poprej skupaj na enem hribu, bila kot Mali grad in Gornji Kamnik drug od drugega ločena.

Takrat, ko je to jezero izstopilo iz svoje struge, je bilo vse mengeško polje preplavljeno. En ženski

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain XI, str. 541.

samostan, ki se je nahajal med Mengšem in Homcem, je voda odnesla in omenjeno polje je bilo kar posejano s tolikimi kupi kamenja, kakor se še sedaj ondi nahajajo. Obrežje tega jezera je po tej pripovedki bilo pri cerkvi v Nevljah, ki je posvečena sv. Juriju in jo zato še sedaj mnogi imenujejo: Sv. Jurij na jezeru. Tu (v Nevljah) je baje bila nekdanj tudi fara.“

Seveda pristavlja Valvasor, da je to ljudska pripovedka.

A nas pa le zanima, kako je ta pripovedka nastala.

Morda ima pa le vendar kako zgodovinsko jedro v sebi?

To razjasniti je stvar geologov, tistih učenih ljudi, ki raziskujejo zemljo in njene sestavine ter tako marsikaj doženejo, česar bi mi nikakor ne mogli vedeti.

In tu nam prav v našem slučaju vzbudi pozornost, kar trdi geolog Ferdinand Seidl.¹⁾

„Udrtnina med kamniškimi planinami, vzhodno od koncem Karavank in Pohorjem je odprla pot tercijarnemu morju, ki je segalo od Ogrske in sosednje Štajerske na Kranjsko in je imelo tu — na Kranjskem — zalive in dolge ozke fjorde. Večinoma na njegovem dnu so se sesedli peščenjaki, lapor, opoka in druge tercijarne oborine, ki danes tvorijo mnogo rodovitnih tal na Spodnjem Štajerskem in ob planinskem nebuljubljanske kotline.“

V pojasnilo pripomnimo, da dele geologi vso dobo obstanka zemlje v pet različnih časovnih dob.²⁾

¹⁾ „Nova geološka preiskava Kranjske dežele.“ Izvestja VI, 1896 str. 233.

²⁾ Dr. P. Guido Rant: „Postanek sveta.“ 1920, str. 83.

Starodavna (azoična) doba je brez vseh sledov kakih živih bitij na zemlji.

Prvotna (paleozoična) doba ima prva dokazana živa bitja na zemlji, prve krkone in plazivce in velikanke gozdove tajnocvetk.

Drugotna (mezozoična) doba gleda razvoj velikih morskih in zemeljskih plazilcev in prve sesavce.

Tretja ali terciarna (kenozoična) doba gleda že razvoj velikih sesavcev.

Četrta ali četrtogorska (kvartarna) doba ima pa že prva gotova znamenja človeka ter obsega dve dobi: ledeno potopno dobo (diluvij) in naplavno dobo (aluvij).

V naplavni dobi smo mi.

V to dobo spada po mnenju geologov vse, kar more pod sedanjimi krajevnimi razmerami na kakem kraju zemlje nastati: potok, reka, jezero, močvirje, nasipina ob bregu.

Potopna doba pa tvori zemeljsko plast pod sedanjimi plastjo.

Ime je dobila ta doba odtod, ker tudi geologi mislijo, da je naplavina te dobe nastala po velikem potopu.

Tercijarna doba je bila pred potopno dobo.

Njena sestavina leži torej v zemlji pod sestavino potopne dobe in hrani v sebi veliko apna, peska, kremenca, peščenca, ilovice.

Seveda si pa ne smemo misliti, da so vse te tri zemeljske plasti strogo ločene ena od druge in da jih je lahko spoznati.

Ne! Vsled velikih zemeljskih potresov so navadno te tri plasti tako pomešane med seboj, da jih tudi strokovnjaki morejo le težko in negotovo ločiti.

Toda, ali ta razdelitev v pet časovnih dob, katerih vsaka je trajala po več tisoč let, ne nasprotuje sv. pismu, ki trdi, da je Bog v šestih dneh svet ustvaril?

Nikakor ne! Vsak otrok že ve, da ti šesteri sveto-pisemski dnevi niso dnevi v našem pomenu te besede, ampak časovne dobe, katerih vsaka je trajala lahko kdove koliko let.

Mojzesu pač niti na mar ni prišlo, da bi bil napisal kako učeno razpravo o postanku zemlje! Hotel je le svojemu priprostemu ljudstvu na prav priprost in nazoren način potom šestih dni pojasniti, da je Stvarnik vesoljstva Bog.

In ta temeljna resnica ostane nedotaknjena, čeprav se je svet po trditvi geologov iz čisto priprostih početkov v teku tisočletji polagoma razvil do današnje dovršenosti.

Dà, v tem slučaju moraš le še tembolj občudovati moč Stvarnika, ki je že v prvo kal gibanja in življenja položil tako čudovitih sil za nadaljni naravni razvoj, kakor ga danes vsepovsod opazuješ!

Bistveno ostane namreč tudi pri tej razlagi geologov vprašanje: Odkod prasnov zemlje, odkod prvo gibanje, odkod prvo življenje, odkod prvi človek?!

In sedaj se povrnimo nazaj k zgoraj navedenim Seidl-ovim besedam!

Kaj ne spada Goričica, kakor vsa ravnina med Kamnikom, Mengšem in Domžalami, med tista rodovitna tla na Kranjskem, ki leže „ob planinskem nebu ljubljanske kotline“?

Kaj je torej res tako nemogoče, da je to terciarno morje segalo od Štajerske sem tudi na domžalsko-

mengeško ravnino, tudi do Goričice, in imelo tu svoj zaliv?

Seveda je bilo to, kot tudi Valvasor prizna, „v davnih časih“.

Ni pa nemogoče, da bi se bila voda na nekaterih krajih dalje časa ohranila kot na drugih.

Lega Goričice in sestavina njene zemlje vsekako opravičuje misel, da je bila tu okrog voda tudi tedaj še, ko so si že ljudje na tem kraju izbrali svoja bivališča.

Brez dvoma pa za časa Rimljanov v teh krajih, — torej pred skorej 2000 leti, — ob Goričici ni bilo več jezera!

Sicer bi Rimljani gotovo ne bili tod mimo izpegljali Rimske ceste!

2. Podnebje na Goričici.

Prav nobenih zgodovinskih podatkov nimamo, iz katerih bi mogli kakorkoli sklepati na kakovost podnebja in ozračja Goričice v nekdanjih časih, na njene klimatične razmere.

Vsekako pa so za posamezne kraje najbolj zanesljivi in občutljivi presojevalci njihovih klimatičnih razmer ptiči in živali, ki v kraju domujejo in raste, ki v njem uspevajo.

Navedimo torej vsaj te po njihovem sedanjem stanju!

Bržkone smemo iz sedanosti sklepati kolikor toliko tudi na preteklost!

a) Živalstvo.

Poleg znanih domačih živali, kuretine in ptic imajo na Goričici že od davnih dni domovinsko pra-

vico: lisica, kuna belica, dihur, podlasica, vidra, uhati netopir, navadni netopir, krt, jež, veverica, hišna miš, poljska miš, siva podgana, divji zajec, čuk, sova, črna žolna, kukavica, vodomec, vodeb, škrjanec, čopasti škrjanec, domača lastavica, postovka, penica, taščica, pastiričica, palček ali stržek, kos, drozg ali cikovt, rjavi srakoper, sinica, siva vrana, sraka, poljska vrana, škorec, jerebica, prepelica, divja raca.

Skobec in kragulj sicer ne domujeta v kraju, pač pa rada prihajata sem v goste.

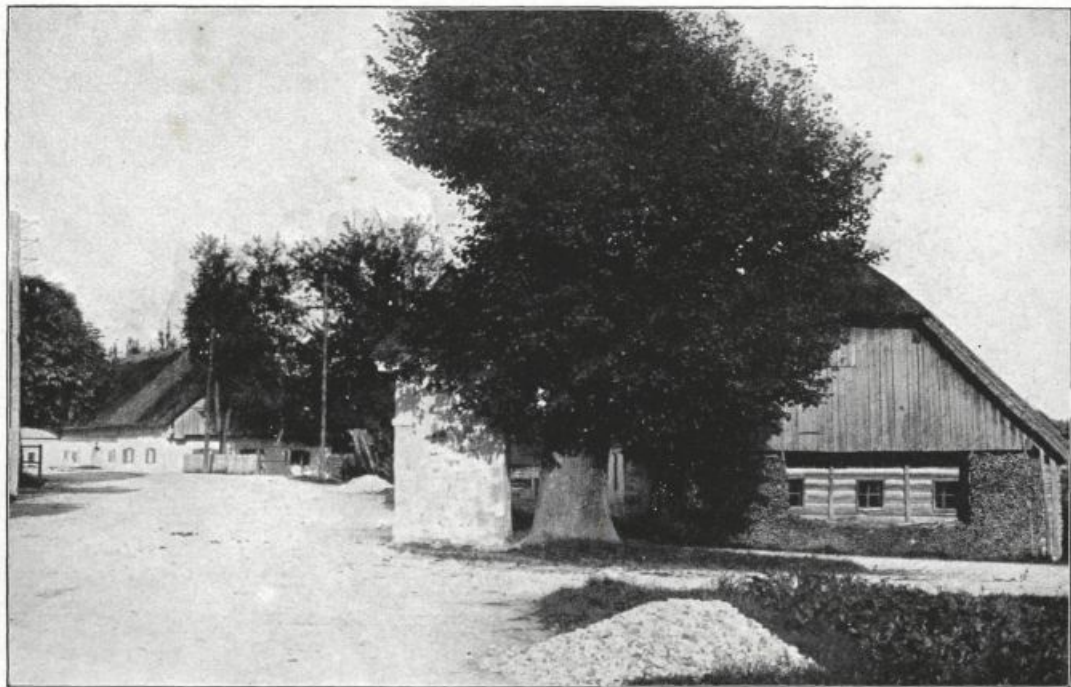
Rib je v tukajšnjih vodah še sedaj precej, med njimi: postrv, sulec, ščuka, krap, lipanj, klen, ostriz (šlajn), piškur, mrena, menèk.

Raki so pa skorej popolnoma prešli. Prejšnje čase pa, pravijo, jih je bilo toliko, da „kamor si segel, si za raka prijel.“

b) Rastlinstvo.

Imena v oklepaju povedo, kako domače ljudstvo dotične rastline naziva.

Na Goričici rastejo: plodovi oreški (Bogkova srajčka), podlesna vetrnica, ripeča zlatica, jetrnik, kosmatinec, črni teloh, kalužnica, poljski ostrožnik, šipek ali divja roža (divja gavtroža), malenca, jagoda, grah, grašica, pomladanski grahor, leča, robinija (ahac), turška detelja (rdeča detelja), nemška detelja, mokola (Marijini šolenčki), lan, ribezen, kosmulja, ostra homulica ali bradavičnik (posebno na bistriškemrodu), kokalj, kurja čeva, dišeča vijolica, pasja vijolica, plešec, travniška penuša, divji mak (purpala, frajla, gospodična), krvavi mleček, kumna, borovnica, zvončnica (Marijina

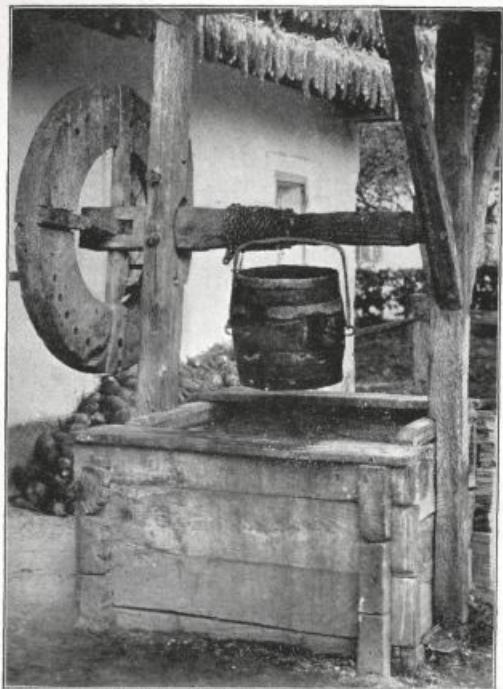
Še ohranjeni ostanek starih Domžal.
(Zgornje Domžale h. št. 47 z okolico.)

Starodavna hiša v Spodnjih Domžalah št. 5.

Najstarejša lesena hiša Goričice
(sedaj v Depaljivasi št. 24) s pečjo na „modovnice“.

Vodnjak „na kolo“.
Stob, h. št. 36.

Kamen z letnico 1532,
ohranjen v cerkvenem zidu.

srajčka), regrad, plavica (pezdec), osat, bodeča neža, marjetica, lapuh, ivanjščica, telesnica, grintavec (knofèk), kozji parkeljci, trpotec, svedrc, tavžentroža, trobentica, mrtva kopriva, travniška kadulja, rdeči naprstec, lučnik, jetičnik, kristavec, navadna potočnica, pljučnica, gabez, kislica, zeleni klobuk, cipresasti uleček, konoplja, kopriva, leska, tulipan, jesenski podlesek, šmarnica, zvonček (bingeljček), norica ali veliki zvonček (dvojni zvonček), pomladanski žafran, širokolistna kukavica, pegasti kačnik, pomladanski saš, glistna podlesnica, orlova praprot, njivna preslica (košek).

Gobe se nahajajo te-le: jurček (gobán, urbán), kukmak, mušnica, lisičica, rumena griva ali lisičji parkeljci (krempljci), navadna krvnica (hudičev tobak), užitni mavrah.

3. Prebivalci Goričice.

Kdo so bili prvotni prebivalci Goričice? Gotovo isti, kot sicer po Kranjskem!

In kdo so bili to?

Nekateri zgodovinarji se zelo zavzemajo za misel, da so bili že prvotni prebivalci Kranjske Slovani.

Tako piše Steklasa¹⁾: „To je prav verjetno! Saj vender ni mogoče, da bi se bilo za časa takozvanega preseljevanje narodov moglo naseliti po naših krajih toliko novih prebivalcev Slovencev, da bi bile vse dežele gosto zasedene. Po našem mnenju so se v opustošene, a ne popolnoma neobljudene kraje naselili le neki oddelki premikajočih se Slovanov ter se zedinili s poprejšnjimi tukaj živečimi prebivalci slovanskega

¹⁾ Ivan Steklasa: Zgodovina župnije Šent Rupert 1913, str. 9.

rodu. Saj je znano, da celo dalje časa gospodujoči Rimljani niso mogli starih prvotnih prebivalcev polatiniti, nego so ti navzlic veliki rimski kulturi še dalje ohranili svojo narodnost.“

Drugi pa s prav tako odločnostjo to misel zavračajo.

Zgodovinar Dr. Franc Kos¹⁾ ovrže vse, kar zagovorniki zgorajšnje trditve njej v prilog navajajo in trdi:

„Slovenci so prišli v svoje sedanje kraje med letom 568 in 595 po Kristusu. Emono, Celejo in druga mesta so, kar jih ni razdejal preseljevanje narodov, oni razrušili. Kjer je stala Emona, so postavili Slovenci Ljubljano. Krščanstvo, katero je bilo poprej razširjeno po teh krajih, so zatrli tako popolnoma, da ni bilo potem skorej 200 let med Slovenci nobene krščanske cerkve.“

Po prepričanju teh so bili prvotni prebivalci v naših krajih Iliri, mogočen narod — a ne slovansk, — ki si je že pred Rimljani ob jadranskem morju ustanovil veliko kraljestvo. Raztegalo se je čez Istro in Dalmacijo do albanskih gora.

To ilirsko ljudstvo so pa okrog l. 380 pred Kr. podjarmili bojeviti Kelti ter so se naselili med njimi.

Za cesarja Avgusta so Rimljani po hudih bojih osvojili vso Ilirijo. L. 15. po Kr. je bila že vsa — tudi naši kraji — v njihovi oblasti.

Slovenci so ob svojem prihodu s silo uničili in iztrebili ostanke dotedanjih prebivalcev ter so sami zavzeli njihova domovališča.

Bódi temu, kakorkoli!

Naj to vprašanje i nadalje rešujejo zgodovinarji!

¹⁾ Izvestja VI, 1896 str. 27.

Za nas pa je brez dvoma sigurno to, da so vsaj koncem 6. stoletja že prebivali Slovenci po Kranjskem.

Pa tudi to je gotovo, da spada Goričica med — najstarejše naselbine Slovencev na Kranjskem!

Drzna trditev! Kako naj jo dokažemo?

Z imeni vasi, ki spadajo že od nekdaj pod Goričico.

Predvsem beseda „Domžale“!

Poslušajmo, kaj trdi jezikoslovec glede besede „žal“ :¹⁾

„K najzanimivejšim in najstarejšim krajevnim imenom moramo prištevati naše slovenske Žale in podobna od istega korena izpeljana nazivanja. Da so krajevna imena te vrste zelo stara, pričajo nam kraji po deželah drugih slovanskih narodov, ki se slično imenujejo. V Kujaviji, provinciji na Vesli, je polno grobišč iz prastarih dob, katerega narod navadno imenuje Žale. Tudi slovenski arheolog (starinoslovec) išči pri Žalah prastarin! Za starodavno to nazivanje govori tudi ime samo. Miklošič navaja i v staroslovenskem i v etimološkem slovarju „žal“ dvakrat v dveh pomenih: breg (ripa) in grob (sepulcrum)“.

Glede besede „Stob“ je zanimivo to-le poročilo²⁾: „Staro rimsko mesto imenovano Stobi so izkopali pri Gradskem ob Vardarju. Cerkve so iz 6. st., gledališče je veliko starejše.

Če je med besedama „Stob“ in „Stobi“ vsaj v korenini sorodstvo, potem bi to le potrjevalo starodavnost tega imena.

¹⁾ Izvestja VI, 1896 str. 243.

²⁾ „Novi Domoljub,“ 18. II. 1925 št. 7.

In beseda „Studa“, kakor jo najdemo ohranjeno v furlanskih zapisnikih, ne Študa!

Trd Nemeč R. Reichel je zapisal leta 1867 o njej v programu mariborske gimnazije¹⁾: „V vsem 13. stoletji se med kakimi 70 rodbinskimi imeni mesta Maribor nahaja samo žensko ime Studa, ki je mogoče slovansko.“

Povdarjamo, da nam tu ne gre za pomen navedenih besedi, ampak le za njihovo starodavnost.

Ta pa je nesporna!

Sigurno je torej, da so na Goričici že od davnih dni stanovali Slovenci.

4. Življenske razmere.

a) Vera.

Odločilna za življenske razmere vsakega ljudstva je predvsem vera.

Sklepati smemo, da so se prebivalci Goričice že zelo zgodaj iz paganstva spreobrnil h krščanstvu. Gotovo so tudi njim, bivajočim tik ob Rimski cesti, oznanjali krščanstvo možje, ki so prihajali iz Ogleja v naše kraje.

Saj trdi poročilo, da sta sv. Mohor in Fortunat že okrog l. 51 po Kr. oznanjala po Kranjskem Kristusovo vero.

Zgodovinsko poročilo²⁾ izrecno pove, da so slovenski prebivalci ob Pešati kmalu po nemirnih časih

¹⁾ Dr. Joža Glonar: „Mariborsko lice“. Slovenec 6. IV. 1924 št. 80.

²⁾ A. Koblar: Letno poročilo 3 razredne ljudske šole v Mengšu 1891/92 str. 4.

preseljevanja narodov sprejeli krščansko vero in izvolili sv. Mihaela za svojega zaščitnika.

Prebivalci ob Pešati — to so Mengšani, katere pisatelj v istem članku nazivlje: „bivalce ob pešatskem obrežju“.

Voda Pešata, ki izvira v cerkljanskih hribih nekoliko nad Zalogom, namreč teče skozi Mengeš.

Verjetno je, da velja to tudi o prebivalcih Goričice, ki so bili že od nekdaj z Mengšani tesno zvezani.

Vender pa pomislimo tole:

Koncem 6. stoletja so prišli Slovenci v hude boje z Bavarci, ki so jih premagali in njihovo prodiranje ustavili.

V bojih zoper Bavarce so Slovenci poklicali na pomoč Obre. V svojo veliko nesrečo! Ti so jih podjarmili in strašno zatirali. To so tisti grozni „pesoglavci“, o katerih še danes ljudske pripovedke vedo toliko hudega povedati.

Osvobodil jih je kralj Samo. Okrog leta 623 je ustanovil samostojno kraljestvo, ki je obstalo 150 let.

Tedaj pa je krščanstvo, v kolikor se je bilo že razširilo med prebivalstvom po naših krajih, izginilo.

Paganstvo je zopet zavladelo.

Pravijo, da so bili Slovenci sploh hudi nasprotniki krščanske vere in da jih je bilo le težko pridobiti za krščanstvo.¹⁾

Šele sredi 8. stoletja, ko so prišli Slovenci v dotiko s krščanskimi narodi, kedar so potrebovali pomoči proti Obrom, so postali dovezetnejši za krščanstvo.

¹⁾ Iv. Steklasa: „Zgodovina župnije Šent Rupert“ str. 13.

Posebno se je to zgodilo od leta 789, ko so Slovenci postali odvisni od frankovskih kraljev.

Od tedaj naprej je tudi Goričica do današnjih dni ostala zvesta krščanski veri.

b) Versko življenje.

Prazniki.

Zapovedanih praznikov je bilo za časa nekdanje Goričice veliko več, kot sedaj.

V vseh župnijah, ki so spadale pod oglejski patrijarhat, torej tudi na Goričici, so bili ti-le zapovedani prazniki¹⁾:

Novo leto, Sv. Trije Kralji, Svečnica, sv. Blaž, sv. Doroteja, sv. Polona, sv. Valentin, Stol sv. Petra, sv. Matija, sv. Gregor, sv. Jožef, Oznanjenje Marije Device, Veliki četrtek, Veliki petek, Velika sobota, Velikonočni pondeljek, Velikonočni torek, sv. Marko, sv. Filip in Jakob, Najdenje sv. Križa, sv. Florijan, Vnebohod, sv. Janez Nepomuk, Binkoštni pondeljek, Binkoštni torek, sv. Rešnje Telo, sv. Janez Krstnik, sv. Peter in Pavel, sv. Mohor in Fortunat, sv. Jakob, sv. Ana, sv. Lovrenec, Vnebovzetje Marije Dev., sv. Rok, sv. Jernej, Rojstvo Marije Device, sv. Matej, sv. nadangel Mihael, sv. Frančišek Serafinski, sv. Simon in Juda, Vsi Sveti, sv. Katarina, sv. Andrej, sv. Frančišek Ksaverij, Čisto Spočetje Marije Device, sv. Tomaž, Božič, sv. Štefan, sv. Janez Evangelist, Nedolžni Otroci, sv. Silvester.

¹⁾ Ivan Steklasa: Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem, 1913, str. 203.

Soprazniki pa so bili: sv. Jera, sv. Jurij, sv. Pankrac, sv. Urban, sv. Primož in Felicijan, sv. Anton Padovanski, sv. Vid, sv. Ahacij, sv. Janez in Pavel, Obiskovanje Matere Božje, sv. Aleš, sv. Elija, sv. Ignacij Lojolarski, sv. Peter v verigah, sv. Egidij, Povišanje sv. Križa, sv. Lenart, sv. Klemen, sv. Barbara, sv. Nikolaj, sv. Lucija, sv. Tomaž škof.

Imeli so torej 52 zapovedanih praznikov in 22 sopraznikov!

Toliko, da se nam to kar neverjetno zdi, kajne!

Seveda so bile takrat gospodarske in življenjske razmere povsè druge, kot so danes.

Delavec, kmečki kakor obrtni, je bil član družine, pri kateri je delal. Pri njej je imel stanovanje, pa tudi hrano, ne le ob delavnikih, ampak tudi ob praznikih. Če je bilo tudi še toliko praznikov, on je bil preskrbljen. Ni živel, kakor živi danes na tisoče delavstva, „iz rok v usta“, tako, da že skorej nima kaj jesti, če mu le en dan dela in zaslužka odpade! Delo je pa bilo navzlic praznikom tudi vse lahko in o pravem času opravljeno. Saj ni bilo tvornic, kamor bi delavstvo kar trumoma hitelo, kakor se to danes godi. Kmet je imel vedno dovelj delavnih moči na razpolago. Obrtniki, čevljarji, krojači in drugi, so redno delali za svoj kraj, za domačo vas, kamor ni sililo tuje blago. Ni jih morila konkurenca tvorniških izdelkov kakor danes, ko stroj ubija vsako ročno delo. Njihovi izdelki so prišli res popolnoma do veljave.

Vender je pa jasno, da pri tolikem številu praznikov le ni moglo ostati.

Ko je oglejski patrijarhat leta 1752 prenehal in je za avstrijski del njegovih župnij bila ustanovljena

goriška nadškofija, je bilo število zapovedanih praznikov prav znatno skrčeno in tudi soprazniki so bili odpravljani.

Takoj prihodnje leto 1753 je papež Benedikt XIV. za vso avstrijsko državo dovolil, da ostane vseh zapovedanih praznikov petnajst, vsi drugi poprej zapovedani prazniki pa naj se praznujejo kot soprazniki.

Ker je pa ljudstvo odpravljene praznike i nadalje praznovalo kot zapovedane praznike, je cesarska — Jožefova — vlada leta 1780 izdala strog ukaz, da se odpravljani prazniki ne smejo več oznanovati kot prazniki, se ne smejo zvoniti večernice, niti brati slovesna maša s pridigo in branjem evangelija, niti peti litanije in večernice. Za vsak tak prestop je bila določena kazen deset tolarjev v korist cerkvenega zaklada.

Sedaj razumemo, zakaj je bilo beneficijatu Mateju Barlič-u na Goričici 25. nov. 1808 prepovedano pridigati ob odpravljenih praznikih kar naravnost z grožnjo, „da se mu bo sicer odvzela pravica maševati.“

Tudi to razumemo, zakaj je bil isti beneficijat 14. jan. 1807 posvarjen, ker je imel na Sveti Večer opravilo pri podružnici na Goričici.

Vsekako je bilo to v prejšnjih časih, ko je bila Goričica še pod oglejskim patrijarhom, oziroma pod goriško nadškofijo, dovoljeno, ali vsaj ne naravnost zabranjeno.

Ljubljanski škof Herberstein pa je leta 1780 prepovedal maše polnočnice na Sveti Večer pri podružnicah.

Goričice ta prepoved takrat še ni zadela, ker ni spadala pod ljubljansko škofijo.

Ko pa je sedem let pozneje prišla pod ljubljansko škofijo, je brez dvoma posebno ta prepoved tako ljudstvu kakor beneficijatom bila mučna in neprijetna.

Za francoske okupacije je bil s prvim januarjem 1812 tudi pri nas po Kranjskem vpeljan francoski koledar.

Ž njim so bili odpravljeni prav vsi drugi zapovedani prazniki, razven teh-le štirih: Vnebohod Gospodov, Marijino Vnebovzetje (kot rojstni dan cesarja Napoleona), Vsi Svetniki in Božič.

Po odhodu Francozov pa so bili leta 1815 zopet vpeljani prazniki, kakor so bili določeni pred tem dogodkom.

Procesije.

Po pismu papeža Urbana VIII., ki je vladal sveto Cerkev od leta 1623 do 1644, so bile tedaj v sv. Cerkvi zaukazane tele procesije: Vstajenja na Veliko soboto, na praznik sv. Rešnjega Telesa, na sv. Marka dan in prve tri dni križevega tedna.

Vseh teh procesij se je prebivalstvo Goričice z beneficijatom vred udeleževalo pri svoji materi fari v Mengšu.

Procesije na praznik sv. Rešnjega Telesa so se morali udeležiti s svojim podružniškim banderom. Pri tem pa so bile velike težave. Vsled bandera je večkrat prišlo med fanti ta dan do prav hudega prepira, celo do krvoprelitja. Zato sta se goriška cerkvena ključarja, ki sta bila za bandero odgovorna, tega dne opravičeno vsako leto bala.

Velikonočno spraševanje.

Leta 1756 je zapovedal goriški nadškof vsem župnikom svoje nadškofije, torej tudi mengeškemu, da se morajo farani pred velikonočno spovedjo vsako leto izprašati iz krščanskega nauka.

Prebivalci Goričice so od tedaj leto za letom k temu spraševanju hodili v Mengeš ločeno po vaseh in spolih.

To spraševanje so smatrali kot važno dolžnost in so se ga navzlic oddaljenosti prav številno udeleževali.

c) Izobrazba.

Šola — trivijalna, ljudska — je bila na Goričici ustanovljena šele l. 1864.

Do tedaj pa je bila Goričica v šolskem oziru zelo na slabem.

Kamnik je pač imel šolo že izza konca 14. stoletja. Ustanovil jo je župnik Oton l. 1395.¹⁾

Škoda, da nam zgodovina ne pove, kaj vse in kako se je v tej šoli podučevalo.

Branje iz tiskanih knjig sprva gotovo še ne, ker je tiskarska umetnost prišla šele pozneje na površje.

Tisk je izumil Janez Gutenberg v sredi 15. stoletja. L. 1450 je v svoji tiskarni v Mogunciji (Mainz) natisnil prvo sv. pismo. Celo Rim je dobil šele l. 1467 prvo tiskarno, Benetke 1469, Pariz 1470.

Za kamniško šolo so brez dvoma veliko storili frančiškani, ki so se v Kamniku nastanili l. 1493. Samostan so jim ustanovili kamniški meščani. Prvotno se je nazival „samostan sv. Primoža in Felicijana“.

¹⁾ Josip Benkovič: Voditelj IV, 1901, str. 185.

Posebno pa je povzdignil to kamniško šolo župnik Maksimilijan Leopold baron Rasp, ki je bil ondi župnik od 1699—1742.

A sicer je bilo šol zelo malo.

Še l. 1781 so bile na Kranjskem ljudske šole ali trivijalke, kjer se je poučeval verouk, branje, pisanje in računanje, samo v teh-le krajih: v Kamniku, Poljanah nad Škofjo Loko, Žireh, Trebnjem, Krškem, Kostanjevici, Šmartnem pri Litiji, Višnji Gori in Postojni.

Glavne šole s 3 ali 4 razredi so bile: v Škofji Loki, Novem Mestu in Idriji.

Normalka je bila v Ljubljani.

Vse te šole je obiskovalo skupno po celem Kranjskem: 902 dečka in 202 deklici!¹⁾

Temu primerna je bila seveda tudi izobrazba.

Do ustanovitve šole na Goričici so bili ljudje, ki so znali brati in pisati, na Goričici zelo redki. Naučili so jih beneficijati na Goričici.

Mengeško šolo jih je obiskovalo le prav malo!

Naj v dokaz navedemo samo razmejitveni zapisnik občine Domžale²⁾ z dne 6. novembra 1824!

Podpisalo ga je 15 mož, med temi lastnoročno samo Matija Dečman, „rihtar v Stobu“ in Jur Keršne, „rihtar v Domžalah“. Vsi drugi, tudi Janez Kepic, „rihtar v Študi“, so se samo podkrižali, ker niso znali pisati.

Danes pa ga skorej ni človeka v vseh bivših vaseh nekdanje Goričice, ki bi ne znal brati, pisati, ki bi tudi res redno ne prebiral knjig, časopisov!

Kolika sprememba v 60 letih!

¹⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda, str. 983.

²⁾ Mapni arhiv v Ljubljani.

d) Poljedelstvo.

Samoumevno je bilo že od nekdanj glavni vir preživljanju prebivalstva Goričice poljedelstvo.

Zato se moramo pri njem nekoliko obširneje pomuditi.

O dobi, ko je bil kmet še podložnik, tlačan, govorimo pozneje v VII. oddelku.

Tu si oglejmo položaj kmečkega stanu na Goričici v času, ko je bil kmet že osvobojen tlačanskega jarma!

K sreči so nam prav iz te važne dobe ohranjeni natančni zapiski,¹⁾ in sicer iz leta 1825, torej ravno za 100 let nazaj.

Z ozirom na sedanje stanje, ko tvori tudi Depaljavas z nekdanjo Goričico eno celoto, faro Domžale, bodi tu navedena tudi Depaljavas!

A. Zemlja na Goričici pred 100 leti.

Katastralna občina Domžale.

Merila je 271 ha 90 a 00 m² (471 oralov 1068 sežnjev).

Imela je

vtov za zelenjad	1 ha 50 a 84 m ² ali	2 orala	994 sežnjev
vtov za sadje	4 " 42 " 31 "	7 "	1098 "
travnikov z drevesi	4 " 18 " 67 "	7 "	441 "
travnikov	33 " 07 " 39 "	57 "	760 "
travnikov s sadnimi vrtovi	2 " 03 " 05 "	3 "	846 "
pašnikov	30 " 30 " 94 "	52 "	1072 "
pašnikov s sadnim drevjem	— " 35 " 64 "	— "	991 "

¹⁾ Mapni arhiv v Ljubljani.

pašnikov z drevjem	13 ha 50 a 91 m ²	ali	23	oralov	763	sežnjev
njiv	136 " 91 " 82 "		237	"	1482	"
nerodovitnega sveta	9 " 10 " 59 "		15	"	1346	"
rek in potokov	24 " 63 " 18 "		42	"	1286	"
potov	8 " 42 " 85 "		14	"	1035	"
stavbišč	3 " 41 " 81 "		5	"	154	"

Katastralna občina Stob.

Merila je 228 ha 07 a 64 m² (396 oralov 559 sežnjev).

Imela je

vtov za zelenjad	— ha 14 a 75 m ²	ali	—	oralov	410	sežnjev
vtov za sadje	2 " 05 " 58 "		3	"	916	"
travnikov	68 " 03 " 71 "		118	"	368	"
travnikov s sadnimi vrtovi	— " 21 " 61 "		—	"	601	"
pašnikov	50 " 55 " 09 "		87	"	1350	"
močvirja	— " 25 " 72 "		—	"	715	"
njiv	99 " 65 " 62 "		173	"	294	"
gozdov	— " 14 " 28 "		—	"	397	"
potokov	— " 92 " 79 "		1	"	980	"
potov	3 " 98 " 70 "		6	"	1486	"
stavbišč	2 " 09 " 79 "		3	"	1033	"

Katastralna občina Študa.

Merila je 285 ha 46 a 90 m² (496 oralov 350 sežnjev).

Imela je

vtov za zelenjad	— ha 02 a 83 m ²	ali	—	oralov	79	sežnjev
travnikov z drevjem	4 " 30 " 91 "		7	"	503	"
travnikov	77 " 93 " 53 "		135	"	689	"
travnikov s sadjem	3 " 56 " 41 "		6	"	365	"
pašnikov	56 " 00 " 18 "		97	"	546	"
močvirnih travnikov	9 " 05 " 03 "		15	"	1168	"
pašnikov z grmovjem	30 " 85 " 17 "		53	"	1118	"
njiv	69 " 74 " 37 "		121	"	313	"
grmičevja	13 " 79 " 27 "		23	"	1549	"

rek in potokov	14 ha 63 a 36 m ² ali	25	oralov	687	sežnjev
potov	3 " 97 " 06 "	6	"	1440	"
stavbišč	1 " 68 " 78 "	2	"	1493	"

Katastralna občina Depaljavas.

Merila je 178 ha 64 a 45 m² (310 oralov 899 sežnjev).

Imela je

vrtov za zelenjad	— ha 93 a 94 m ² ali	1	oral	1012	sežnjev
sadovnjakov	— " 95 " 92 "	1	"	1067	"
travnikov	45 " 12 " 92 "	78	"	676	"
travnikov s sadjem	— " 48 " 61 "	—	"	1352	"
pašnikov	52 " 73 " 47 "	91	"	1022	"
njiv	72 " 70 " 62 "	126	"	550	"
gozda	— " 70 " 60 "	1	"	363	"
potokov	— " 94 " 76 "	1	"	1035	"
potov	2 " 52 " 13 "	4	"	610	"
stavbišč	1 " 51 " 48 "	2	"	1212	"

B. Posestniki pred 100 leti.

Številka v oklepaju naznanja, koliko parcel je štelo njegovo posestvo.

Zgornje Domžale.

Št. 1.	Škrjanc Jakob, po domače	Zupin (5)
2.	Pavli Franc,	Pavli (28)
3.	Hren Valentin,	Hren (16)
4.	Mazovec Anton,	Mazovec
5.	Mersu Jožef,	Sirk (20)
6.	Ogrinc Martin,	Knez (27)
7.	glej št. 6!	
8.	Jančigaj Tomaž,	Sušovc (4)
9.	Hribar Primož,	Jožman (1)
10.	Kodermanovi dediči,	Pučenk (2)

Št. 11. Pavlič Jernej,	Ulčar (1)
12. Košir Jur,	Košir (2)
13. Janežič Primož,	Čedenk (1)
14. Dolar Jožef,	Mihovc (13)
15. Pavli Andrej,	Cegan (21)
16. Žabnikar Neža,	Brinovc (29)
17. Rode Jernej,	Rode (26)
18. Roš Janez,	Mrak (1)
19. Lenček Lovre,	Krača (1)
20. Pirc Anton,	Komotar (17)
21. Koprivnik Blaž,	Mate (16)
22. Šimnovc Peter,	Aver (13)
23. Pavli Jur,	Rojc (17)
24. Capuder Franc,	Vovk (26)
25. Šimenc Jožef,	Hren (18)
26. Pavli Matija,	Tolomajnar (16)
27. Povž Primož,	Povž (10)
28. Cerar Franc,	Kobasar (25)
29. Hribar Jožef,	Repar (18)
30. Povž Valentin,	Povž (19)
31. Žabnikar Andrej,	Brinovc
32. Štiftar Tomaž,	Pangre (2)
33. Keber Jožef,	Keber (7)
34. Pintar Matija,	Ernekar (16)
35. Remc Matej,	Gorjup (6)
36. Gaberč Primož,	Kovač (5)
37. Colnar Anton,	Jakec (7)
38. Pavlič Matija,	Pavlek (2)
39. Čerin Tomaž,	Lukel (3)
40. Borc Jakob,	Meke (7)
41. Mitnica	(2)
42. Fröhlich Andrej,	Ferbar (1)

Št. 43. Kralj Janez,	Konjederc (3)
44. Iglíč Blaž,	Klemen (23)
45. Lap Jernej,	Kokšar (3)
46. Markužič Jur,	Logar
47. Trdina Franc,	Matiček (4)

Spodnje Domžale.

Št. 1. Možina Štefan,	Možina (2)
2. Pirc Jakob,	Markec (6)
3. Tičar Janez,	Perše (20)
4. Cerar Matevž,	Rahne (22)
5. Keršne Jur,	Keršne (21)
6. Ovca Matija,	Rak (35)
7. Habjan Martin,	Mirt (20)
8. Lap Janez,	Pečnikar (19)
9. Avsec Primož,	Babnik (3)
10. Kristjan Jakob,	Kristjan (3)
11. Burja Jur,	Templov (4)
12. Gregorc Jožef,	Dolar (4)
13. Ramovš Boštjan,	Avsec (47)
14. Gregorc Jožef,	Dolar (29)
15. Lenart Miha,	Mesarka (16)
16. Svetlin Anton,	Menačenk (2)
17. Župnišče v taboru na Goričici (4)	
18. Tabor	
19. Zadergov Primož,	Novžit (16)
20. Močnik Matej,	Vilar (25)
21. glej št. 20!	
22. Košir Miha,	Ferijankar (4)
23. glej št. 3.	

Klišej domačega izvora
(ročno delo M. Flis-a).

Prt za jaslice.

Stob.

- Št. 1. glej št. 23!
2. Žabnikar Jožef,	Matevžak (3)
3. Pavovec Anton iz Depaljevasi	(1)
4. Košir Jernej,	Kralj (1)
5. Rožič Vrban	Bizenk (2)
6. Žankar Gašper,	Žankar (5)
7. Karinšek Martin,	Kralj (2)
8. Borc Lovrenc,	Odamek (5)
9. glej št. 18!	
10. Dečman Matevž,	Dečman (39)
11. glej št. 17!	
12. glej št. 10!	
13. Dečman Jakob,	Čebul (22)
14. Habjan Anton,	Šimenk (22)
15. Sever Lovrenc iz Črnuč,	Oblak (22)
16. Žendar Anton,	Žendar (23)
17. Sluga Anton,	Stenov (33)
18. Grmek Jakob,	Jagošč (27)
19. Kreč Jur,	Brecelj (25)
20. Lovše Jur,	Povž (21)
21. Habjan Jakob,	Habjan (12)
22. Gregorc Matevž,	Matiček (2)
23. Juvan Lovrenc,	Vintar (25)
24. Sršen Valentin,	Žankar (22)
25. glej št. 10!	
26. Cotman Valentin,	Matek (24)
27. Colnar Miha,	Rode (25)
28. Martinak Andrej,	Odamek (35)
29. Kramar Matevž,	Kramar (1)
30. Dimc Helena,	Pvank (1)

Št. 31. Habjan Tomaž,	Čedenk (4)
32. Prosnik Jožef,	Sepel (4)
33. Krušnik Valentin,	Bavant
34. Kokalj Janez,	Marček (3)
35. Vojska Luka,	Žankar (1)
36. Novžit Jur,	Merkec (20)
37. Peterlin Miha,	Borc (25)
38. glej št. 27!	
39. Flis Valentin,	Joško (1)
40. Brenk Tomaž,	Kovač (19)
41. Lovše Martin,	Povž (26)

Študa.

Št. 1. Erklavec Miha,	Rožman (19)
2. Košir Jakob,	Cander (2)
3. Maček Jakob,	Cander (4)
4. Hribar Janez,	Varleh (11)
5. Kojnič Primož,	Pipan (17)
6. Gregorin Jur,	Svetlin (11)
7. Grčar Andrej,	Matijevec (14)
8. Kapez Janez,	Dimc (32)
9. Zajc Matevž,	Vavtar (15)
10. glej št. 24!	
11. Klemenc Jožef,	(4)
12. Klemenc Matija,	Premeru (1)
13. Gaberč Primož,	Primček (12)
14. Cotman Simon,	Primoževc (21)
15. Habjan Miha,	Pavle (1)
16. Knofter Andrej,	Čiček (16)
17. Ložar Andrej,	Korant (26)
18. glej št. 17!	

Št. 19. glej št. 8!	
20. Remc Miha,	Gvastovc (13)
21. Osolin Jakob,	Merkuz (16)
22. Osolin Jožef,	Gašper (12)
23. Roš Jakob,	Majer (12)
24. Štempel Tomaž,	Štempel (15)
25. Bergant Valentin,	Žušem (1)
26. Arhar Anton,	Lesjak (3)
27. Rihtar Tomaž,	Lesjak

Depaljavas.

Št. 1. Kecelj Jožef,	Navper (19)
2. Leonhard Matevž,	Miklavžek (2)
3. Kecelj Jakob,	Abe (14)
4. Flere Jur,	Štefek (5)
5. Abe Martin,	Jakel (12)
6. Cajhen Gašper,	Mošenk (41)
7. Grčar Gregor,	Bavant (23)
8. glej št. 1!	
9. Sršen Anton,	Hrša (18)
10. Pavovec Anton,	Pavovec (16)
11. Žendar Anton,	Lukova kajža (13)
12. glej št. 16!	
13. glej št. 9!	
14. Tavčar Marija,	Katrež (2)
15. Colnar Matija,	Matiček (4)
16. Ogrinc Andrej,	Medišek (26)
17. glej št. 6!	
18. Cajhen Valentin,	Mazovec (24)
19. Bojt Matevž,	Povle (11)
20. Stebe Gregor,	Jereb (24)

Št. 21. Erklavec Janez,	Krivec (11)
22. Dimc Jožef,	Mramor (13)
23. Flere Jožef,	Šetrov (13)
24. Janežič Anton,	Fingrat (2)
25. Štebi Lovrenc,	Žnidar (16)
26. Kolar Jožef,	Pogačar (15)
27. Sevar Lovrenc iz Črnuč (2)	
28. Bukovec Lovrenc,	Kajžar (1)
29. Colnar Martin,	Rosulnik (4)
30. Cajhen Jakob,	Starbek (20)
31. Škrlep Jožef,	Škrlep (8)
32. Škrlep Luka,	Krištof (12)
33. Kolar Matevž,	Kerlin (3)
34. Hočevar Anton,	Kapevnik (2)
35. Sršen Jur,	Jur (7)

C. Parcelna imena.

Tudi ta imena so važna.

Naj bodo torej tudi ona v trajni spomin zabeležena na tem mestu in sicer natančno po mapi!

Katastralna občina **Domžale** ima sledeče parcele:

Sveta Marija (griček Goričica). — Pod tabrom. — V vrkljih. — Na potičih. — V potičih. — Pri Studi. — V zavok. — Maškovca. — Pri vogeh. — Za kozolcom. — V vrtih. — Za vodo. — V Levč. — Na krivih njivah. — V tlakah. — Na razpak. — Na graben. — Dolge njive. — Drago polje. — Pod Rodico. — Pri vrbicah. — Na rojeh. — Na gmajni. — V prod. —

Katastralna občina **Stob**:

Vas Stob. — Pod vasjo. — Pri potoku. — V kotih. — Záloka. — Krajci. — Senožet. — Rodišče.

— Jerebica. — Borštek. — Log. — Stari parti. — Vaka. — Novi parti. — Stegna. — Prelog. — V Selih. — Prelošič. — Pridávka. — Prevoje. — Dole. — Dolge njive. — Nad vasjo. — Na zavrtih. — Pšenice. — Vidma. — Kline. — Široka njiva. — Spodnje Studence. — Zgornje Studence. —

Katastralna občina Študa:

Vas Študa. — Prévoje. — Brod. — Gmajna. — Kola. — Pengov. — Št. Pavel. — Nad cerkvijo. — V pole. — Police. — Za vasjo. — Za cesto. — Hudle. — Rodišce. —

Katastralna občina Depaljavas:

Depala vas. — Nad cesto. — Za vasjo. — Trapuca. — V rosul. — Pašnik. — Močila. — Parte. — Hrastnice. — Na prvojuh. — Na dolinah. —

D. Razdelitev občinskih pašnikov.

Glede parcel „gmajna“ pripomnimo, da je imela prejšnje čase vsaka vas svoj skupni pašnik (gmajno), kamor so vodili na pašo živino iz cele vasi.

Sedaj ima „gmajno“ le še Depaljavas.

Po drugih vaseh so pa te skupne pašnike opustili in svet razdelili med posamezne posestnike.

Gmajno v Domžalah so razdelili leta 1880, v Študi leta 1882 in v Stobu leta 1908.

V zgled, kako se je to izvršilo, navedimo tu doslovno „register deležnih pravic v nadrobni razdelbi zemljišč posestnikov iz Stoba,“ ki ga je sestavil c. kr. krajni komisar za agrarske operacije v Ljubljani 28. marca 1908.

§ 1. Predmet razdelbe tvorijo pod vlož. št. 82 davčne občine Stob vpisane parcele

št. 308 v katastralni meri 14 *ha* 72 *a* 83 *m*²

„ 357/1 „ „ 9 „ 93 „ 41 „

Skupaj . 24 *ha* 66 *a* 24 *m*²

§ 2. Po novem agrarskem premerjenji meri ves svet 25 *ha* 00 *a* 20 *m*². Od tega odpade na tuji svet 43 *a* 50 *m*². Ostanek 24 *ha* 56 *a* 70 *m*² tvori skupni svet. Od tega odpade na neplodoviti svet (skupna pota itd.) 1 *ha* 81 *a* 35 *m*², tako da pride resnično v razdelbo 22 *ha* 75 *a* 35 *m*².

§ 3. Cenitev sveta je sledeča :

razred	način obdelovanja	ploskev			vrednost zemlje za 1 <i>ha</i>	skupna vrednost	
		<i>ha</i>	<i>a</i>	<i>m</i> ²		K	h
I	pašnik	2	56	30	1200 K	3.075	60
II	„	4	41	20	800 „	3.529	60
III	„	12	28	80	500 „	6.144	—
IV	„	3	49	05	200 „	698	10
skupaj .		22	75	35		13.447	30

§ 4. Na tem skupnem svetu so vdeleženi na podlagi ministerske razzodbe z dne 14. maja 1904 zdolej vpisani posestniki iz Stoba, oziroma Domžal in Depaljevasi in sicer na podlagi dogovora z dne 1. dec. 1905 zap. št. 635 po velikosti vdeleženi gruntov, s tem pristavkom, da posestniki, ki so plačevali „večji davek“, dobe za kapitaliziran razloček med vsakoletnim večjim in manjšim davkom, manj deležne pravice, kakor ostali posestniki.

Nato sledi v § 5. seznam 41 posestnikov (35 v Stobu, 2 v Spodnjih Domžalah, 2 v Depaljivasi, 2 v Ljubljani), med katere se je ta gmajna razdelila, z natančno podrobno razdelitvijo za vsakega posameznika.

V zgled, kako važni so bili pašniki v prejšnjih časih in koliko so predniki nanje držali, omenimo tole:

L. 1778 se je pravdala srenja Stob, kakor tudi Trzin in Depaljavas s srenjo na Rašici in Dobenem zaradi pašnikov v Rakovniku. Prisodilo se je poslednji, da ima vsled pogodbe z dne 29. aprila 1580 in 10. decembra 1686 pravico do pašnikov v Prevoli, v Starih delih, v Strmi strani in v Dolgem hribu do studenca v Rakovniku.¹⁾ Ta studenec je znamenit, ker baje zlepa ne usahne.

e) Drugi viri preživljanja.

Z obrtjo se je v prejšnjih časih na Goričici le malo ljudi preživljalo.

Krojači, čevljarji, šivilje so nekdam nasplošno imeli veliko manj dela, kot danes, ker so nosili ljudje obleko iz domačega, trpežnega blaga. Zato so bili le redki, ki so se s temi obrti pečali.

Pač pa je v kraju že pred več kot sto leti dobila prav trdnih tal kitarska in slamnikarska obrt, katere postanek, razvoj in velik pomen za tukajšnje prebivalstvo smo že drugje natančno opisali.

Tudi o prenašanji tovorov, o kupčiji s konji in o posredovalcih pri tej kupčiji, o konjskih mešetarjih, katerih je še danes v kraju, posebno v Stobu toliko,

¹⁾ Arhiv Ložarjev (A. Koblar).

kot zlepa ne kje drugje, je bil že govor na drugem mestu.

Kakor drugod ob glavni državni cesti, so tudi tukaj poprej, dokler še ni bilo železnice ob Savi in se je promet med Dunajem in Trstom v glavnem vršil z vozmi, zelo cvetele gostilne.

Tudi z ribištvom se je v prejšnjih časih mnogo ljudi pečalo. Celo domače, hišno ime so dobile nekatere hiše od ribišтва.

Po tukajšnjih vodah Bistrici, Rači, Pešati, Depaljščici, Sredniku je bilo do čuda postrvi in rakov.

Rakov sedaj ni več.

Študa pa si je precejšen vir dohodkov vedela poiskati v tržni razprodaji vsakovrstnih domačih pridelkov iz hleva (mleko, surovo maslo, mohant), pa tudi iz skrbno negovanega hišnega vrta (radič, vsakovrstna zelenjava), kar vse so pridne gospodinje teden za tednom vozile na trg v Ljubljano.

Posebne vrste domača hišna obrt v kraju je bilo izdelovanje prtov za jaslice.

Z njo so se pečale posebno hiše: Bizenkova v Stobu št. 5, Kajženkova v Stobu št. 38, Ceganova v Zg. Domžalah št. 87, Jurčkova v Zg. Domžalah št. 12.

Kar s prosto roko so vsako leto naredili z začetkom jeseni do Božiča po več sto prtov, ki so jih potem pred Božičem prodajali na semnjih blizu in daleč.

To obrt je posebno povzdignil Martin Flis, Stob št. 38, ki je v svoji prirojeni bistrumnosti izumil kar posebne klišeje za svete podobe. Sam je izdeloval te klišeje v les in v kamen. Seveda je moral biti po-

sebno izbran kamen, rumen in zelo trd. Dobil ga je le tu in tam s težavo, posebno v zidu starega tabora in zvonika.

f) Hrana.

Ne zanima nas tu toliko, kaj so naši ljubi predniki na Goričici jedli, ampak to, česa niso jedli.

Saj je seveda tudi njim zemlja obilno dajala vsega, kar so vsejali in sadili. Brez živine v hlevih in kuretine pa tudi niso bili.

Imeli so tudi brez dvoma dober okus, da so si znali izbrati to, kar je najbolj prijalo njihovemu želodcu in njihovemu — mošnjičku.

Iznenadi nas pa, ko slišimo, da niso jedli — krompirja!

Kaj bi ti, dobra gospodinja, počela brez tega dragocenega zemeljskega pridelka?

A čuj! Skorej celih osemnajst stoletij po Kristusu ljudje na Goričici in sploh po Kranjskem niso poznali krompirja!

Leta 1767 je bila na Kranjskem ustanovljena „Kmetijska družba“, ki je že na svoji prvi seji 26. okt. istega leta imela od vlade ukaz, da izdela za ljudstvo pouk, kako je treba najboljše saditi krompir. Imenovali so ga takrat „podzemeljski kostanj“ ali „zemeljska jabolka“. Cesarica Marija Terezija je obljubila vsakemu dva cekina darila, ki bi v štirih letih, do leta 1771, posadil s krompirjem kak prostorček, četudi le toliko zemlje, kar je more delavec en dan prekopati. Še več! Prihodnje leto je dala cesarica razglasiti: Kdor obdela za krompir kak pust ali zboljša zanj kak malo rodoviten kraj zemlje, bo dvanajst let prost vsega davka!

Pa mislite, da so vse te odredbe hitro izdale?

Celih dvajset let se krompir Kranjcem ni mogel prikupiti. Šele začetkom devetnajstega stoletja je bil krompir tudi na Kranjskem splošno znan sadež.¹⁾

Hiše.

Bile so zelo preproste, večinoma lesene, pritlične, s slamo krite.

Dva zelo zanimiva vzorca starodavnih hiš nekdanje Goričice sta še prav dobro ohranjena.

Prvi je majhna hiša, vsa lesena, z letnico 1749 nad vratmi. Stala je nekdanj v Stobu na Povževem vrtu. Pred veliko leti — sedanji rod ne ve, kedaj — so jo prestavili v Depaljovas, kjer kot hiša s številko 24 še sedaj stoji. Je zanimiva tudi zato, ker ima še peč „na modovnice“, kakršne so bile nekdanj splošno v navadi, a so sedaj že zelo redke.

Drugi vzorec pa je lesena hiša z zidano vežo in kletjo, ki stoji v Spodnjih Domžalah št. 5 „pri Keršnečih“.

To hišo, ki je bila nekdanj ugledna gostilna, ob svojem času tudi dom cerkvenega ključarja, si oglejmo natančneje!

Ima 4 prostore: hišo, vežo, klet in majhno „kamro“. Klet je posebne vrste, kar v dve „nadstropji“. Spodnja klet je $1\frac{1}{2}$ m v zemlji, nad njo je druga in še tretja. Vanje se pride po stopnjicah. Ob drugi kleti je lepo izrezana držajna ograja. Zgorej je podstrešje. Okna so majhna, 47 cm visoka in 43 cm široka. Narejena so bila pred več kot sto leti. Takrat so veljala kot ve-

¹⁾ Ivan Vrhovec: Izvestja IV, 1894 str. 37.

lika okna, kakršnih po drugih hišah niso imeli. V steni hiše na strani proti dvorišču je še vidno z lesom izdelano prejšnje okno, 26 cm visoko in 25 cm široko. V hiši je velika peč z zapečkom in s prostorom za pečjo. Za vratmi je sklednik. Pod je v hiši lesen, v veži pa „ještarnik“. Veža je obenem kuhinja. Kuha se v peči. „Burklje“ so še vedno nenadomestljive. Velik kotel ti pove, da je hiša tudi sedaj še trdna grun-tarska hiša, ki navadno redi tudi prešiče. Oskrbuje jih z živino vred gospodinja hiše, Neža Ogrinc, stara 81 let, s svojo sestro Ivano, staro 77 let, obe neomoženi, zvesti čuvarici ne samo zunanje oblike, ampak tudi pristnega poštenega duha nekdanje Gorice. Glavna vežina vrata, zgorej zaokrožena, so na velik, težak, lesen zapah. Zunaj na desnem oglu sprednje strani je lesena „bridka martra.“ Na dvorišču je vodnjak „na kolo“. Hlev in svisli, vse leseno in s slamo krito, se drži hiše. Sredi dvorišča je „gnojna jama“, navadna jama opažena z lesenimi deskami. Hiša je na dveh straneh vsa v butaricah. Vse kot nalašč pripravljeno za ogenj: les, slama, drva! A do te hiše ogenj nima pravice! Že nekaterokrat je divjal tik zraven in raz-dejal druga poslopja! Tej častitljivi hiši je vselej prizanesel!

Druga vrsta hiš, tudi lesenih, je bila nekoliko višja in je imela nad hišnimi okni velik lesen hodnik („gank“) na sprednji, navadno tudi na stranski in zadnji strani za sušenje perila in drugo.

Lep vzorec take hiše je ohranjen v Stobu št. 39.

Zidane hiše — z železnimi „gavtri“ v oknih — so se v kraju udomačile šele polagoma v novjšem času, ko so obilni požari ljudi k temu prisilili.

Pa tudi, ko so po požarih delali nove zidane in z opeko krite hiše, so bile tudi te pritlične. Kakor bi se bili med seboj pogovorili!

Enonadstropne hiše razven tovarnarjev tudi najpremožnejši ni zidal!

Izjemo je delala le Dimčeva hiša v Študi št. 8, ki je bila v sedanji obliki zidana l. 1864 in je torej najstarejša netovarniška enonadstropna zidana hiša nekdanje Goričice.

Pač pa je prišel zadnje čase v „modo“ zidani nastavek na sprednji strani hiše nad glavnimi vratmi, da dobi hiša s tem pod streho še eno sobo z oknom nad vratmi in lepšo obliko na zunaj.

Enonadstropnih hiš torej nekdanja Goričica skorej ni poznala.

Saj jih je bilo še l. 1925 zelo malo.

V Zgornjih Domžalah, središču velikih slamninarskih tovarn je bilo 31 enonadstropnih in 127 pritličnic, med temi 27 z nastavkom, v Spodnjih Domžalah 7 enonadstropnih in 66 pritličnic, med temi 12 z nastavkom, v Stobu 3 enonadstropne in 63 pritličnic, med temi 10 z nastavkom, v Študi 3 enonadstropne in 49 pritličnic, med temi 7 z nastavkom.

Trg Domžale — nekdanja Goričica — je imel torej l. 1925: 44 enonadstropnih in 305 pritličnih hiš, med temi 56 z nastavkom.

Te pritličnice vzbude tudi pri tujcu takoj pozornost, in sicer prijetno, kakor pričajo sledeče besede: „Splošno je treba omeniti, da napravijo Domžale po svojih mičnih in izredno snažnih hišah, vilah in malih domovih nepričakovano ugoden vtis.“¹⁾

¹⁾ „Slovenski Narod“ z dne 11. avg. 1925 št. 180.

h) Noša.

Tudi na Goričici je bila do nedavnega časa, do srede preteklega stoletja, v navadi narodna noša.

Moški so nosili srajco iz domačega platna z zelo širokim ovratnikom in širokimi, lepo nabranimi rokavi, okrog vratu svilen robec, spredaj sklenjen tako, da sta konca, bogato s franžami okrašena, nad rameni obeh rok iznad telovnika bila vidna. Telovnik je bil žametast, z velikimi, gosto prišitimi svitlimi gumbi, ki so bili iz „pokfana“, pri bogatejših srebrni. Krasila ga je ura z veliko verižico in bogatimi obeski, tolarji, na njej. Hlače so bile jirhaste, do kolen ali še krajše, z jermeni. Izpod hlač so molele bele platnene spodaj privezane spodnje hlače. Čevlji so bili s širokimi mehki, lepo nabranimi štebali do kolen, ali tudi visoko nad koleni. Suknjič je bil kratek. Iz žepa mu je gledal rudeče obrobljen mehur za tobak in robec. Na glavi so imeli kapo, svileno ali volneno z dolgim „cofom“, ki je visel navzdol preko vratu in nad njo črn klobuk z zelo širokimi okraji, v ustih ali roki pa vivček, prav kratko fajfico. Fantje pa so na glavi imeli kastorec z mogočnimi peresi „krivci“, ki so bili često res krivci hudih medsebojnih preteпов.

Ženske so nosile „ošpetl“, srajčnik s kratkimi zelo širokimi nabranimi rokavi, okrašenimi na koncih s čipkami, vrhu njega rožast svilen modrc, deloma zakrit s svilenim franžastim robcem, ogrnjenim okrog vratu. Spodnje krilo je bilo spodej bogato garnirano („glanire“), vrhnje pa svileno, rožnato, deloma zakrito s prav kratkim zaokroženim predpasnikom. Okrog pasa so nosile „srebrnjak“, dragocen, širok kovinast

pas. Zadej sta izpod pasa visela široka svilena trakova. Nogavice so bile bele, z velikimi ven štrlečimi zobčki, „povžki“ imenovanimi. Nosile so čizme, štepane z lepimi okraski. Na glavi so nosile omožene „pečo“, dekleta pa „avbo“.

Avba je bila zelo dragocena. Zato so jo varovali kot pravi hišni zaklad. Matere so bile vesele, ko so videle svoje hčere nastopati v njihovih avbah. S solzami v očeh so gledale nanje in so se spominjale lepih dni svoje mladosti.

Peča je morala biti na prav poseben umeten način zavezana, da je res lepo stala. Danes so že prav redke osebe v kraju, ki znajo pečo prav zavezati.

i) Denar.

Denar nekdam na Goričici kakor tudi splošno ni igral tolike vloge, kot dandanes. Plačevalo se je le bolj z blagom.

Saj tudi davkov prejšnje čase niso poznali.

Morali so pač prispevati za deželno brambo, ob časih vojska in ob posebnih priložnostih, na primer ob poroki vladarja, z večjo svoto kot darom dežele.

Redne davke je vpeljal šele cesar Maksimilijan (1493—1519).

11. sept. 1028 je podelil cesar Konrad II. oglejskemu patrijarhu Poponu pravico, da sme kovati denar.

Dimitz pa poroča, da so prvič kovali denar patrijarhi v Ogleju leta 1190 do 1195. Imenovali so ga po Akvileji (Ogleju) „agljajec“.¹⁾

Po njihovem vzorcu so pozneje kovali denar tudi na Kranjskem: v Ljubljani in Kostanjevici.

¹⁾ „Geschichte Krains“, str. 329.

Od 14. stoletja so bili na Kranjskem v prometu tudi beneški šilingi, soldi in groši, kakor tudi tirolske cvančgarice in dunajski fenigi, vse to kot bel in črn drobiž.

Posebno veljavo pa so si v 15. stoletju pridobili beneški zlatniki, imenovani z laško besedo „cekini“, katerih se pač tudi mi še „spominjamo“.

Najbolj razširjeni pa so bili „rajnši“, renski gol-dinarji. Tudi ta beseda je starejšim ljudem še znana.

Denarja je bilo zelo malo. Prav zato pa, ker je bil redek, je bil tudi drag.

Z malo denarjem se je veliko plačalo in tudi veliko kupilo.

5. Starodavni krajevni običaji.

Tu imamo v mislih samo take stare krajevne običaje, glede katerih nam tudi zgodovina kaj zanimivega sporoča. Doslej smo naleteli še samo na en tak običaj. To je „zvonenje zoper točo“ ali zvonenje „k hudemu vremenu“.

Zvonenje zoper hudo uro je že od njega dni na Goričici v navadi.

Najprej zvoni s posameznimi zvonovi, potem pa, če je nevarnost velika, kar skupno z vsemi.

Ljudem je to opomin, da takoj prično moliti za odvrnenje nesreče.

Gorje cerkveniku, ki bi v slučaju nevarnosti ne zvonil ali bi zvonil prepozno! To bi jih moral preslišati! Pa bi to tudi zelo občutil pri pobiranju bire!

Cesar Jožef II. je dne 11. sept. 1788 to zvonenje zoper hudo uro vsepovsod prepovedal.

¹⁾ O drugih glej: „Zgodovina fare Domžale“, str. 398!

Mengeška fara pa je 26. febr. 1796 vložila prošnjo pri ljubljanskem okrožnem uradu, da naj se ji dovoli zvonjenje ob hudi uri, češ da je v farah na Vrhniki in v Vodicach to dovoljeno. Prošnja je bila odklonjena. Pač pa je bilo tudi gosposki smledniške graščine ukazano, da se mora držati odloka Jožefa II. z dne 11. sept. 1788.

Celò kaznovanih je bilo več cerkvenikov in ključarjev v mengeški fari z zaporom dvanajst ur, ker so navzlic prepovedi zvonili zoper hudo uro.¹⁾

Gotovo je bil tudi cerkvenik na Goričici med njimi!

A tudi ta velika vladna strogost zoper starodavno ukoreninjeno krajevno navado ni nič zalegla. Ohranila se je do danes.

6. Izkopnine in starine.

Slišali smo že trditev: „Tudi slovenski arheolog (starinoslovec) išči pri Žalah prastarin!“²⁾

Torej seveda tudi pri Domžalah, na nekdanji Goričici!

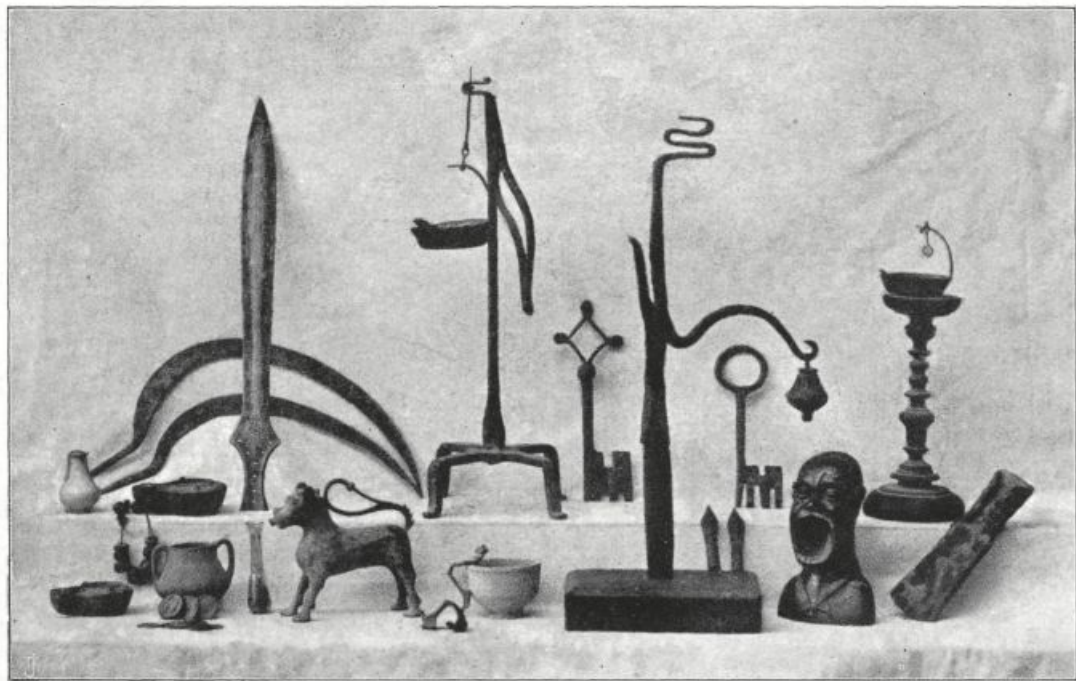
Res jih je iskal in jih je tudi našel Josip Niko Sadnikar, veterinarni nadzornik v Kamniku, odličen starinoslovec strokovnjak, lastnik dragocene, izredno zanimive starinoslovske in narodopisne zbirke, ki si jo je v teku let v občudovanja vrednem navdušenju „za svojo najljubšo snov starinoslovje“³⁾ sam nabavil.

Tolika požrtvovalnost pač zasluži javno priznanje!

¹⁾ Izvestja muzejskega društva IV, 1894 str. 45.

²⁾ Izvestja IV, 1896 str. 243.

³⁾ V svojem pismu z dne 2. X. 1925.

Izkopine nekdanje Goričice.

Dragocenosti nekdanje Goričice (zlata avba i. dr).

Omara francoskega maršala Marmonta.

Naj nam blagi gospod kar sam pove, kaj vse in kako je našel na tleh nekdanje Goričice!¹⁾

„Ni dvoma, da so že Rimljani okoli sedanje Goričice bivali ali imeli vsaj tu mimo živahen promet.

Moje mnenje je, da je glavna rimska prometna žila vodila iz Emone proti Celeji mimo Mengša med Grobljami in Goričico skozi Črni graben čez današnje Trojane.

V svoji zbirki imam več rimskih novcev, najdenih v okolišu Goričice. Naj omenim zlat denar (aureus) rimskega cesarja Klavdija (41—54 po Kr.)! Ta zlat je bil najden na polju blizu Grobelj.

Našel sem tudi srebrne in bronaste rimske novce cesarjev: Nerona (54—68), Flavija Vespazijana (69—79), Trajana (89—117), Hadrijana (117—138), Antonina Pija (138—161), Marka Avrelija (161—180).

Na polju okoli Goričice so se našli na sedanjih njivah tudi posamezni rimski grobovi z žarami, posodicami (lončki), stekleničicami za maziljenje mrtvecev in obrednimi lončenimi svetilkami znamk izdelovalnic: Cresce, Fortis, Vetti in Octavi.

Tudi so se nahajale v grobovih fibule (spone), igle in celo take iz slonove kosti.

Iz časa še obstoječega tabora na Goričici naj omenim, da sem pri podrobnem pregledovanju ob podiranju zadnjih dveh stolpov utrdbe našel l. 1892 v kulturni plasti zemlje pod obzidjem 8 konic iz kovanega železa za samostrelne puščice, po Avg. Demminu „Kriegsarmbrustbolzen“, francosko carreau, iz šestnajstega stoletja, torej iz dobe turških vpadov.

¹⁾ Sporočeno mi v poročilu z dne 2. X. 1925.

Od nadžupnika Ivana Zorca v Mengšu sem dobil tudi star bronast vrč za umivanje rok (aquamanile) v podobi leva, ki se je našel v notranjščini obzidja tabora na Goričici. Take vrčke v obliki različnih živali so iz bronu vliвали v petnajstem in šestnajstem stoletju.

Na dobo turških nadlog spominja tudi doprsni kip *pec*, iz pušpana izrezljan, ki sem ga kupil v Domžalah od zamrlega Ivana Janežiča, sina dolgoletnega župana Mateja Janežiča. Je to spretno upodobljena glava turškega momaka z obrito glavo in polumescem na prsih. Nekako v znak kazni zija glava z nastežaj odprtimi ustmi, tako, da služijo usta kot stojalo, oziroma držaj za veliko žepno uro. Nemci so rekli takim kipcem „Spottfratze“, mi bi ga zvali „spaka“.

V stolpu tabora sem našel med staro železnino tudi zanimiv „primož“, to so železne klešče, katere so svoje dni služile za pritrjevanje gorečih tresk, v svrhu razsvitljave. Te klešče imajo za utežo železen gumb od držaja velikega meča srednjeveške oblike — dokaz, da so po vojnah ljudje orožje uporabljali v praktične namene.

Naj še pripomnim, da sem v Domžalah kupil za svojo narodopisno zbirko zlato avbo, najbogatejšo izmed vseh avb, kolikor sem jih kedaj videl, kar dokazuje blagostanje, katero je v dobrih starih časih osrečevalo domžalske mlinarje, koder sem to krasno avbo dobil.

Tudi mnogo namizne posode iz kositarja sem videl v Domžalah, Stobu in Studi pred svetovno vojno, tako krožnikov, skled, vrčkov i. dr. iz dobe, ko še ni bil porcelan v rabi. Te predmete so pokupili

premožni Tiroinci in zunanji prekupci, ostanek pa je požrl še vojni Moloh.

Zelo zanimiva je tudi omara francoskega izvora, katero je po ustnem izročilu rabil sam maršal Marmont za časa bivanja v Ljubljani l. 1813 za vojaške spise.

Omara je nenavadne jajčaste oblike z vraticami, ki se odpirajo navzdol in iz treh predalov. Stojalo omare je okrašeno s plastičnimi levi, ki imajo peruti. Vrh omare stoji na zlati obli Napoleonov enoglavi orel.

To omaro je kupil svoj čas v Ljubljani bogati Peter Majdič, posestnik valjčnega mlina v Jaršah. Pozneje, ko je bila omara že precej oškrtana, jo je dal Peter Majdič svojemu nečaku Mateju Majdiču v Stobu, h. št. 10. Od slednjega sem jo jaz kupil ter jo rešil popolnega razpada.“

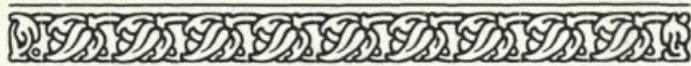
Poročilo ljubljanskega muzeja pa za Goričico ni ugodno. Glasi se:

„Ljubljanski muzej iz nekdanje Goričice, kolikor se je moglo dognati, nima nikakih izkopin.“

Vender pristavlja ravnateljstvo: „Edina možnost bi bila, da je kaka posamezna stvar prišla v muzej, a da najdišče ni bilo znano in torej tudi ne označeno.“¹⁾

¹⁾ Pismo ravnatelja Dr. Mantuanija z dne 6. II. 1924.

V.

Za časa turških bojev.

1. Prihod Turkov v Evropo.

Začetek turške moči je bil čisto neznaten. Iskati ga nam je v Aziji.

Okrog leta 1225 je prišel poglavar nomadov Soliman s 50.000 nomadi v Armenijo in se je ondi naselil. Njegov sin Ertogrul je stopil v službo seldšuškega sultana Ala edina. Zato je prejel od njega v plačilo majhen kos dežele v Frigiji. Ertogrulov sin Osman (1288—1326), po katerem so njegovi ljudje dobili ime Osmani, si je po smrti sultana Ala edina sam nadel naslov „sultan“.

Sedaj je pa šlo hitro navzgor.

Sin Urhan (1326—59) je osvojil l. 1326 Bruso in Malo Azijo do Helesponta, si privzel naslov „padišah“ in imenoval vrata svoje palače „visoko porto“ (visoka vrata), kar je pozneje postalo uradni naslov za turško vlado. Murad I. (1359—89) je zavzel Tracijo, si l. 1362 izbral Drinopolje za prestolico, osvojil Bulgarijo in v bitki na Kosovem polju 15. junija 1389 Srbijo. Premagani srbski kralj Lazar in zmagovalec sultan Murad sta obležala mrtva na bojišču. Bajezid I. (1389

do 1403) je leta 1396 premagal pri Nikopolju krščansko vojsko, katero je nad njega peljal ogrski kralj Zigmund, da bi odbil Turke od svojega kraljestva. Prvič so se v tej bitki pomerili s Turki tudi Slovenci. Vodil jih je celjski grof Herman II.

Po Bajezidovi smrti je vsled razpora med njegovimi sinovi začasno razpadla turška država. A ne za dolgo!

Že 10 let potem, leta 1413, je njegov sin Mohamed I. obnovil edinost države. Murad II. je l. 1430 zavzel Solun, leta 1444 premagal Poljake in Ogre pri Varni in leta 1448 zopet na Kosovem. Mohamed II. je zavzel 29. maja 1453 Carigrad in s tem zadal smrtni udarec nekdam tako mogočnemu vzhodno-rimskemu cesarstvu. Leta 1460 je osvojil Trapecunt, Epir, Albanijo in — Bosno. Soliman II. je osvojil leta 1521 Belgrad. Leta 1526 pa si je z zmago pri Mohaču podjarmil vso južno Ogrsko.

Groza je prevzela tedaj vso Evropo!

Kršćanstvo je vztrepetalo pred polumesecem!

2. Turki na Kranjskem.

Strašne so bile posledice turške zmage pri Nikopolju.

Po nekaterih poročilih¹⁾ so Turki že isto leto 1396 udrli na Štajersko, so opustošili in zažgali Ptuj in prišli tudi na Kranjsko.

Po drugih poročilih²⁾ je pa Kranjska ugledala prvič Turke na svoji zemlji leta 1408.

¹⁾ Dimitz: „Geschichte Krains“, str. 250.

²⁾ Ivan Vrhovec: Zbornik, 1903 str. 22.

Od tedaj naprej pa je skorej celih 200 let bila naša dežela v kar največji nevarnosti pred krutim Turčinom.

Leta 1408 so napadli Črnomelj in Metliko, vso okolico opustošili, veliko ljudi pomorili, mnogo ujetnikov seboj odpeljali.

L. 1415 je udrla mnogoštevilna turška vojska preko Hrvaške na Ogrsko. Od nje so se odločili manjši oddelki in so plenili po celjski in ortenburški grofiji. Neki oddelek pa je prekoračil Kolpo pri Vinici in drvil čez Kočevje in Ribnico proti Ljubljani, ki je takrat prvič videla Turka pred svojim obzidjem.

L. 1431 je pridrla nad 8000 Turkov na Dolenjsko. Bili so pri Novem mestu poraženi.

Silen pa je postal naval Turkov na Kranjsko, ko je leta 1463 prišla Bosna v njihovo oblast.

Nesrečna Kranjska je morala tedaj izpiti kelih turškega trpljenja prav do dna.

Od leta 1469—1483 so pridrli skorej brez presledka vsako leto, še po večkrat! Bili so to roparski pohodi večjih ali manjših čet, da si poiščejo plena.

Njihova pot jih je vodila iz Sarajeva čez Travnik, Jajce, Bihač, Ogulin do Vrbovskega. Tu so se obrnili ali proti Ljubljani čez Kostel, Kočevje, Ribnico, Turjak, ali pa proti Goriški in Furlaniji.

Leta 1469 so prihruli v treh velikih četah na Kranjsko. Ena je prišla do Ljubljane. Šenklavška cerkev je bila zažgana. Uničena je bila vsa Dolenjska do Ljubljane, ves Kras od Vrhnike do Gorice. Na stotine vasi in cerkva je bilo požganih in porušениh, na tisoče ljudi pobitih, do 30.000 ljudi v sužnjost odpeljanih. Proti njim se je zbralo do 20.000 Kranjcev. A Turki

so se jim umaknili. Ker niso mogli ujetnikov dovelj hitro čez Kolpo spraviti, so jih nad 1000 poklali in v vodo pometali.

L. 1472 so pridrli na Notranjsko, zažgali cerkev v Cirknici. Potem pa so navalili na Ljubljano. Na treh krajih so se utaborili okrog nje: v Šiški, v jami za sv. Krištofom in na Poljanah. Zažgali so šentpetersko cerkev.

L. 1473 je prihrulo 18.000 konjenikov in 9000 pešcev mimo Ljubljane in Kranja proti Koroški do Celovca in Velikovca.

L. 1475 so pridrli do Kranja in Radovljice. Cel mesec so divjali po Kranjskem. Na Muljavi in okolici so uplenili 4200 ujetnikov.

L. 1476 so bili dvakrat na Kranjskem. Prišli so do Pleterij, proti Novemu mestu, Cirknici, Postojni v Poljansko dolino, na Vrhniko, Polhov gradec, do Ljubljane.

L. 1477 so bili zopet dvakrat na Kranjskem, tudi po blejski okolici.

L. 1480 je udrlo nad 16.000 Turkov čez Savo proti Ribnici, Cirknici, Logatcu.

L. 1481 so bili Turki na Kranjskem strašno tepeni. 15.000 je bilo mrtvih, 25.000 ujetnikov jim je bilo odvzetih.

Prišli so tudi 1482 in 1483.

L. 1491 je bilo nad 10.000 Turkov utaborjenih pri Beli cerkvi na Dolenjskem. Prišli so čisto nepričakovano, ravno ob žetvi. Do Ljubljane so vse pokončali in požgali.

L. 1492 so pridrli zopet do Ljubljane. Bili so pri Beljaku tepeni.

L. 1493 so prihruli skozi Dolenjsko do Ljubljane in zopet vse požgali. Kristijani so se jim v bran postavili, a so bili strahovito poraženi. Turški poveljnik Jakub paša je poslal 5700 odrezanih nosov z ujetim banom v Carigrad sultanu.¹⁾

L. 1497 so opustošili Ribnico, Cirknico, Logatec, Vrhniko.

L. 1498 je pridrl Ali paša do Ljubljane in odpeljal veliko jetnikov.

L. 1522 so Turki v Slavini umorili duhovnika pri altarju, ko je ravno maševal.²⁾

L. 1523 so v postu Turki na Kranjskem več tisoč ljudi pomorili in več tisoč ujetnikov s seboj odpeljali.

L. 1524 so zastopniki Kranjske na zborovanju v Avgsburgu izrekli, da je bila Kranjska v 44 do 50 letih po Turkih tridesetkrat, v zadnjih treh letih trikrat opustošena, nad 20.000 ljudi pa pomorjenih in v sužnjost odpeljanih!

L. 1546 je poročal grof Nikolaj Salm: „Vsak dan vpadajo Turki na Kranjsko, ropajo, pustošijo in odpeljujejo seboj kristijane!“

L. 1574 so Turki po zmagi nad Herbartom Turjaškim pri Budačkih udrli na Kranjsko, zavzeli Metliko, ljudi pa deloma poklali, deloma seboj odpeljali.

L. 1577 so opustošili do 150 vasi!

L. 1578 so v Metliki žene in dekleta zaprli v cerkev in jo zažgali, 900 mož in fantov pa seboj odpeljali.

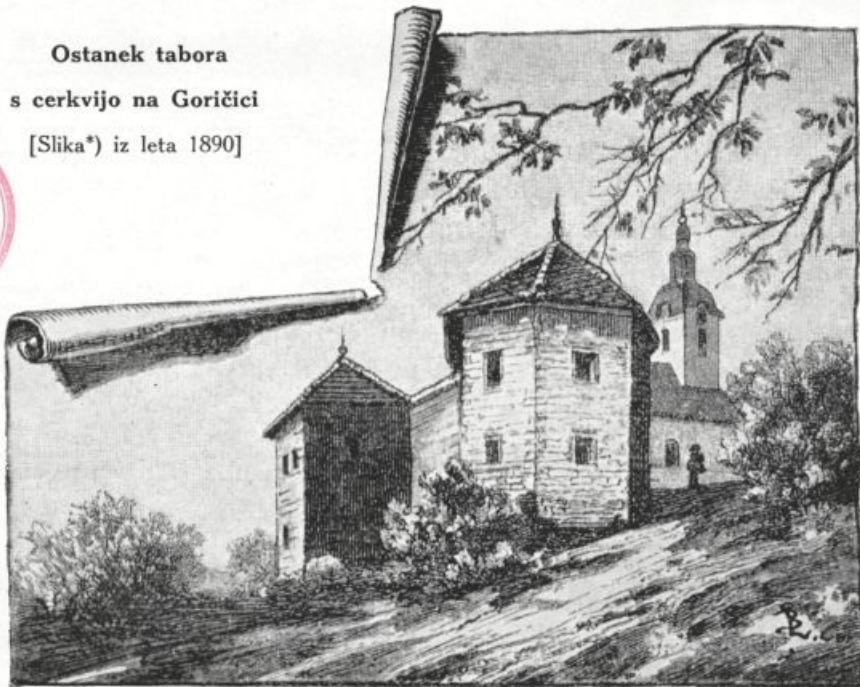
L. 1592 so udrli na Kranjsko. Nad 4000 kristijanov je padlo na bojišču.

¹⁾ Dimitz II, str. 5.

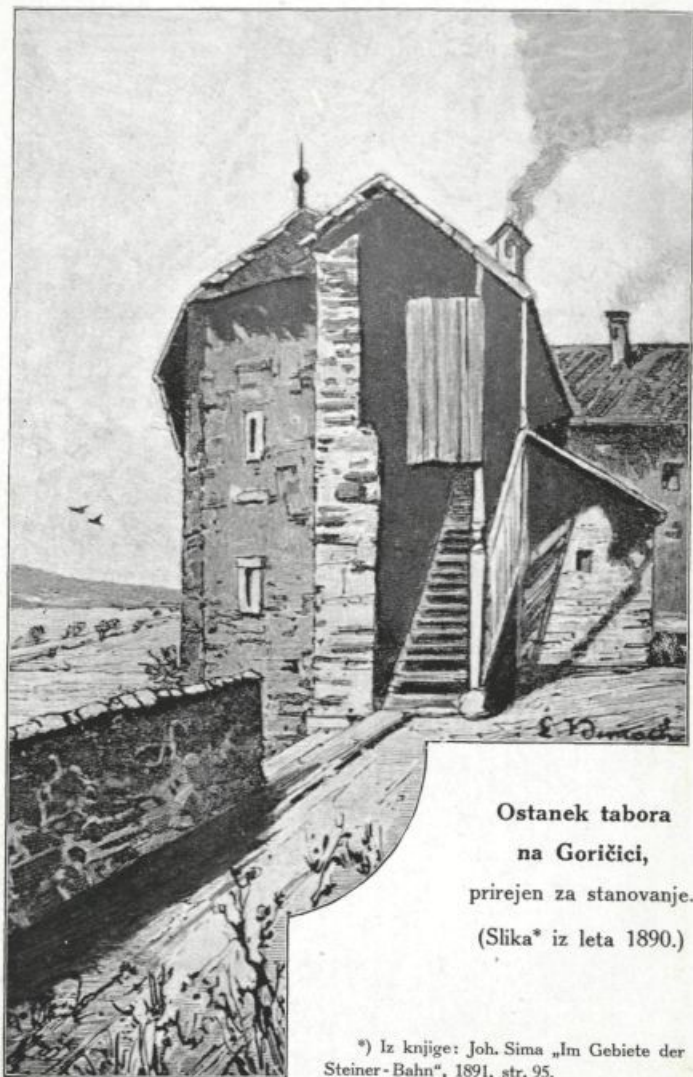
²⁾ Dimitz II, str. 106.

Ostanek tabora
s cerkvijo na Goričici

[Slika*) iz leta 1890]

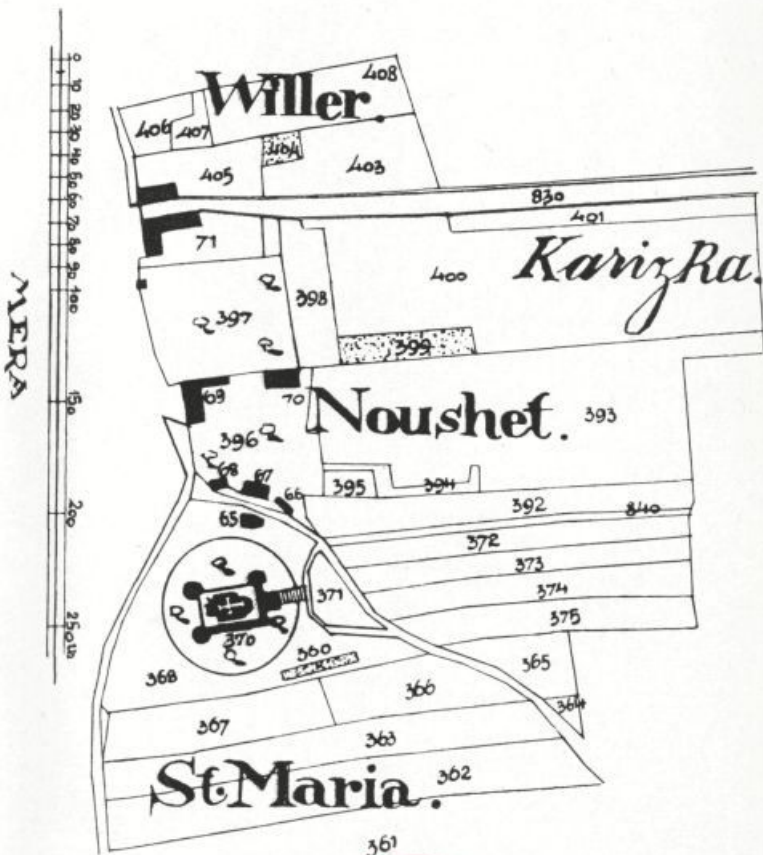

*) Iz knjige: Joh. Sima „Im Gebiete der Steiner-Bahn“ 1891 str. 21.

Ostanek tabora
na Goričici,
prirejen za stanovanje.
(Slika* iz leta 1890.)

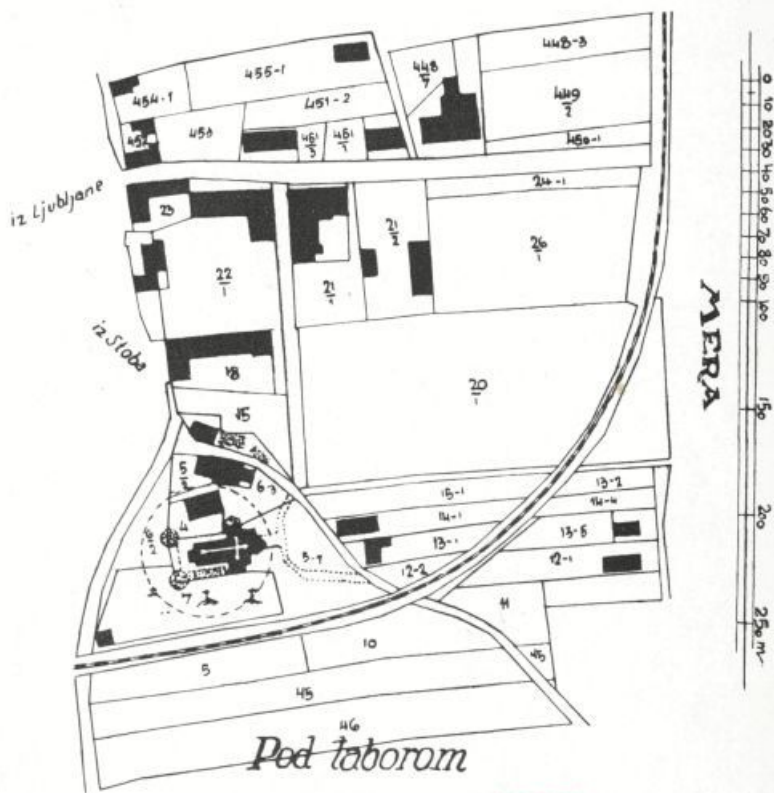
*) Iz knjige: Joh. Sima „Im Gebiete der Steiner-Bahn“, 1891, str. 95.

Parcele okrog cerkve na Goričici pred 100 leti.

Posnetek mape iz l. 1824. (Josip Sršen).

Sedanje parcele okrog cerkve na Goričici.
 Posnetek mape iz l. 1925. (Josip Štšen).

L. 1593 so bili konečno Turki pri Sisku sijajno in odločilno premagani.

Brez te zmage bi bil sledil popolen pogin slovenskim in krščanskim deželam.¹⁾

Po tej zmagi so imeli Slovenci mir v svojih deželah.

Tudi Kranjska se je oddahnila!

A posamezni vpadi so se tudi pozneje še zgodili.

Tako so l. 1723 Turki župnika Janeza Stariho v Semiču umorili in vso okolico opustošili.

L. 1736 so Kostanjevico napadli in tri menihe umorili.²⁾

3. Turki na Goričici.

Leta 1471 je bilo izmed vseh let turških navalov za Kranjsko morda najstrašnejše.

Štirikrat so to leto prihruli kruti Turčini v našo deželo.

15.000 jezdecev je skozi tri mesece divjalo po Kranjskem. Vse so opustošili, 20.000 kristijanov so seboj odpeljali. Potem je pridrlo zopet 10.000 Turkov prav do Ljubljane. Tu so zažgali en samostan v šentpeterskem in drugega v kapucinskem predmestji.³⁾ Tretjič pa je pridrlo 16.000 jezdecev do Ljubljane na Binkoštni torek zjutraj. Dim gorečih vasi je označjal njihov prihod. Njih poveljnik Erzebeg jih je tu razdelil v tri oddelke. En oddelek je udrl na Dolenjsko proti Stični. Ondotni samostan so do tal porušili in

¹⁾ A. Koblar: Izvestja III, 1893 str. 81.

²⁾ Dimitz: IV, 149.

³⁾ Ivan Vrhovec: Zbornik 1903, str. 22.

zažgali. Redovnike pa so privezali konjem za repe in jih seboj odpeljali. Porušili in zažgali so tudi samostan v Pleterjih. Drugi oddelek je odšel proti Kranju. Porušil in zažgal je tudi samostan v Velesovem.

Tretji oddelek pa je divjal iz Ljubljane proti Kamniku, pokončal in zažgal samostan v Mekinjah in hitel skozi Tuhinjsko dolino dalje proti Celju, moreč, pustošič in požigajoč spotoma vse, kar mu je prišlo pod roke.

Šele debel sneg, ki je tisto leto zgodaj zapadel, je pregnal divjake iz naše dežele.

Takrat je bilo na Kranjskem 40 cerkva porušениh, 200 vasi in 5 trgov požganih, 5000 samih mož in fantov v sužnjost odpeljanih!¹⁾

Prav nič ne dvomimo, da so bile takrat zažgane tudi vasi nekdanje Goričice, morda tudi cerkev na Goričici!

Saj je pot na Kamnik iz Ljubljane vodila Turke naravnost skozi te vasi in tik mimo cerkve!

In še enkrat nam zgodovina izrecno omenja, da so prišli Turki iz Ljubljane proti Mengšu in Kamniku, torej zopet skozi Goričico.

Bilo je to leta 1528.

Tudi to leto so prišli štirikrat na Kranjsko.

9. marca ob 8. uri zjutraj so se prikazali v Postojni, iznenada, preden je postavljeni paznik dal ukazano znamenje. Obiskali so tudi Cirknico, Lož, Ribnico, Kočevje.

Na sv. Marjete dan, 13. julija pa so prišli do Ljubljane. Bilo jih je 10.000. Udrli so jo čez Savo do Dragomlja, Goričice in Mengša. Povsod so

¹⁾ A. Dimitz: Geschichte Krains, str. 279.

grozovito razsajali in požigali vasi. Starejše ljudi so vse poklali, mlajše pa uklenili, da bi jih seboj odpeljali v sužnjost. Namenili so se proti Celju. Toda Mengšani, Domžalci in Trzinci jih junaško napadejo in veliko potolčejo. Največ pa pade Turkov pod Homško cerkvijo, ko se lotijo ondotnega tabora. Vsled teh nezgod in ker so slišali, da se zbira na poziv deželnega oskrbnika Nikolaja Turnskega črna vojska po vsem Kranjskem, pobegnejo Turki z ujetniki in ropom skozi Dolenjsko domov. Vojskovodja Slovencev Bernardin Ričan udari za njimi. Pri Velanskem gradu jih dohiti in pobije 1250, med katerimi je tudi Bosenski paša. Ujete ženske in otroke je ukazal paša vse pomoriti. K sreči so jih še pravočasno rešili domačini.¹⁾

Drugo poročilo pa pripoveduje, da so Turki že pet dni poprej, 8. julija 1528, zarana oropali in zapalili vse po ljubljanskem polju. Bilo jih je 8000. Ubogi posavski otroci, katerim so grozovitniki pomorili matere in v sužnjost odvedli očete, so pritekli v Ljubljano. Meščani so jih sočutno sprejeli in so jih dali na vzgojo v mestni špital. Dežela je za prvo silo podarila zanje 24 gold. Glavna moč Turkov se je gnala proti Šmariji in se ondi utaborila. Manjši oddelki so pa švigali po deželi in udarjali proti Mengšu, Litiji, Stični in Žužemberku. Odbežali so pa Turki z ropom v Bosno, preden sta jih mogla prijeti mehovski oskrbnik Ivan Püchler s 100 konjeniki in deželni glavar Nikolaj pl. Thurn s kmetskim naborom.

Kolikokrat pa je poleg teh slučajev Goričica še gledala Turke, tega pač zgodovina ne bo nikdar dognala.

¹⁾ Trdina: Zgodovina slovenskega naroda str. 90.

²⁾ A. Koblar: Izvestja V, 1895 str. 32.

Saj so prav o tej pretresljivi dobi naše slovenske preteklosti, kot smo že spočetka omenili, zgodovinski viri silno redki in pomankljivi.

Je tudi popolnoma umevno!

Kdo naj je takrat, ko je cela Kranjska dežela desetletja in desetletja trepetala pred grozno turško silo, zabeleževal vsak posamezni turški napad in pohod! In to v takratnih razmerah, ko je le redko kdo znal brati in pisati! In najvažnejše! Če je tudi kdo sproti vse natančno zapisoval, je vse to že davno zgorelo in bilo uničeno! Saj je vsak novi pohod Turkov spremljal požig, umor, razdejanje!

4. Turški tabor na Goričici.

a) Namen taborov.

V časih, ko ni bilo ne telegrafa ne telefona, so pretečo turško nevarnost naznanjali kresovi.

Komaj je zažarel mogočen kres na Šmarni Gori, že je cela vrsta kresov blizu in daleč — tudi na Goričici pri cerkvi — klicala ljudstvo na brambo domovine.

Streli so klicali pod orožje deželno brambo.

Na tri strele je moral iti na vojsko vsak trideseti mož, na štiri strele vsak deseti mož, na pet strelov vsak peti mož pešec.

Zbirali so se: Gorenjci v Ljubljani, Dolenjci v Novem mestu, Kraševci v Šilertaboru.¹⁾

Žal pa je bila deželna bramba redno prepozno na mestu. Za boj so bili opremljeni in pripravljene navadno šele takrat, ko je sovražnik že odhitel z ugrabljenim plenom na brzih konjih iz dežele.

¹⁾ A. Koblar: Izvestja V, 1895, str. 21.

Cesar Maksimilijan I. je poslal na Kranjsko v obrambo dežele oddelek svoje nove armade, 1200 suličarjev. Oboroženi so bili s 4 do 5 metrov dolgimi sulicami, dvema pištolama in težkim mečem.

Suličarji so imeli biti stalna posadka v deželi, vedno pod orožjem in vsak hip pripravljeni, da nastopijo proti sovražniku. A tudi ž njimi ni bilo prida. Nikdar skorej niso bili v pravem času na mestu. Deželi pa so provzročali velike stroške in ljudstvu vedno nadlego.

Nешtetokrat je bilo ljudstvo v teh hudih časih navezano na — samoobrambo!

In čin samoobrambe so bili v takratnih razmerah v posebni meri tudi — tabori.

Bili so to deloma samostojna poslopja na visokih gorah, deloma pa so v ta namen obdali cerkve z močnim obzidjem. V to obzidje, v katerega notranjščini so bili primerni prostori, je prihitelo prebivalstvo okolice v slučaju nevarnosti z vsem svojim premoženjem iskat varstva.

In ga je navadno tudi našlo!

Saj Turki niso imeli seboj težkih topov in drugega oblegovalnega orodja. Tudi niso mogli izgubljati časa z dolgotrajnim obleganjem. Poiskali so si plena in ujetnikov, kjer so jih najlažje in najhitreje dobili.

Če se je torej posrečilo le za nekaj časa Turkom z uspehom se ustaviti, je bil navadno tisti kraj s prebivalstvom vred že rešen.

In ta namen so tabori res dosegli!

Bili so torej v takratnih priprostih razmerah za ljudi brez dvoma velikega pomena.

Da to lažje razumemo, se spomnimo samo na nekdanje gradove! Celò domači vojski, opremljeni z vsemi oblegovalnimi in naskakovalnimi pripomočki takratne dobe, so se uspešno ustavljali tedne, mesece, dà, so bili često popolnoma nezavzetni!

Po iznajdbi smodnika se je seveda tudi v tem oziru izvršil popolni prevrat.

V svetovni vojni so mogočne trdnjave, ki so splošno veljale za nezavzetne, ena za drugo padale v roke oblegalcev!

b) Kakšen je bil ta tabor.

Okroginokrog nekdanje cerkve na Goričici, ki je bila 16 m dolga, 10·30 m široka in 8 m visoka in katere zvonik je bil 12 m visok in 4·60 m širok, je bilo v razdalji 3 m na strani župnišča in 2·30 m na strani pokopališča postavljeno taborško obzidje in sicer v obliki pravilnega pravokotnika, 29 m dolgo in 18·80 m široko. Zidano je bilo z domačim kamnom in prav močno malto. Segalo je prav do višine cerkve. Visoko je bilo 12 m, debelo 2 m, na strani župnišča pa 75 cm. Ob vrhu je imelo na zunanji strani lep venčni zidec, kakršen je na primer pri graščini na Krumperku. Na notranji strani proti cerkvi je bil zid proti vrhu zelo zožen, ven izpuščen, da je tvoril hodišče, na katerem so brambovci tabora ob uri nevarnosti stali. Pozneje je bilo to hodišče z deskami opaženo.

V obzidju so bile pod venčnim zidcem strelne luknje.

Tabor je imel 4 stolpe.

Trije so stali na oglih obzidja, eden pa na sredini vzhodne strani obzidja, ob vhodu v tabor. Zidani so bili zelo močno, v debelosti 2·50 *m*. Ljudje pripovedujejo, da bi bila na zidu taborskih oken lahko cela postelja stala.

Stolpa na oglih pri cerkvenem zvoniku sta bila okrogla, 6·50 *m* v premeru. Stolp na oglu tik sedanjega župnišča je imel obliko nepravilnega peterokotnika, v obsegu 8 in 7 *m*, vhodni stolp pa je bil čveterokoten, 8 *m* v kvadratu.

Vhodni stolp in stolp ob sedanjem župnišču sta bila med seboj zvezana z ozkim hodnikom.

V pritličju stolpov so bile luknje za streljanje s topovi.

Kako veliki prostori so bili v stolpih, razvidiš iz tega, ker je prostor prvega nadstropja v stolpu pri župnišču služil beneficijatom na Goričici v stanovanje do leta 1839, ko je bilo sezidano župnišče, prostor v pritličju pa je bil cerkvenikovo stanovanje. V stolpu ob vhodu pa je bila v pritličju shramba, zgorej pa soba za velikonočno spraševanje.

Zato so bile pred tema stolpoma na notranji cerkveni strani postavljene lesene stopnjice. Po njih se je prišlo najprej na ozek temen hodnik brez oken in od tam v primeroma svitlo sobo.

Ves tabor je kroginkrog obdajalo drugo, obrambeno obzidje, ki je bilo okroglo in je merilo od središča na vse strani 30 *m*, torej 60 *m* v prerezu. Bilo je 6 *m* visoko in 1 *m* debelo.

Zunaj tega obrambenega obzidja je bil okroginokrog izkopan jarek, ki je služil kot prav izdatna ovira sovražniku pri njegovem napadu. Preskočiti ga

ni mogel. Vsak poizkus, da bi čezenj udrl, so pa brambovci lahko pravočasno preprečili.

Vhod v tabor je bil pri čveterokotnem stolpu na strani cerkvenega presbiterija.

Vrata pri zunanjem okroglem obrambnem zidu so se odpirala na znotraj in sicer na močnih železnih verigah. Bila so ob časih nevarnosti seveda zaprta in dobro zastražena.

Pozneje je vodil v tabor lesen most, ki je bil 8 m dolg in 5 m širok in je bil deloma zunaj, deloma znotraj okroglega obrambnega zidu.

Valvasor¹⁾ pripoveduje, da so tabore kot brambo zoper Turke na Kranjskem začeli zidati leta 1471.

Verjetno! Saj so ravno l. 1471 Turki tako grozno divjali po Kranjskem, da so morali s tem kar prisiliti vso našo deželo k najkrepkejši samoobrambi.

Ker so tudi Goričico tisto leto opustošili, se bržkone ne motimo, če trdimo, da je tudi tabor na Goričici bil sezidan okrog leta 1471.

Žal da ta tabor danes ne stoji več.

Stolpa ob cerkvenem zvoniku so podrli l. 1837, da so dobili material za napravo župnišča.

Stolp tik župnišča je bil podrt l. 1891, vhodni stolp pa l. 1892. Oba sta padla kot žrtev dozidanja cerkve, katere bi sicer ne bili mogli podaljšati.

Zadnji ostanek nekdanjega mogočnega obzidja, široko ograjno zidovje med cerkvijo in župniščem, je izginilo leta 1904 ob napravi pokopališča na Goričici.

Edina še vidna sled nekdanjega turškega tabora na Goričici je še na nekaterih krajih, posebno blizu glavnega in zakristijskega vhoda v zemlji se nahajajoče

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain XV, 373 a).

močno kamenje. Je sicer redno zakrito s peskom. A močni nalivi ga vedno zopet prikažejo na dan.

Tloris tega tabora je 30. sept. 1925 izsledil Josip Sršen, stavbenik v Domžalah, v mapnem arhivu v Ljubljani.

Je iz leta 1825, ko so še vsi 4 stolpi stali in je tudi sicer bil še tabor ohranjen.

Na podlagi tega tlorisa in po sporočilu ljudstva je stavbenik Josip Sršen rekonstruiral tudi celotno podobo nekdanjega tabora, kakor jo gledaš v tej knjigi.

5. Mašni kelihi za vojne stroške!¹⁾

a) Denarna stiska na vrhuncu!

Vsi, ki smo doživeli grozote svetovne vojne, se z žalostjo spominjamo trenutka, ko so začeli jemati cerkvene zvonove za vojne namene.

Prepričani smo bili, da kaj takega svet še ni doživel.

Je, še hujše!

Celò mašne kelihe in monštrance, sploh vse cerkvene dragocenosti so morali oddati naši predniki pred 400 leti, da so jih prekovali v denar za vojne namene!

Leto 1526 — ko so Turki tako strašno premagali krščanske armade pri Mohaču — je prineslo to veliko žalost kakor celi naši kranjski deželi, tako tudi Goričici.

Dežela je bila od neprestanih dolgoletnih turških vpadov in od velikih bremen za brambo doma in ob meji popolnoma izčrpana.

¹⁾ A. Koblar: Izvestja V, 1895, str. 20–25.

Tedenski vinar in telesni davek sta znašala na Kranjskem 7990 gold. na leto. K temu je prišel še dvajseti vinar.

Stroški so vedno naraščali — denarja pa ni bilo nikjer.

Kaj storiti?

Tu zahteva leta 1526 nadvojvoda Ferdinand po svojih komisarjih od deželnega zbora kranjskega privoljenje, da se popišejo in v času sile porabijo cerkvene dragocenosti.

4. sept. 1526 se je sešel deželni zbor in v to privolil, a le za slučaj skrajne sile.

Nato je Ferdinand 12. sept. ukazal kranjskemu deželnemu upravniku Josipu pl. Lambergu, da naj se nemudoma popišejo dragocenosti vseh cerkva, samostanov, cehov, bratovščin in vsa gotovina. Monštrance, kelihi in vsa druga cerkvena zlatnina in srebrnina naj se takoj spravi na ljubljanski grad! Predstojnikom cerkve pa naj se izroči v nadvojvodovem imenu potrdilo o prejemu.

Še isti mesec so začeli popisovati in pobirati.

Na kmetih se je pobiranje vršilo po selskih sodiščih.

Ostro so prijemali župnike in cerkvene ključarje, da ne bi kaj utajili in prikriili.

Le bakrene posode so pustili pri cerkvah in tuintam, glede na število duhovnikov, kak napol srebrn kelih.

Vsa zlatnina in srebrnina, ki so jo nabrali po cerkvah, je tehtala 1709 mark 3 lote.

V gotovini se je pa dobilo v cerkvenih pušicah 4621 gold. 24 kr.

Iz vseh kranjskih dragocenosti se je nakovalo denarja za 17.438 renskih gold. 53 kr.

Da vsaj približno moremo vrednost te svote presoditi, pripomnimo za vzgled, da se je en dober konj takrat dobil za 9 renskih gold. 25 kr. in da so stroški za enega konja skozi celo leto znašali takrat 30 gold.

Seveda je bilo tudi s tem denarjem le malo in za prav kratek čas pomagano!

1. aprila 1528 so kranjski plemenitniki vsled kraljevega ukaza sklenili najeti za stražo proti Turkom 500 težkih konjenikov in 200 težko obloženih pešcev. Samo za vzdrževanje teh 700 mož in konj je morala plačati dežela 8950 gold.

Ker drugega denarja sploh ni bilo dobiti, so določili, da naj se svote, ki so bile za vzdrževanje te vojske potrebne, vsak mesec proti pobotnicam izplačujejo z denarjem, nakovanim iz cerkvenih dragocenosti.

b) Koliko je dala Goričica.

Podružna cerkev Matere božje na Goričici je morala takrat dati: 12 ren. gold., 3 kelihe (21+21+13 lotov) in bratovščina sv. Katarine 7. ren. gold. Pustili so cerkvi en bakren kelih.

Ali je Goričica veliko ali malo dala?

To moremo presoditi le, če navedeno dajatev primerjamo z dajatvami nekaterih drugih cerkva v bližnji okolici.

Od podružnic so dale:¹⁾

Cerkev v Grobljah 2 ren. gold. 27 kr. in 1 kelih; v Trzinu 2 keliha; sv. Pavla pri Dragomlju 1 ren. gold. 20 kr. in 2 keliha; na Črnučah 1 kelih; na Rovih 2 cekina v zlatu, 11 ren. gold., 1 kelih; v Tunicah

¹⁾ Kranjski deželni arhiv, stanovski oddelek, zv. 48b).

2 cekina v zlatu; na Gozdu 5 ren. gold., 1 kelih; v Stranjah 9 ren. gold., 1 kelih; na Homcu 2 keliha in bratovščina M. B. 1 ren. gold. 45 kr.; sv. Jakoba ob Savi 2 keliha; na Pešati 1 cekin v zlatu, 1 kelih; na Vranji peči 1 kelih in 2 ren. gold.; v Špitaliču 1 kelih; na Selih nič, ker je imela samo 1 bakren kelih, ki so ga ji pustili.

Izmed farnih cerkva so dale:

V Mengšu 5 ren. gold. 50 kr., 1 srebrno monštranco, 2 srebrna pozlačena križca, 6 kelihov, (pustili so ji 1 srebrn in 2 bakrena keliha);

v Kamniku 1 srebrno pozlačeno monštranco, 1 srebrn pozlačen križ s 16 kamni, 1 srebrn pozlačen križec s 4 kamni, 3 kelihe;

v Dobu 1 srebrno monštranco, 1 srebrn pozlačen križ, 1 kelih;

v Ihanu 2 ren. gold., 1 srebrno monštranco, 1 kelih;

v Komendi 1 srebrno monštranco, 4 križce, 4 srebrne kelihe, 1 srebrno pušico za sv. R. Telo in 1 zlat gold.;

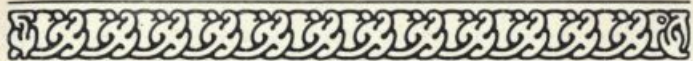
v Vodicach 3 kelihe, 1 srebrn križec, 1 bakreno monštranco in 2 gold.;

v Zg. Tuhinju 1 srebrno monštranco in 5 kelihov;

v Sp. Tuhinju 10 ren. gold. 40 kr., 2 keliha.

Iz celega kamniškega sodišča se je skupno dobilo: 75 kelihov, 8 monštranc, 6 križev, 2 čaši, 417 ren. gold. 40 kr., za 2 marki in 13 lotov starih grošičev in 130 ogrskih gold. v zlatu.

Sorazmerno je torej Goričica kot podružnica veliko dala.

VI.

Luteranska nevarnost.

1. Vzroki te nevarnosti.

Veliko jih je moralo biti in zelo tehtni, globokosegajoči so morali biti!

Le tako si moremo razložiti razdejanje, katero je Lutrova kriva vera povzročila katoliški Cerkvi.

Milijone in milijone je odtrgala od nje.

In to za stoletja!

Tudi po Kranjskem je ta kriva vera zelo globoko prodrla.

Skorej vse plemstvo ji je zapadlo in tudi ljudstva po mnogih krajih že precej. In šlo bi bilo naprej v smislu Lutrovega načela: „Kdor je gospodar zemlje, on je tudi gospodar vere tistih, ki na njegovi zemlji prebivajo!“

Nadvojvoda Ferdinand II. je to zabranil.

S svojimi energičnimi odloki je plemičem, ki so odpadli k luteranstvu in so po svojih gradovih tudi po naši deželi bili najbolj nevarni širitelji in pospeševalci luteranstva, onemogočil to delo, dà, celo bivanje v deželi, če se niso hoteli udati.

„Z reformacijsko komisijo“ pa je s pomočjo gorečega škofa Hrena posegel kar naravnost med

ljudstvo, po posameznih krajih, in večino odpadnikov zopet pridobil katoliški Cerkvi.

Vzroke, zakaj se je Lutrova kriva vera tako hitro širila, prav dobro navede solnograška provincijalna sinoda (cerkveno zborovanje) iz leta 1537, ko trdi:

„Ljudje vseh stanov so zašli s prave poti. Duhovščina toži, da se ji kratijo pravice. A drugi očitajo duhovščini nevednost in izprijenost. Ljudstvo samo si voli dušne pastirje, ne da bi škofe o tem obvestilo. Plemenitaši skrivajo svojevoljno kapelane (protestantske pridigarje) v gradovih in vabijo ljudi v svoje kapele, kjer vsiljenci uče krive nauke. Obhajilo dele brez spovedi. Patroni puščajo po več let župnije izpraznjene in uživajo njih dohodke. In če koga umestijo, izroče župnijo nezmožnim in tujcem. Samostani in cerkve so brez vsake vizitacije. Cerkveno imetje se zapravlja. Nižja duhovščina pa živi v silnem uboštvi in je popolnoma odvisna od oblastnih gospodarjev. Povsod prevladujejo strasti, ker nikdo noče več ubogati.“¹⁾

Žalostna slika, a žal resnična tudi — pri nas!

So bili pač časi turških vojsk in zato vsesplošnega vojnega razdejanja!

2. Tudi Goričico so ogrožali ti vzroki.

Koncem 16. stoletja — ob času luteranske nevarnosti — je bil lastnik mengerskega gradu Nikolaj Bonhomo.

Ko je namreč v začetku 15. stoletja izumrl rod plemičev Mengerskih, so za njimi podedovali med dru-

¹⁾ Dalham, Concilia Salisburg. 297.

gimi posestvi tudi mengeški grad gospodje Lambergi s Črnelega.

Bonhomo je vzel v zakon Petronelo s Črnelega. Dota ni bila majhna. Priženil je z njo tudi dediščino in priimek plemičev Mengeških.

Ta Bonhomo je bil vicedom Kranjske dežele, torej velik in upliven gospod.

Bil je pa tudi strasten luteran.

24. marca 1579 mu je umrla hči Johana. Pokopana je bila v Ljubljani. Luteranski predikant Schweiger je pridigal v špitalski cerkvi in v pridigi omenil tudi tega „odličnega mrlička.“¹⁾

Leta 1586. je dal v Mengšu podreti cerkev sv. Lovrenca, ki je stala blizu njegovega gradu.

Več še! Polastil se je celo dohodkov mengeške fare!

Leta 1592 je beneficij Matere Božje v Mengšu, ki ga je po smrti župnika Luke Stiškega Bonhomo oddal njegovemu bratu Jožefu Stiškemu, sam, dasi luteran, od njega vzel v — najem!

Mengeški župnik Jurij Velan se je za cerkvene dohodke ž njim dolgo časa pravdal in mu jih je konečno vsled vladarjeve razzodbe res odvzel.

A kaj se zgodi! Leta 1601 je opat iz Dunajskega Novega mesta, patron in lastnik mengeške fare, župnika Velana odstavil in je postavil za župnega vikarija nekega svojega meniha!

Ker se je pa župnik Velan temu seveda protivil, ga je dal opat vreči v — ječo!

Čudne razmere!

¹⁾ Protestantovske matice v Ljubljani str. 286. (A. Koblar.)

Prednik Velanov pa gledé protestantov ni bil tako odločen!

25. aprila 1576 je nadvojvoda Karol zapovedal mengeškemu župniku,¹⁾ da naj ne trpi shajanj protestantov v mengeški podružni cerkvi v Podgorji, ki jih prireja predikant Ivan Tullschak.

Ker pa župnik ničesar ni storil, mu je 10. aprila 1577 nadvojvoda sam pisal in mu ostro zagrozil, da ga bo kaznoval, ako ne odpravi teh shajanj v podgorski cerkvi.

5. nov. 1580 je zopet pisal nadvojvoda Karol mengeškemu župniku Luki Stiškemu zelo ostro pismo. Sporoča mu, da je zvedel, da se luteranski shodi v cerkvi sv. Nikolaja v Podgorji v mengeški fari vedno bolj pogosto ponavljajo, dasiravno je bilo to že večkrat prepovedano. On tega nikakor ne more trpeti. Čudi se, da župnik v tem oziru nič več ne stori, kakor je njegov prednik storil. Zato ga resno opominja, da naj luteranom odvzame cerkvene ključe ali pa z drugimi sredstvi take shode v Podgorji zabrani. Obljubi mu svojo pomoč, ako je bo potreboval.²⁾

Žal, da so bile tudi v Kamniku tedaj razmere zelo žalostne.

Tam sta se kar dva graščaka v obližju, na Križu in na Zápricah, z vso vnemo potegovala za protestante.

Graščak Turn na Križu je celo napravil luteransko molivnico in pokopališče, kar je oboje 27. januarja 1601 „reformacijska komisije“ razstrelila.

19. avgusta 1594 sta došla v Kamnik komisarja stolni dekan Gašper Freudenschuss in vicedom Kamilo

¹⁾ Farni arhiv v Mengšu (A. Koblar).

²⁾ Škofijski arhiv v Ljubljani (A. Koblar).

Suarda in „sta ostro prepovedala kamniškim meščanom njih letanje k luteranski službi božji v Podgorje, v Kriško graščino in na Záprice.“¹⁾

Ko so leta 1599 zborovali stanovi v Kamniku, so imeli v graščini na Križu svojega protestantovskega pridigarja Marka Kumprechta. Nadvojvoda Ferdinand je graščaku Ahaciju Turnu zagrozil kazen 5000 cekinov, če ga takoj ne odstrani iz gradu in ne izroči deželnemu sodniku.²⁾

Sedaj razumemo, zakaj pisatelj zgodovine šentpeterske fare v Ljubljani trdi, da se protestantom navzlic vsemu njihovemu prizadevanju ni posrečilo dobiti v svoje roke šentpeterske fare v Ljubljani predvsem zato, „ker v fari ni živelo nič mogočnih plemenitašev.“³⁾

A pridejo še bolj žalostne reči na vrsto!

Ne moremo jih zamolčati! Zgodovina govori jasno in odkrito!

Celò župnik kamniški Matija Mrcina, ki je bil obenem ljubljanski kanonik, je bil — privrženec luteranstva!

Zato so mu leta 1594 odvzeli faro. Nato je živel spodtikljivo in brez duhovske službe pri nekem kmetu blizu Kamnika. Do prihoda njegovega naslednika pa je dajal proti plačilu v farni cerkvi pokopavati — luterane!⁴⁾

Tudi v mekinjskem samostanu je našlo luteranstvo ugodnih tal. Prednica Suzana Oberburger

¹⁾ Letopis Matice Slovenske 1876 str. 141.

²⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda str. 824.

³⁾ Ivan Vrhovec: Zbornik V, 1903, str. 29.

⁴⁾ A. Koblar: „Drobtinice iz furlanskih arhivov“. Izvestja 1891, I, str. 9.

(1583—1593) je bila obtožena, da čita in prepisuje luteranske knjige, da zapravlja samostanski denar in da ž njim podpira svoje luteranske sorodnike. Njen sorodnik, luteranski graščak Jakob Gallenberg, se je v sporazumu z njo polastil skorej vsega samostanskega premoženja. Bila je skrajna nevarnost, da preide samostan popolnoma v posvetne roke. Akvilejski patrijarh je opatinjo Suzano odstavlil. Sledila ji je opatinja Jedert Radovič, „ki pa tudi ni bila dosti boljša kot njena prednica.“¹⁾

Kaj čuda potem, da so bili tudi v Kamniku luterani zelo predrzni!

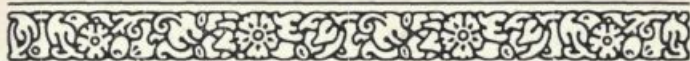
Škof Hren je leta 1608 poročal papežu²⁾, da so nekoč krivoverci streljali v njegovo sobo.

Lahko si mislimo, kako so take razmere uplivalo tudi na takratno prebivalstvo Goričice! Saj se je vse to godilo v njegovi lastni — menceški — in v sosednji — kamniški — fari!

¹⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda str. 683.

²⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda str. 871.

VII.

Kmečki punt.

1. Razmerje med graščaki in kmeti.

Kakor drugod, so tudi na Goričici imeli v prejšnjih časih posebno moč in oblast graščaki.

In to skozi ves srednji in novi vek prav do začetka devetnajstega stoletja!

Bili so lastniki zemljiške posesti, kmetje pa, ki so to zemljo obdelovali, so bili njihovi najemniki.

Graščaki so bili torej gospodje, kmetje pa njihovi podložniki.

Seveda ne vsi kmetje! Bili so tudi svobodni kmetje, ki niso bili nikomur podložni.

Poleg graščakov so bili lastniki zemljiške posesti še tudi nekateri samostani, župnišča in cerkveni redovi (pri nas posebno nemški viteški red).

Lastniki zemljiške posesti so bili napram podložnim kmetom njihovo gospostvo.

Dvojno dolžnost so imeli podložni kmetje napram svojim gospostvom:

1. Dajati so jim morali „desetino“, davščine ali služnosti, to se pravi: prepustiti so jim morali del svojih letnih pridelkov v živilih ali denarju.

2. Delati so jim morali tlako, to se pravi: služiti so jim morali s svojo delavno in vozno močjo.

Davščine so bile žitne (od pšenice, rži, ovsa) in manjše ali kuhinjske (od drugih pridelkov: živina, kuretna, kruh, pogače).

Imenovale so se kuhinjske zato, ker so prišle takoj kuhinji v prid.

Žitne davščine so plačevali o sv. Mihaelu ali sv. Martinu, kuhinjske pa o sv. Juriju ali o Veliki noči.

Vse davščine, ki so jih imeli kmetje odrajtovati svoji gospodi, kakor tudi vse vrste tlake, ki so ji jo bili dolžni delati, so bile natančno popisane v posebnih zapisnikih, ki so se imenovali urbárji.

Spočetka so bili podložni kmetje napram svojim gospodarjem brez pravic, skorej kakor sužnji.

Proti koncu srednjega veka takega suženjskega razmerja na Kranjskem ni bilo več.

A prost tak podložnik še davno ni bil.

Zemljišča ni smel zapustiti, ne da bi se odkupil, oženiti se ni smel brez gospodarjevega dovoljenja, svojih otrok ni smel vzgojiti za kak drug stan, kakor le za delo na polju, če mu ni dal zato gospodar dovoljenja.¹⁾

Dà, celò zastavil ga je lahko njegov gospodar!

To nam tudi glede nekdanje Goričice, glede vasi Stob, potrjuje listina, hranjena v Ljubljanskem Narodnem muzeju, ki sporoča, da sta 18. nov. 1435 Viljem Lindekker in njegova žena Kristina (Kristey) za 200 funtov dunajskih pfenigov zastavila konventu nemškega viteškega reda v Ljubljani svoja posestva z lju dmi in pritiklinami vred in sicer v Habahu, Trzinu,

¹⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda, str. 992.

Stobu, Grobljah, Loki, in Jaršah [„zum Dorffleyn, zu Habach, zu Tersein, ze Stueb, ze Groblach, Kolnicz, zu Sand Pettern, ze Lak ter ze Jaritsch“].¹⁾

Danes nam je te razmere seveda težko razumeti.

Toda — ali ne opazujemo tudi sedaj nekaj podobnega?

Le glej vsakovrstne rudokope, premogovnike, nešteta tovarniška in druga industrijska podjetja s tisoči in tisoči delavcev!

Kako veliko je telesno in duševno delo, ki ga opravljajo delavci v njih, kako velike so nevarnosti, v katerih se nahajajo, posebno v rovih globoko pod zemljo, pa kako sorazmerno majhen je često njihov zaslužek, kako majhne so njihove pravice!

Tlaka in služnosti nekdanjih dni, le v novi, moderni obliki!

A vender! Ali vidiš, kako danes vse hiti v taka industrijska podjetja!

Človek je pač otrok in žrtev časovnih razmer, v katerih živi!

Nasplošno se teh razmer skorej niti ne zaveda. Zdi se mu, da kar ne more drugače biti, kakor je!

Le v gotovih trenutkih vzkipi in bukne na dan!
A takrat s toliko hujšo silo!

Razne stavke, ki v današnjih dneh tolikokrat razburjajo delavce in delodajalce, kaj so to drugega, kot boj za staro pravdo v novi, moderni obliki!

Razmerje med gospodarji in podložnimi kmeti je ostalo v bistvu nespremenjeno prav do druge polovice 18. stoletja.

¹⁾ Sporočilo mi ravnateljstvo Nar. muzeja (Dr. Mal) v dopisu 30. IX. 1925 št. 659.

Kmet je bil napram gosposki brez pravic. Imel je le dolžnosti do nje.

Vender pa moramo pripomniti, da so najnovejša zgodovinska raziskavanja glede položaja kmečkega stanu v srednjem veku prišla do precej drugačnih zaključkov, kakor se je to doslej splošno mislilo.

„Danes je dognano — tako trdi zgodovinar Erich Tross¹⁾, — da kmetom pač ni šlo nikoli bolje, kot v srednjem veku. Ni govora, da bi bila večina kmetov prišla v zavisnost in služnost od gospode ter suženjsko opravljala tlako. Tudi položaj napol svobodnih in nesvobodnih se je neprestano boljšal in dvigal. Tlačanstvo ni rodilo drugih pritožb, kot da so se tlačanstva samo sramovali in da se niso mogli po svoji volji poročiti. Samo pravi tlačani so morali delati tlako, a so prejeli povečini obilno plačo in dobro hrano. Po virih iz začetka 14. stoletja so se plemiči takratnih dni družili s kmeti in jih vabili na dom. Plemiči so se udeleževali kmetskih veselice, so pri igrah nastopili in se potegovali za priznanje priprostega ljudstva.“

Po mnenju tega zgodovinarja se je šele v poznejši dobi, v drugi polovici 15. stoletja, položaj kmečkega stanu tako poslabšal, da je bil kmet prisiljen zagrabit za orožje in seči po samoobrambi.

Ponesrečeni kmečki upori so pa potem na obeh straneh, pri kmetih kakor pri gospodi razpalili strasti prav do viška in povzročili skorej nepremostljiv prepad med tema dvema stanovoma.

Zdi se, da ta sodba ni neopravičena!

¹⁾ „Socialna Misel“ 1925, št. 7, str. 140.

Saj so kmetje v prvem uporu l. 1515 sami zahtevali od gospode le to, da se ta napram njim drži zopet urbárjev, katere da so pripravljene držati tudi v prihodnje! Nič drugega!

Kaj se pravi to drugega kakor: „Naj bo zopet takó med vami in nami, kakor je bilo prejšnje čase — pa smo mirni!“

Od kmečkih uporov naprej pa je bil kmečki stan res stiskan, zatiran, naravnost osovražen!

Tudi po vsaki današnji ponesrečeni stavki se še dolgo časa potem čuti napetost, medsebojna odtujenost, tudi v takih podjetjih, v katerih medsebojno razmerje sicer ni neugodno!

Šele cesarica Marija Terezija (1740—1780) je položaj podložnih kmetov izdatno izboljšala.

Ustanovila je posebne okrožne urade, tako-zvane „kresije“, ki so imele poleg naloge, da so pazile, kako se vladne naredbe v korist ljudstva izvršujejo po posameznih občinah, po posameznih uradnih osebah, še posebno to dolžnost, da so sprejemale pritožbe podložnih kmetov zoper njihove zemljiške gospodarje.

Odslej se je torej vendar enkrat zamogel kmet postavnim potom in z upanjem na uspeh pritožiti radi krivic, ki mu jih je delal njegov gospodar.

Na Kranjskem so bila tri taka okrožja z okrožnimi glavarji na čelu: v Ljubljani, v Novem mestu in v Postojni.

Deželni stanovi so izgubili svojo dotedanjo veliko moč in oblast.

Dalje je zaukazala cesarica splošni popis zemljiške posesti v deželi v svrhu nove pravičnejše razdelitve davkov.

S tem popisom, ki je bil leta 1753 izvršen, se je predvsem natančno ugotovilo, kaj je posest zemljiške gospode („dominicale“), kaj pa last podložnikov („rusticale“).

Mnogi graščaki so namreč v teku časa zemljišča podložnikov svojevoljno pritegnili k lastnemu posestvu ali jih po svoje razkosavali.

Te krivice so bile sedaj odpravljene.

Zato pa je bil odslej vpeljan tudi dvojni davek: od posesti zemljiške gospode (pro dominicali) in od tiste posesti, ki je bila last podložnikov (pro rusticali).

Pa tudi dolžnosti kmetov napram gosposki, tlaka in služnosti, so bile s tem natančno ugotovljene.

Tretja naredba pa je bila robotni patent iz l. 1778, s katerim je bila omejena tlaka.

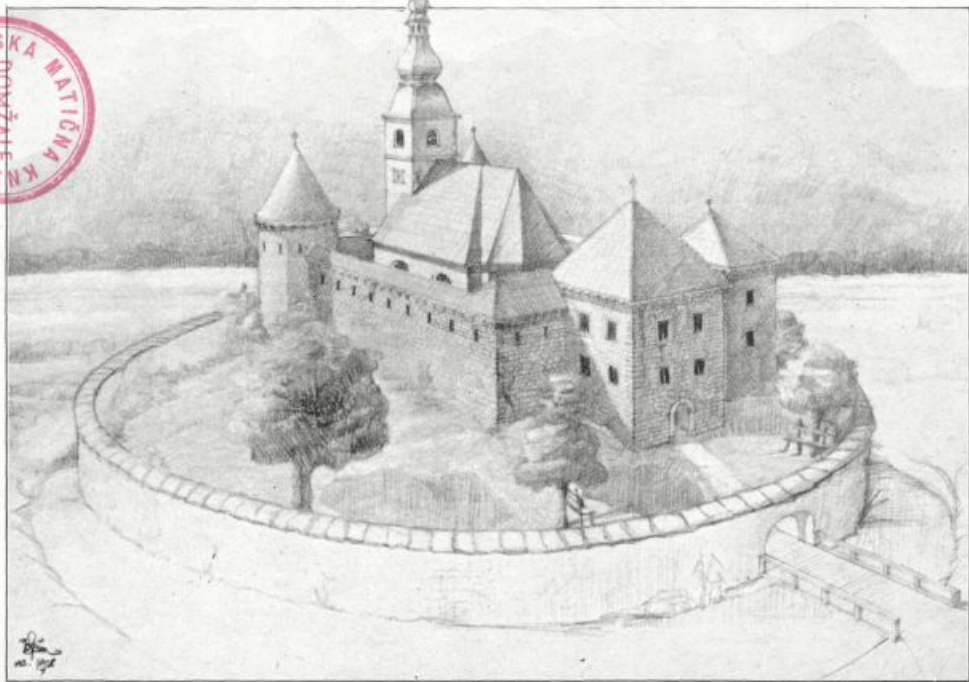
Do tedaj je bila tlaka dvojna: določena in nedoločena.

Določena tlaka, torej tista, ki je bila natančno v urbarju zapisana, ni bila posebno velika, po 8 do 20 dni na leto.

Poleg te določene tlake pa je bila v navadi še nedoločena ali neodmerjena tlaka, ki pa je trajala toliko časa, kakor je zemljiški gospod sam ukazal.

Kako tlačansko, brezsrčno so gospostva s svojimi podložniki delala glede te nedoločene tlake, nam robotni patent sam dovolj jasno pove.

Ta patent je namreč določil, da je vsak podložnik, ki je doslej moral več kot tri dni na teden delati tlako, dolžan odslej le tri dni na teden tlačaniti, tako da vse tlake na leto „na noben način in pod nobeno pretvezo ne smejo presežati 156 dni.“

Celotna podoba nekdanjega turškega tabora na Goričici.

Rekonstruiral stavbenik Josip Sršen.

Polovico leta so torej tudi po tem patentu še morali kmetje tlačaniti svoji gospodi!!

In vender poroča zgodovina, da so bili kmetje tega patenta veseli in da so z veliko hvaležnostjo pozdravili to „znižanje“ tlake!

Kako veseli in hvaležni so bili šele, ko je Jožef II. l. 1783 odredil, da se tlaka — odpravi!

A je minulo še veliko let, preden je bila tlaka v resnici odpravljena!

Pač žalostno je bilo zares to nekdanje tlačansko razmerje med kmeti in graščaki, med podložniki in gospodo!

Posebno še, če je bila ta gospoda brez ljubezni, brez srca!

Prav nič ni čudnega, če so kmetje tolika bremena le neradi in s težavo prenašali in so se jih sami s silo skušali otresti!

2. Kmetje oblegajo graščino Črnelo.

Zanimivo zgodbo pripoveduje Valvasor!¹⁾

Leta 1515 so kmetje za časa kmečkega punta oblegali graščino Črnelo, katere gospodar je bil takrat Andrej pl. Lamberg.

Spodkopali so ribnike in vodnjake, zažgali so pristave, odgnali živino in konje.

Graščine pa navzlic vsemu prizadevanju niso mogli zavzeti.

In tu se je zgodil izreden slučaj, ki ga Valvasor in za njimi drugi zgodovinarji s prav posebnim začudenjem omenjajo.

¹⁾ „Ehre des Herzogthums Krain“ XI, 1475.

Plemič Franc Glanhofer, graščak v Dragomlju (von Dragembl) je potegnil s kmeti zoper graščaka na Črnelem!

Dal je upornim kmetom en top na razpolago, da so ž njim oblegali graščino Črnelo.

To je bil po izjavi Valvasorja edini slučaj v vseh kranjskih kmečkih puntih, da je plemič potegnil s kmeti zoper svoje stanovske tovariše plemiče.

Le to ne ve zgodovinar, ali je Glanhofer to storil prostovoljno, ali so ga kmetje k temu prisilili.

Ni dvoma, da so pri tem obleganju sodelovali tudi kmetje Goričice.

Saj poroča zgodovina, da so se ob tej priliki pridružili punktu tudi kmetje kamniškega okraja sploh. Pot iz Dragomlja na Črnelo pa je vodila kmete naravnost skozi Študo, Spodnje in Zgornje Domžale.

Kako bi bilo torej mogoče, da bi ob vsesplošnem uporuh kmetov v tistih dnevih, ko je 20.000 mož zagrabilo za orožje in hitelo v boj „za staro pravdo“, kmetje Goričice bili ostali mirni?!

A da to bolje razumemo, oglejmo si zgodbo o kmečkih puntih nekoliko natančneje!

3. „Za staro pravdo!“

Leta 1478 so se na Koroškem v Zilski dolini zbrali kmetje k skupnemu posvetovanju, kako bi si izboljšali svoj žalostni položaj. Ustanovili so skupno zvezo (Bund). Odtod je prišla beseda „kmečki punt.“ Nad 3000 mož je bilo združenih. Izredno navdušeni so bili. Celo nad Turka, ki je 26. jul. pridrl čez Predel, so se kar sami upali, češ „gospoda je zanič.“ Ko so

pa Turke zagledali — nad 30.000 jih je bilo! — je večina zbežala, ostanek, 600 mož, so pa Turki deloma poklali, deloma ujeli. Punt je bil uničen.

A misel na kmečko združenje, na kmečko samopomoč ni bila pozabljena.

To se je pokazalo leta 1515, ko so se prvič tudi na Kranjskem kmetje skupno vzdignili v brambo svojih pravic.

Zavrelo je med Bohinjci. Takoj pa so se vzdignili tudi Blejci, kmetje iz radovljiškega, kranjskega, kamniškega, polhograjskega okraja.

Ustanovili so slovensko „kmečko zvezo“. Člani te zveze so se imenovali „uboga gmajna“ v nasprotje z bogato gospodo. Zveza je v kratkem štela na Kranjskem 20.000 mož.

Slovensko so se zaprisegali med seboj in slovenska so bila njihova vodilna povelja.¹⁾

Šli so v boj „za staro pravdo“.

Ujezilo jih je, ker je gosposka od njih vedno več zahtevala, tlake, davščin, veliko več, kakor je bilo v urbarjih zapisano.

Vzrok tem povišanim zahtevam so bile seveda številne vojne, turški vpadi, vedno novi davki, vsakovrstna nova bremena!

Zahtevali niso ob tem uporuh nobenih novih pravic, edino le staro pravdo, zapisano v urbarjih.

Kar je bilo v urbarjih zapisano, tlako, davščine, to so bili pripravljeni vse tudi naprej odrajtovati, a več ne!

Celo k cesarju so poslali svoje zaupnike.

¹⁾ „Letopis Matice Slovenske“ 1877, 201.

A je bilo že prepozno! Med pogajanji se je že pričelo krvoprelitje. Napadli so grad Kočevje, ubili graščaka Turna, grad Mehovo, pobili v njem 18 plemičev, Turn, Rako, Mokronog, Polhov gradec, Čušperk.

Istočasno je bil tudi na Koroškem upor. Do 3000 kmetov je bilo takoj pod orožjem. Deželni stanovni pa so poslali nadnje vojsko 1500 mož. Kmetje so bili premagani in razpodeni.

Najhuje pa je bilo na Štajerskem. Do 80.000 mož je stalo v hipu v boju zoper gospodo. Zavzeli so Brežice. Več plemičev so pobili.

A kako so bili oboroženi? Z malimi sulicami, meči, kosami!

Vojska deželnih stanov pod poveljstvom Jurija pl. Herbersteina jih je popolnoma premagala.

Kranjski puntarji so sedaj zgubili pogum. Sami so se razkropili.

Punt je bil strt.

Vsaka hiša pa je za kazen morala od tedaj naprej plačevati en gold. „puntarskega“ davka.

Drugič so se vzdignili kmetje leta 1525.

Topot pa že ni šlo več za urbarske pravice, ampak za veliko več.

Saj je bilo ognjišče tega kmečkega upora na Nemškem, kjer je užgala med kmeti Lutrova krilatica o „evangeljski svobodi“.

Zato so na Nemškem zahtevali kmetje poleg odprave tlake, vseh davščin, desetine, tudi odpravo gradov, samostanov, škofij, svobodno oznanovanje evangelija, svobodno volitev župnikov.

Tudi na Štajerskem je precej hudo zavrešalo. Uporniki so se polastili Admontske opatije in jo opleni.

Na Kranjskem je deželni glavar Jožef Lamberg v Kranju zbral 300 oboroženih konjenikov in je upor v kali zatrl.

In še tretjič so se uprli kmetje leta 1572 in 1573.

Središče upora je bilo sedaj na Hrvaškem, kjer je ogrski plemič Franc Tahy s svojim nečloveškim postopanjem napram podložnikom do skrajnosti razburil kmečko ljudstvo.

Cilji tega upora so bili pa že zelo dalekosežni!

Rešiti so hoteli vse slovenske in hrvaške kmete izpod oblasti graščakov in ustanoviti v Zagrebu vlado za vse slovenske in hrvaške pokrajine, sami pobirati davke, skrbeti za varnost dežele.

Na čelu kmetov je bil „kmečki kralj“ Matija Gubec, poveljnik kmečke vojske pa je bil Ilija Gregorič.

Kmečka vojska je bila poražena 5. febr. 1573 pri Krškem, 6. febr. pri Kerestincu in Mokricah, 9. febr. pa v glavni bitki pri Dolnji Stubici. Nad 5000 kmetov je obležalo mrtvih na bojišču.

Strašno je bilo maščevanje nad kmeti. „Obešali so jih na hiše in drevesa. Na eni sami divji hruški ob glavni cesti je viselo 16 nesrečnih kmetov.“¹⁾

Matijo Gubca so pa na Markovem trgu v Zagrebu na strašen način „kronali“.

Tudi ta kmečki punt se je popolnoma ponesrečil.

4. Graščine v okolici Goričice.

Goričica na svojih tleh nikdar ni imela nobene graščine.

Pač pa je bilo že od nekdanj več graščin v njeni neposredni bližini, ki so imele seveda tudi na njen

¹⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda str. 765.

notranji in zunanji razvoj upliv. To smo tudi mi v tej knjigi že večkrat čutili.

Zato se moramo tudi pri njih nekoliko pomuditi!

To so graščine: Mengeš, Črnelo, Krumperk, Groblje, Habah, Dragomelj, Mala loka.

Graščina Mengeš.

Plemiči Mengeški so se prištevali med najstarejše kranjsko plemstvo.

Celo to domnevajo, da je Mengeš prav od njih dobil svoje ime, češ, da je neki frankovski plemič Maingos ali Maingoz sezidal ta grad in po njem da bi bilo tudi selo pod tem gradom dobilo ime. Ni neverjetno, ker se Mengeš več stoletij v vseh listinah dosledno nazivlje Majngošev grad (Maingozpurch). Šele listina z dne 11. aprila 1476 prvič navaja zgolj ime „Mongus“ (Mengeš) brez pristavka „purch“. ¹⁾ Morda zato, ker je rod mengeških plemičev l. 1446 izumrl.

Valvasor piše o njej: ²⁾ „Stari mengeški grad, ki so ga imenovali trdnjavo (Vestung) Magensburg ali Mengesburg in je bil dedni grad gospodov Mengeških, je stal nekod na griču tik nad sedanjim gradom.

Sedanji grad pa leži v prijetni dolini pod starim gradom ob reki Pešati na prav prijaznem kraju. Ta grad je sezidal okrog l. 1625 ali 1630 gospod Leopold Raumschissel, potem ko je več kmetov pregnal.

Sloveči rod Mengeških gospodov, katerih dedni grad je bil Mengeški, je že davno izumrl in je zapadel pozabljenju. Tu in tam pa še vendar najdemo v starih listinah omenjene razne Mengeške gospode, o katerih

¹⁾ A. Koblar: Izvestja I, 1891, str. 17.

²⁾ „Ehre des Herzogthums Krain“ XI, str. 360.

pa vender ne vemo, če so bili vsi lastniki Mengeškega gradu. Okrog l. 1177 sta živela Viljem in Magnus gospoda Mengeška. L. 1368 so imeli ta grad v posesti gospodje s Pek (von Pekach). Potem so bili več let njegovi lastniki Hohenwarti. Pozneje je bila gradu pripadajoča posest (Hofgült) razdeljena, stari grad pa zapuščen. Nekaj posesti so z ženitvijo ali dediščino dobili gospodje Lambergi. Pozneje so si jo prilastili gospodje Bonhomo in si privzeli tudi priimek „Mengeški“. Konečno jo je dobil gospod Leopold Raumschissel“.

Mengeški plemiči niso bili neodvisni, ampak so dobivali grad v fevd od nemških cesarjev, ki so bili njegovi pravi lastniki, pozneje pa od oglejskih patrijarhov, katerim so ga nemški cesarji darovali v last. Vender pa so si Mengeški plemiči polagoma grad popolnoma prisvojili, tako da so komaj še kaj priznavali fevdno odvisnost od patrijarhov.

Graščina Črnelo.

Nemško ime ji je „Rottenbüchel“ in to po njenih ustanoviteljih plemičih Rottenbüchel.

Valvasor poroča o njej:¹⁾ „Ime ima ta grad od njegovih ustanoviteljev. Leži na lepem ravnem polju ne daleč od Kamniške Bistrice. Je nekoliko vzvišen. Prejšnje čase je bil ta grad zelo utrjen. Pred 200—300 leti je bil na Kranjskem sloveč rod gospodov Rottenbüchel, ki je imel ta grad v posesti. L. 1310 je gospod Nikolaj Piers z Rottenbüchel-a en dvor prodal stiškemu samostanu. Pisali so se namreč ti gospodje včasih Pirs, Pirso, tudi Pyrso z Rottenbüchel-a, včasih pa le „z Rottenbüchel-a“. Njihov grb so potem, ko je ta rod

¹⁾ „Ehre des Herzogthums Krain“, XI, str. 474.

izumrl, kar se je že pred davnim časom zgodilo, po njih podedovali grofje Lambergi in ga svojemu grbu pridružili. A ne le grb so prevzeli. Pirs z Rottenbüchel-a, ki ni imel lastnih dedičev, je gospodom Lambergom kot najbližjim prijateljem zapustil tudi grad Črnelo. Pričela se je vrsta Lambergov na Črnelem. L. 1516 je bil gospodar Andrej Lamberg. Ko je gospod Vajkard pl. Saurau poročil Ano Katarino Lamberg, je Črnelo prešlo v posest rodu pl. Saurau. Po smrti vdove Eme Felicite grofice Saurau, rojene grofice Paradajzer, je dobil grad sedanji lastnik Janez Baltazar Rasp potom dediščine, ko je izplačal druge dediče.“

Rod Lambergov, ki je prišel leta 1360 iz Nižje Avstrije,¹⁾ je dal Kranjski obilo prav odličnih in zaslužnih mož, med njimi prvega ljubljanskega škofa Zigismunda Lamberga.

Sedaj razumemo, zakaj je odlični pisatelj Dr. Franc Detela pozorišče svoje prelepe zgodovinske povesti „Pegam in Lambergar“ postavil večkrat na grad — Črnelo! Saj je bil „Lambergar“, glavni junak te povesti, lastnik gradu na Črnelem!

Iz zgodovinskega resničnega ozadja te povesti pripomnimo le, da je „Pegam“, sloveči poveljnik celjskih grofov Čeh Vitovec, udaril z veliko vojsko čez Trojane na Kranjsko. Napadel in zažgal je Škofjo Loko, Kranj, Radovljico. Potem je hotel oditi zopet čez Trojane na Štajersko. Sedaj se je obupano ljudstvo samo dvignilo v obrambo svojega imetja. Močna truma kmetov je počakala Vitovčeve vojake v Črnem grabnu in jih pošteno natepla. Mnoge izmed njih je

¹⁾ Dr. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda str. 292.

s kolmi in kamni pobila. Vitovec sam je le s težavo ubežal čez goro.¹⁾

Graščina Krumperk.

Valvasor jo takole opisuje:²⁾ „Grad Kreutberg, po kranjsko Krumperk, leži na prijaznem, prav lepem kraju na nizkem hribu. Nekdaj se je imenoval Turen pod Krumperkom in tudi Turen v Krumperku. L. 1338 je bil njegov lastnik Herkul Kreutberger, potem Ulrik s Kreutberga. L. 1410 je kupil Engelhard Zellenberger Krumperk od Siebensteinerjeve vdove. Janez Zellenberger ga je pa potem zapustil gospodu Juriju Ravbarju mlajšemu in njegovemu moškemu potomstvu. To pa zato, ker njegov sin Krištof Zellenberger ni imel nobenega sina in je torej ž njim moški rod Zellenbergerjev izumrl. Ravbarji so grad tako izzidali, kakršen je sedaj. Je čveterooglat in ima na vsakem oglu čveterokoten stolp. Tudi sicer je prav lično zidan. Pozneje je prešel Krumperk po možitvi od Ravbarjev na gospode Raspe. Ima lepa polja, travnike, obilo sadja.“

Na Krumperku je torej gospodoval mogočni junški rod Ravbarjev, tu je prebival Adam Ravbar, slavni junak slovenske narodne pesmi izza časa turških bojev.

L. 1593 so namreč Turki oblegali trdnjavo Sisek, ki leži ob izlivu Kolpe v Savo. Trdnjava se je že komaj upirala. Tu prihiti Andrej Turjaški s svojo vojsko. Poveljnik konjenice je bil Adam Ravbar, ki je vodil okrog 200 kranjskih strelcev, 100 koroških in 400 štajerskih konjenikov. Vse te vojske, ki je prihitela Sisku na pomoč, ni bilo niti 4000 mož, Turkov pa nad 30.000!

¹⁾ Dr. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda str. 274.

²⁾ „Ehre des Herzogthums Krain“ XI, str. 316.

A s svojim neustrašenim napadom od treh strani je Herbart sovražnike popolnoma zbegal! Večina turške vojske je utonilo! Menda je ostalo le nekaj nad 300 sovražnikov pri življenju! Ta zmaga je bila tudi za naše kraje odločilna, rešilna! Turška sila je bila z njo strta. In ravno Adam Ravbar je s svojimi konjeniki k tej sijajni zmagi posebno veliko pripomogel!

Graščina Groblje.

Valvasor pripoveduje o njej:!) „Ta gradič leži sredi prav lepe ravnine na prijaznem kraju. Njega veselje bi pa bilo še popolnejše, ko bi imel vsaj majhen gozdiček v obližju, da bi tički prepevali v njegovih vejah in bi lepoto kraja poživljali. A tu vidiš samo polje na vse strani. Nobeno drevo, noben grm ti ne zaustavi pogleda. Prav zato nosi ime Ebensfeld (ravno polje). Kranjsko se imenuje Groblje, kar pomenja skupaj nanošeno kamenje. Je namreč tukaj navada, da se kamenje skupaj spravi in na kup nameče. Takih kupov je tu več. Imenujejo jih groblje. Ima prijazen velik vrt. Tik zraven je cerkev sv. Hermagore in Fortunata. Prej je bil lastnik tega plemiškega posestva ali gradiča gospod Janez Jur Posarelli. Sedaj ga ima v posesti Ana Kunst vdova.“

L. 1717 je bil lastnik gradu Karol baron Baumgarten, pozneje, do l. 1757 Franc grof Lamberg, za njim Franc Adam grof Lamberg do l. 1803, ko ga je kupil Dr. Burger. Ta ga je izročil l. 1823 Pavlini Jabornik roj. Burger, ki ga je pa že po 4 letih prodala Rozaliji baronici Rastern, pozneje omoženi Lazarini. L. 1838 je bil zopet prodan. Kupila ga je Antonija

1) „Ehre des Herzogthums Krain“ XI, str. 125.

baronica Erberg, pozneje omožena grofinja Attems. Od nje ga je kupil leta 1843 Karol pl. Wurzbach.¹⁾ Njegov sin Alfonz baron Wurzbach pl. Tannenberški pa ga je l. 1917 prodal društvu „Dobrodelnost“ v Ljubljani. Sprva so usmiljenke otvorile v njem sirotišnico in dekliško ljudsko šolo. 4. sept. 1920 pa so se v njem naselili očetje Lazaristi in so tu otvorili prvo slovensko misijonišče.

Graščina Habah.

Valvasor piše:²⁾ „Grad Habah (Abah) stoji na prav lepem, prijaznem, nekoliko vzvišenem kraju, ki ga krasi obširno polje in velik gozd. Tik pod gradom izvira izpod skale studenec in blizu teče voda Pešata. Nudi krasen razgled na obsežno polje. Ime je dobil od jastrebov (Habicht), katerih je veliko v tem gozdu. Poslopje je obsežno, starinsko zidano. Ima veliko obednico. V tem gradu leži z ženo in otrokom pokopan en gospod Lamberg, ki je bil tudi lastnik gradu. Zidan je bil leta 1530, pozneje pa zastavljen Sefridu Raspu. Po njem ga je dobil Erazem Rasp, potem pa Janez baron pl. Moscon, ki je imel hčer Erazma Raspa za ženo.“

Graščina Dragomelj.

Tudi o tej poroča Valvasor:³⁾ „Imenuje se po vasi Dragembl, po kranjsko Udragomne. Leži poldrugo miljo od Ljubljane na deželni cesti, po kateri se potuje iz Ljubljane na Štajersko v Celje. Zidan je od gospodstva Dragomelj na prijaznem ravnem kraju

¹⁾ A. Koblar: Letno poročilo 3 razredne ljudske šole v Mengšu 1890/91 str. 7.

²⁾ „Ehre des Herzogthums Krain,“ XI, 271.

³⁾ Istotam, XI, str. 280.

pri omenjeni vasi ob reki Pešati. Ta voda ob deževnem vremenu tako naraste, da potniki ne morejo naprej. Zato je kranjska dežela (Landschaft) v skrbi za javen blagor in za olajšanje potovanja napravila leta 1668 velik lep kamenit most in s tem ukrotila to predrzno vodo, da tudi kedar najbolj naraste, potnikov ne more več zadrževati. Nekdaj je bil ta kraj last Lambergov. Sedaj ga ima v posesti Jakob Locatelli.“

Ta grad je stal že l. 1497. Listina iz tega leta¹⁾ namreč potrjuje, da je Ivan Blanhofer, ljubljanski meščan, dal Andreju Ravbarju zemljišče v Šmarci, kjer Lukan sedi, za voštat pred Dragomljem (dy Hofstat vor dem Sitz Dragomel gelegen), kateri voštat je imel Jurij Schuster in ima zdaj Kinst.“

L. 1628 je bil lastniku tega grada Tattenbachu-u krščen otrok. Botra sta bila Ivan Jurij Lamberg in Ivan Ludvik Rasp.

L. 1640 je imel grad grof Portia in pozneje grof Barbo.

Pred več kot sto leti je grad pogorel.

Ljudstvo pa še pripoveduje, da je kroinkrog gradu tekla voda, napeljana iz Pešate. Sredi grajskega poslopja je stala cerkvice, ki da se je pogreznila v Pešato. Še zdaj da se često čuje milo zvonjenje iz vode.

Graščina Mala loka (Hof Lack).

Leži v vasi Mala loka tik zraven Bistrice in spada v faro lhan.

20. jan. 1332 je dobil od Henrika vojvode Koroškega to graščino v fevd Herman Mengeški. Prej jo je pa imela Alhajda iz lhana.²⁾

¹⁾ Ljubljanski muzej (A. Koblar.)

²⁾ Mittheilungen d. hist. Ver. f. Krain 1861, str. 79.

Še v začetku 19. stoletja je bil Mengeškemu gradu utelešen dvor v Dragomlju in dvor v Loki (Hof Dragomel in Hof Lack). L. 1839 je kupil Mengeški grad Mihael Stare od Josipa Rudeža za 15.800 gold., a tako, da je bila graščina Mala loka odločena od Mengeškega gradu in je ostala Rudežu.

L. 1920 je ta graščina prešla v last sester križarskega reda.

5. Pod katerimi gospostvi je bila Goričica.

Ta stvar je pa zelo zapletena.

Posebno zato, ker so se gospostva zelo menjavala. Eno in isto posestvo je imelo v raznih časih razna gospostva. Graščaki so poljubno, kakor jim je potreba nanesla, njim podložne kmete oddajali drugim graščakom. Tudi s smrtjo graščakov se je često spremenilo tudi za kmete njihovo gospostvo.

Nič ni torej čudnega, če nam razne listine za iste kmete navajajo razna gospostva.

Med ljudmi pa je prav ta stvar, kakor smo se prepričali, izginila že skorej popolnoma iz spomina. Nekateri starejši še vedo, da so njihovi predniki nekdanje morali delati tlako. A komu, to je mnogim popolnoma neznano.

Vender pa nam že posestva, za katera je bilo mogoče dognati gospostva, nudijo precej jasno sliko, kako so bili nasplošno porazdeljeni kmetje nekdanje Goričice in Depaljevasi in komu so morali opravljati tlako.

Zgornje Domžale:

- Št. 1. pod graščino Križ,
 2. " " "
 5. " " Krumperk,
 6. " " "
 10. " samostan Mekinje,
 12. " graščino Krumperk,
 13. " " "
 16. " " Smlednik,
 17. " " Križ,
 20. " " Bokavce,
 21. " " Črnelo,
 22. " " Krumperk,
 25. " " Wagenberg,
 28. " " Brdo,
 29. " " Križ,
 30. " " "
 35. " samostan Mekinje.

Spodnje Domžale:

- Št. 3. pod graščino Krumperk,
 4. " samostan Velesovo,
 5. " graščino Krumperk,
 6. " samostan Velesovo,
 7. " komendo nemškega viteškega reda v Ljubljani,
 9. " komendo nemškega viteškega reda v Ljubljani,
 13. " samostan Velesovo, prej pod Lambergov kanonikat,
 14. " samostan Velesovo, prej pod Lambergov kanonikat,
 19. " župnišče v Mengšu.

Stob :

- Št. 8. pod komendo nemškega viteškega reda v
Ljubljani,
10. „ župnišče Mengeš,
13. „ graščino Brdo,
23. „ samostan Velesovo,
24. „ komendo nemškega viteškega reda v
Ljubljani,
28. „ samostan Velesovo,
30. „ župnišče v Mengšu,
37. „ samostan Velesovo.

Študa :

- Št. 1. pod graščino Smlednik,
4. „ župnišče Mengeš,
5. „ graščino Smlednik,
7. „ „ „
8. „ „ Križ,
9. „ „ Bokavce,
14. „ župnišče Mengeš,
16. „ graščino Wagenberg,
17. „ župnišče Mengeš,
19. „ graščino Križ,
20. „ „ „
21. „ „ Križ, prej pod samostan Ve-
lesovo,
23. „ župnišče Kamnik,
24. „ graščino Bokavce,
25. „ župnišče Kamnik.

Depaljas :

- Št. 1. pod komendo nemškega viteškega reda,
3. „ graščino Križ,
5. „ „ „
6. „ „ „

- Št. 7. pod graščino Križ,
9. " " Dol,
10. " " Križ,
11. " " "
12. " " "
14. " " "
15. " " "
16. " " "
18. " " "
19. " samostan Velesovo,
20. " župnišče Mengeš,
21. " graščino Križ,
22. " samostan Velesovo,
23. " župnišče Mengeš,
24. " " "
25. " " "
26. " graščino Dol,
28. " župnišče Mengeš,
30. " graščino Križ,
31. " " "
32. " " "
33. " " "
34. " župnišče Mengeš,
35. " graščino Križ.

„Kužno“ znamenje v Študi
(z letnico 1602).

Starodavno znamenje
v Zgornjih Domžalah (pri hiši št. 30.)

Starodavno znamenje
zunaj Stoba (na poti proti Mengšu in Grobljam.)

VIII.

K u g a.

1. Strašna šiba božja!

Mi danes pač nimamo pojma, kako nekaj groznega izraža beseda „kuga“ ali „črna smrt,“ kakor so jo navadno imenovali.

Zato poslušajmo,¹⁾ kako zgodovinar opisuje početek, razvoj in posledice kužne bolezni.

Navadni začetek je bil, da je bolnika začela boleti glava, v prsih in trebuhu pa žgati kakor ogenj. Vnele so se mu oči, jezik in grlo. Marsikdo je besnel od žeje. Bolnik je postal ves pobit ne le od strahu pred grozno smrtjo, ampak tudi, ker se je vse kuhalo po njem, kakor bi čutnice gorele. Kmalu so se izpustile pod pazduhoma, za ušesi, na prsih, pod kolenoma podolgaste, temnovišnjeve in zelo boleče otekline, iz katerih so se razvnele velike bule, ki so se navadno po smrti odprle. Drugi bolniki so bili naenkrat po celem životu obsuti z belimi mozolji, ki so v kratkem počrneli in žgali kot žareče oglje. Kuga pa je naprav-

¹⁾ A. Koblar: „O človeški kugi na Kranjskem.“ Izvestja I, 1891 str. 40.

Enako tudi: Dr. Gruden „Zgodovina slovenskega naroda“ str. 1076.

ljala še drugačne učinke. Eden se je dolgo krvavo potil, drugi se je zgrudil kakor od strele zadet in umrl na poti. Zopet drugi je izdihnil dušo, ko je hudo kihnil. Odtod je navada, da še sedaj pravimo pri kihanju: „Bog pomagaj!“

Naj pa se je pokazala kuga pri človeku že kakorkoli, posledica je bila vedno ista: smrt v nekoliko dneh ali celo v malo urah po silnih mukah. Kužen mrlič je bil strašen videti. „Črna smrt“ mu je pustila ostudne črne maroge na truplu in ga vsega spremenila. Iz nosnic in ust mu je vrela črna kri in iz odprtih bul se mu je cedila smrdljiva sokrvica. Kmalu je začelo meso kipeti kakor kvas in razširjati tako grozen smrad, da živa duša ni mogla blizu ostati. Najeli so brž kakega pogumnega človeka. Z železnim kaveljnom na dolgem drogu je odnesel truplo in ga pokopal na vrtu za hišo ali na polju zunaj vasi. Na blagoslovljenih pokopališčih, ki so ležala takrat navadno okrog farnih cerkva, kužnih niso smeli pokopavati. Sicer bi se bila bolezen še hujše razširila med ljudi, ki so prihajali v cerkev. Zato so večkrat zunaj vasi izkopali večje jame, kamor so privlekli tudi po več mrličev skupaj.

Seveda se je kužnih bolnikov vse balo. Saj je bila ta bolezen tako nalezljiva, da je za enim bolnikom večkrat zbolela in izumrla cela vas.

Zdravniki, ki so bili prisiljeni k njim priti, so nosili dolgo haljo iz povoščenega sukna ali platna in velike jirhaste rokavice. Obraz so si zagrnili z larfo, ki je imela všito veliko nosnico in steklena očala. V nosnico so dejali raznih močnih dišav. Okuženih se niso nikdar dotikali z roko, ampak le z dolgo palico. Tudi duhovnik je le po palici mazilil bolnika s sv. oljem,

obhajal pa tako, da je po palici izročil sv. hostijo v malem korporalcu bolniku in se je ta sam obhajal, korporalček pa zažgal.

Tudi sicer so bile varnostne odredbe zoper kugo kar najstrožje.

Zastražili so mejo proti okuženi deželi z vojaki. Vsak tujec je mogel priti v deželo le po glavni cesti, ker je bilo povsod drugod prepovedano in zastraženo. Na meji se je ob prihodu tujca najprej zakuril ogenj, da je plamen švigal med njim in med stražo. Le od daleč so obojni vpili, kaj hočejo. Potniki, ki so bili bolni ali ki so prihajali iz okuženih krajev, so bili takoj zavrtnjeni. Zdravi pa so se morali izkazati s spričevalom, da so nesumljivi. Potem so morali biti šest tednov v kolibi, ki je bila za take kontumacirance pripravljena na meji. Pošta je morala na meji vsa pisma obesiti na dolg drog in jih tako pomoliti čez mejo kranjski deželni straži. Ta je vsa pisma prekadila nad brinjevim plamenom ali nad očetno soparo. Prav tako je tudi vse blago in denar smel čez mejo le po najstrožjem takrat običajnem razčiščenju.

Tu pripomnimo, da je kuga po poročilih zgodovinarjev na Štajerskem še veliko hujše divjala nego na Kranjskem in da je pošta iz Štajerskega v Ljubljano vodila, kot nam je že znano, skozi — Goričico!

Kako nalezljiva je bila kuga in kako zelo so se je ljudje bali, pove pregovor takratnih časov: „Če pride kuga v deželo, takoj si kupi par novih čevljev in tako daleč beži pred njo, da se ti strgajo podplati!“

Za odvrnenje kuge so bile ob časih nevarnosti seveda zaukazane posebne molitve in pobožnosti.

Leta 1713 je škofijstvo ukazalo, da naj se vsak dan po četrto uri zvonijo z vsemi zvonovi zjutraj ob 9. in zvečer ob 8. Verniki naj takrat molijo po pet očenašev in pet češčenamarij, da bi Bog umaknil zagroženo šibo kugo. Vsak dan naj bo sv. maša pred izpostavljenim sv. R. Telesom in predpisane molitve za odvrnenje kuge.

Leta 1714 je ljubljanski škof zapovedal, da se to zvonjenje zoper kugo prestavi od 9. na 7. uro zjutraj.

Zato še danes pri vseh cerkvah po Kranjskem zvonijo vsako jutro ob 7. z velikim zvonom.¹⁾

Torej ne v spomin na turške čase, ampak na kugo!

2. Grozno je razsajala po Kranjskem.

Leta 1230 je kuga silno veliko ljudi pomorila v naši deželi, leta 1348 in 1349 pa kar po vsi Evropi, tako, da je mnogo vasi in gradov ostalo zapuščenih. Pobrala je dve tretjini vsega prebivalstva. V mnogih krajih je le redko človek ostal. Ljudje so se drug drugemu izogibali. Popuščali so delo in kot neumni bežali v gozdove.²⁾

Kaj čuda, da so ljudje v svoji zbeganosti takrat zašli v vsakovrstne pretiranosti, zmote in vraže!

Takrat so nastopili spokorniki bičarji. V procesijah so nosili križe, zastave, goreče sveče in biče, s katerimi so se bičali do krvi. Bili so do pasu razgaljeni, glavo so imeli zakrito s platnenim prtom. Skozi 33 dni je moral vsak spokornik tako hoditi v procesiji od jutra do večera, potem je bil šele „očiščen“.

¹⁾ A. Koblar: Izvestja I, 1891 str. 44.

²⁾ Dr. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda str. 236.

Leta 1529 je strašno morila po Štajerskem, najbrže tudi po Kranjskem.

Leta 1542 in 1543 je bila kuga in lakota.

Leta 1553 in 1554 „so cepali pred njo ljudje, kakor bilke pod koso“. ¹⁾)

Leta 1563 je tako divjala v Ljubljani, da so se gosposke preselile v Kamnik.

Leta 1578 je morila po vsem Kranjskem, 1582 v Škofji Loki in leta 1598 v Ljubljani.

Leta 1599 je bila strašna kuga po vsej deželi. V Ljubljani je umrlo to leto za njo 800 ljudi, med njimi 149 gospodarjev. „Po velikem trgu je rastla trava, da bi jo bili lahko kosili.“

Leta 1600 je bila kuga v Dobu.

Leta 1608 je morila na Igu, 1624 v Kamniku, kamor je bila zanešena z Ogrskega in iz Varaždina.

Leta 1645 je okrog Celja podavila do desettisoč ljudi. Od tam pa je prišla tudi na Kranjsko. Najhuje je divjala v Dravljah pri Ljubljani. En dan je bilo v tej majhni vasi 80 mrličev! Umrli je tudi šentviški župnik. Zaobljubili so se sv. Roku. Leta 1546 so začeli ondi zidati cerkev njemu v čast. Od tedaj je šla na praznik sv. Roka vsako leto procesija iz Ljubljane v Dravlje.

Leta 1647 je bila kuga v Mengšu in Podgorju tako, „da krščencev niso nosili v cerkev, ampak so jih kar na polju krščevali.“ (A. Koblar.)

Zanimivo je, da je od leta 1647, ko je bila draveljska cerkev sezidana, kuga od Kranjske dežele takorekoč slovo vzela, dasi je še sto let potem strašila po raznih krajih.

¹⁾ A. Koblar, Izvestja I, 1891 str. 50.

Ob takih nevarnih časih je naša dežela tem skrbneje straže postavljala na mejah in tembolj goreče molila!

3. Tudi Goričico je prav hudo obiskala.

Dva dokaza imamo za to trditev: listino v videmskem arhivu in kužna znamenja v kraju.

Listina v videmskem arhivu¹⁾ pripoveduje, da je 18. julija 1600 prosil mengeški župnik Jurij Velan, da bi se mu dovolilo pri podružnici v Grobljah blagosloviti pokopališče, obdano z trdnim zidom.

To prošnjo utemeljuje župnik z besedami: „Od prejšnjega leta je ležalo ondi mnogo mrličev, ker je hudo pobirala kuga. Imeli so oni kraji zaprto pot do farne cerkve in drugam ob času kuge.“

Kateri so „oni kraji“, ki so imeli zaradi kuge zaprto pot do farne cerkve?

Poleg Rodice in Jarš brez dvoma vse vasi Goričice, ker leže Groblje komaj pet minut od Domžal, ravno med Mengšem in Goričico.

Da je moralo res ravno na Goričici biti prav posebno hudo, nam potrjujejo tudi „kužna“ znamenja, ki se nahajajo kar tri v tem kraju: v Študi, Stobu in v Zgornjih Domžalah.

Zgodovinar²⁾ piše o kužnih znamenjih:

„V spomin na grozno šibo božjo so stavili mnogokrat na grobišča kužnih žrtev kamenite križe ali stebrasta znamenja, ki jih še danes vidimo semtertje

¹⁾ A. Koblar: Izvestja II, 1892, str. 68.

²⁾ A. Koblar: Izvestja I, 1891, str. 41.

Isto tudi: Dr. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda str. 1080.

stati sredi samotnega polja. Razlikujejo se od navadnih znamenj po svoji zgradbi. Na okroglem ali oglatem stebru čepi mala štirioglata kapelica s slikami kužnih patronov. Na vrhu ima navadno križ sv. Benedikta z dvema prečnima tramovoma, kakršnega so ljudje nosili tudi okoli vratu. Vdolbena letnica nam včasih razodene oni strašni čas, ko je na kraju nastalo grobišče.“

Brez dvoma pravo kužno znamenje je Dimčevo v Študi, tik ob cesti, ki vodi na Dragomelj.

Sestoji iz 5 delov, katerih vsak je izdelan sceloma iz kamna. Zvezani so z železnimi priponami. Podstav je iznad zemlje 35 cm visok in 28 cm širok. Na njem stoji spodnji del spominka, 1½ m visok in 24 cm širok z dvojnimi enako velikimi polji za slike, ki so pa sedaj vsa prazna. Zgornji del je ½ m visok in 30 cm širok, s 4 polji za slike, ki so tudi skorej čisto izprane. Bile so: sv. Štefan, sv. Rok, Jezus na Križu, Žalostna Mati božja. Podstav strehe je 15 cm visok in 70 cm širok, vrhnja piramida pa 55 cm visoka.

Pri vrhu je letnica 1602.

Katere so bile prvotne slike, nihče ne ve. Le to vedo najstarejši ljudje, da je bil sv. Štefan na njem že, odkar pomnijo. Zato je bilo to znamenje pri gospodarjih nekdanj posebno v časti. „Če je konja hudo klalo v trebuhu, ga je bilo treba trikrat okrog znamenja voditi in mu je gotovo odleglo.“

Pred leti so se splašeni konji vanj zaleteli in so ga podrli. Kameniti kosi pa so ostali celi.

Med ljudstvom se je še ohranilo sporočilo, da je bila enkrat, pred veliko leti, grozna kuga v tem kraju, da je prav veliko ljudi za njo pomrlo in da so jih na mestu, kjer ta spomenik stoji, veliko pokopali.

Drugo znamenje, ki je tudi brez dvoma kužno, je na polju blizu Stoba, na križišču potov, ki vodita proti Mengšu in Grobljam, torej na kraju, kjer je glasom omenjene listine bilo veliko kužnih mrličev pokopanih. Je zidano. Pod vrhom ima 4 vdolbine, v katerih so bile nekdanje slike, a so sedaj prazne. Pač pa so bile pozneje na prostoru pod vdolbinami na vseh 4 straneh slike: sv. Florijan, sv. Mihael, Mati Božja in sv. Marjeta. Tudi teh sedaj ni več.

Tretje znamenje, ki je bilo skorej gotovo tudi v spomin na kugo postavljeno, je v Zgornjih Domžalah, zraven Povževe hiše št. 30. Tudi to je zidano. V njem so slike: Jezus s trnjevo krono, sv. Jožef z Jezusčkom, sv. Mihael in sv. Lukež.

Žal je bilo obojno to znamenje večkrat popravljen, tudi prezidano in prekrito, tako da prvotna oblika ni več razvidna. Tudi za podobe ni več mogoče dognati, katere so bile prvotne.

IX.

Potres.¹⁾

Tudi ta neljubi gost je Kranjsko deželo in z njo tudi Goričico večkrat obiskal, dasi nam seveda zgodovina Goričice nikdar izrecno ne omenja.

Skušnja ob potresu l. 1895 nas o tem potrjuje.

Kakor so takrat z Ljubljano vred ravno Domžale bile prav posebno poškodovane, tako je zelo verjetno, da je tudi v preteklosti Goričica z Ljubljano vred večkrat delila to nemilo osodo. Vselej pa gotovo tedaj, kedar se je potreslo zajedno tudi v Kamniku.

25. febr. 1348 je bil najstrašnejši potres, kar so jih občutili naši kraji. Ob 3. pop. se je zemlja tako stresla, da so zvonovi sami zapeli. Razdejanih je bilo 26 mest, mnogo cerkva, nad 40 gradov. Ljudi in živino so podsuli padajoči zidovi.

Tej grozni nesreči se je isto leto pridružila še kuga. Ljudje so kot brez uma begali okrog.

Leta 1491 je bil na Kranjskem zopet velik potres.

Leta 1508 je bil močan potres v Ljubljani.

Leta 1511 je bil strašen potres. 24. marca med 3. in 4. uro pop. se je močno tresla zemlja v Ljubljani in okolici. Dva dni pozneje, 26. marca med 4. in 5. uro

¹⁾ A. Koblar: Izvestja V, 1895 str. 69.

pop. se je potres ponovil z vso silo. Pri tem drugem potresu je zgubila Ljubljana osem zvonikov in del mestnega obzidja. Po deželi se je podrlo več cerkva in več gradov, med njimi tudi oba kamniška. Stresalo se je nad en mesec podnevi in ponoči. Na Kranjskem so cenili škodo nad 200.000 gold., kar je bilo za takratno vrednost denarja zelo veliko.

Sigurno je bila ob tem potresu tudi Goričica hudo prizadeta.

Leta 1575 je bil 17. nov. hud potres v Ljubljani. Prav tako tudi na Veliko noč l. 1590 med 1. in 2 uro pop. in 18. maja.

1621 je bil v Ljubljani močan potres in zopet 5. maja 1622 na Vnebohoda dan opoldne.

1625 je bil na Kranjskem hud potres. Za njim pa je začela divjati še kuga.

Zopet se je treslo: 1626 po 5. uri zjutraj, 1634 dne 1. maja med 5. in 6. uro zj., 1640 dne 13. jan. v Ljubljani in po Kranjskem večkrat, 1641 med 7. in 8. uro zj., 1669 dne 1. sept. zj. ob 4. in 29. decembra nenavadno hudo, 1684 dne 21. oktobra zj. ob $\frac{1}{2}$ 7. v Ljubljani tako močno, da je popadalo več dimnikov.

10. marca 1689 je bil po vsem Kranjskem grozovit potres. Mnogo cerkva je bilo porušenih.

V Ljubljani in okolici se je precej hudo treslo 19. in 27. febr. 1691.

V Ljubljani je bil potres tudi l. 1800 v noči med 5. in 6. nov., 12. avg. 1812 zj. ob $\frac{1}{2}$ 4., 8. marca 1830 zjutraj precej po 6. uri, 11. januarja 1833 zjutraj pred drugo uro, 19. maja 1835 ob $\frac{1}{4}$ 2. ponoči, 29. jun. 1836 zjutraj ob $\frac{1}{2}$ 3., 27. avg. 1840 ob 1. pop.

Isto leto, 1840 je bil 30. avgusta hud potres v Kamniku. Ljudje so bili ravno pri službi božji. Prestrašeni so drli iz cerkve.

Zopet je prestrašil Ljubljančane hud potres 21. decembra 1845 ob $\frac{3}{4}$ 10 zvečer. Nad 50 dimnikov je popadalo na tla.

1852 se je potreslo v Ljubljani dvakrat, 1856 dvakrat, 1857, 1858 tudi dvakrat.

Kot zgodovina kaže, stoji Ljubljana na precej nemirnih tleh!

X.

Pregled gorja naših prednikov.

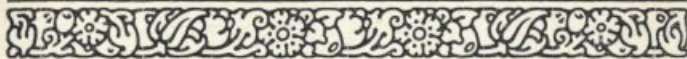
Beri in premišljuj, kaj vse so naši predniki na svoji lastni zemlji, v svojih domačih krajih leto za letom morali trpeti!

Leto:	Nadloga:
1230:	kuga po vsem Kranjskem.
1348:	kuga po vsem Kranjskem in najstrašnejši potres.
1349:	kuga po vsem Kranjskem.
1396:	Turki prvič na Kranjskem.
1408:	Turki na Dolenjskem.
1415:	Turki prvič pred Ljubljano.
1431:	Turki na Dolenjskem.
1469:	Turki v Ljubljani.
1471:	Turki štirikrat na Kranjskem, tudi v Ljubljani in Kamniku.
1472:	Turki pri Ljubljani.
1473:	Turki mimo Ljubljane na Koroško.
1475:	Turki pri Kranju in Radovljici.
1476:	Turki dvakrat na Kranjskem, tudi v Poljanski dolini.
1477:	Turki dvakrat na Kranjskem, po blejski okolici.
1480:	Turki na Dolenjskem in Notranjskem.

- 1481: Turki na Kranjskem.
1482: Turki na Kranjskem.
1483: Turki na Kranjskem.
1491: Turki do Ljubljane vse požgali, velik potres po Kranjskem.
1492: Turki pri Ljubljani.
1493: Turki do Ljubljane.
1497: Turki na Dolenjskem in Notranjskem.
1498: Turki pri Ljubljani.
1508: potres v Ljubljani.
1511: strašen potres v Ljubljani, Kamniku, po vsi deželi.
1515: kmečki punt.
1522: Turki v Slavini.
1523: Turki na Kranjskem.
1525: kmečki punt.
1526: oddaja mašnih kelihov in monštranc v vojne namene.
1528: Turki štirikrat na Kranjskem, tudi pri Ljubljani in Kamniku.
1529: kuga na Kranjskem.
1542 in 1543: kuga in lakota po vsem Kranjskem.
1546: Turki na Kranjskem.
1553 in 1554: kuga na Kranjskem.
1573: kmečki punt.
1574: Turki pri Metliki.
1575: potres v Ljubljani.
1577: Turki na Kranjskem.
1578: Turki v Metliki, kuga po vsem Kranjskem.
1582: kuga v Škofji Loki.
1590: potres v Ljubljani.
1592: Turki na Kranjskem.

- 1598: kuga v Ljubljani.
1599: kuga po vsem Kranjskem, tudi na Goričici.
1600: kuga v Dobu.
1608: kuga na Igu.
1621 in 1622: potres v Ljubljani.
1624: kuga v Kamniku.
1625: potres na Kranjskem.
1626 in 1634: potres v Ljubljani.
1640: potres po vsem Kranjskem.
1641: potres v Ljubljani.
1645: strašna kuga po Kranjskem, posebno v Dravljah.
1647: kuga v Mengšu in Podgorju.
1669, 1684, 1691, 1800, 1812, 1830, 1833, 1835, 1836: potres v Ljubljani.
1840: potres v Ljubljani in Kamniku.
1845, 1852, 1856, 1857, 1858: potres v Ljubljani.

XI.

Francoska doba.

V okvir te knjige spada samo ena epizoda „francoske dobe“ na Kranjskem: zajetje generala Belottija in njegovih vojakov v septembru l. 1813.

In še o tem dogodku zgodovinski viri niso edini.

„Letopis Matice Slov.“ pripoveduje: „Francoskim vojakom, ki so se bili nastanili v Kranju, Šenčurju, Cerkljah in Komendi, je poslal namestni kralj laški povelje, da jih general Belotti zbere in se v Mengšu združi z onim oddelkom, ki prodira iz Ljubljane po Dunajski cesti ter gre z njimi do Brda ali vsaj do Bistriškega mosta Avstrijcem nasproti. Teh je bilo 7000 mož, 2 bataljona graničarjev, 1 baterija in 3 eskadroni huzarjev, ki so pridri preko Bistriškega mosta (pri Viru) blizu Trzina. General Belotti jih je opazoval raz cerkveni stolp v Mengšu z daljnogledom. Topovi so začeli grmeti. Tudi s strelom iz pušk so pozdravljali dohajajoče vojake. V to prasko sta prišla dva bataljona štajerskih brambovcev čez Tuhinjsko dolino ravno v pravem času Francozom za hrbet. General Belotti je bil zajet z vsemi častniki svojega štaba z 2000 možmi.“

Drugje²⁾ pa beremo čisto drugače: „Ko zapuščamo Trzin, se mimogrede še spomnimo, da je tudi

¹⁾ Leto 1885, str. 286.

²⁾ Joh. Sima: „Im Gebiete der Steiner Bahn, 189 str. 23.

ta vas okusila razburjenja vojnega časa in da je ne daleč od tu (v Utiku, onstran gore) bil v sept. 1813 francoski general Belotti z 900 možmi ujet.“

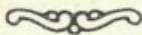
Temu poročilu pristavlja njega pisatelj Sima v svoje osebno opravičenje: „Glasom „Reiseerinnerungen aus Krain“, ki so l. 1848 izšle v Ljubljani, je bil general Belotti ujet v Trzinu. Na podlagi tega spisa sem tudi jaz v svoji knjigi „Wanderungen durch Krain“ isto zapisal.“

To ni drugega, kot preklic omenjene trditve.

Torej ne na prostoru med Mengšem, Trzinom in Goričico, ampak v Utiku, onstran gore, je bil ujet general Belotti!

Po tem poročilu je pa to generalovo zajetje od Goričice že zelo daleč odmaknjeno.

To pa seveda ne spremeni na zgodovinskem dejstvu, da je bilo ob tisti bitki tudi okrog Goričice, na katere tleh stoji večji del Bistriškega mosta, zelo živahno, tembolj, ker je bil general Belotti s svojimi vojaki prav tod mimo odpeljan v Celje.

XII.

Nekdanja Goričica — ukinjena!

To se je zgodilo s sledečo zgodovinsko važno ustanovno listino fare Domžale:

Št. 1322.

ANTON BONAVENTURA

PO BOŽJI IN APOSTOLSKE STOLICE MILOSTI KNEZOŠKOF LJUBLJANSKI,
DOKTOR BOGOSLOVJA I. T. D.

S to listino spričujemo, da je pripravljalni odbor za ustanovitev župnije v Domžalah z občinskima odboroma v Domžalah in Depalji vasi vložil dne 9. nov. 1906 prošnjo, da bi se vasi Zgornje in Spodnje Domžale, Stob, Študa in Depalja vas izločile iz župnije v Mengšu in da bi se spojile v novo župnijo z imenom Domžale s sedežem pricerkvi Marijinega Vnebovzetja na Goričici.

Ker je v Domžalah že stara duhovnija, ki ima svojo cerkev, svoje župnišče in pokopališče in vse, kar je za ustanovitev župnije potrebno, ker je c. kr. ministrstvo za bogočastje in uk z odlokom z dne 28. avgusta 1908 št. 37026 (intim. c. kr. deželne vlade za Kranjsko z dne 9. septembra 1908 št. 20807) ustanovitev te župnije odobrilo proti temu, da vsled te ustanovitve sedaj ne zadene niti verskega

zaklada niti kakega drugega vnega zaklada nikako breme in ker je izjavilo isto c. kr. ministrstvo z odlokom z dne 27. nov. 1909 št. 43971 (inti c. kr. dež. vlade za Kranjsko z dne 15. dec. 1909 št. 28344), da prevzame verski zaklad vsakokratni župni duhovščini bodoče župnije v Domžalah v smislu določil zakona z dne 24. febr. 1907, drž. zak. št. 56 pripadajoči dotacijski povišek, v kolikor ne bi bil pokrit s skupnimi dohodki, toda s pridržkom, da prihodnji župljani domžalski takoj založe v ta namen glavnico 2500 K, ker je pripravljalni odbor za ustanovitev župnije v Domžalah ta znesek založil, ker je isti tudi oskrbel potrebno glavnico za dotacije župnika¹⁾ in kaplana²⁾, ker je odkupil biro pripadajočo kaplanoma³⁾ in organistu⁴⁾ v Mengšu, stolni upadek župnika v Mengšu,⁵⁾ odpravnino za plačilni prispevek cerkvenika v Mengšu⁶⁾ in biro cerkvenika v Trzinu,⁷⁾ tako da nimajo bodoči župljani v Domžalah nobenih obveznosti več do svoje matere župnije v Mengšu; ker so se vse založene glavnice naložile na vinkulirane obveznice kronske rente; ker ni bilo proti ustanovitvi župnije v Domžalah nobenega utemeljenega ugovora:

zato smo po svoji redni oblasti in vsled pooblaščenja sv. tridentinskega zbora (c. 4. sess. 21 de reform.) in v soglasju s stolnim kapitljem ljubljanskim izločili vasi Zgornje in Spodnje Domžale, Stob, Študo in Depaljo vas z vsemi bivališči in verniki iz župnije Mengeš ter jih združili v novo župnijo Domžale, odvisno od proste škofove podelitve (*liberae collationis episcopalis*), z dvema sistemiziranima duhovniškima mestoma, t. j. z župnikom in kaplanom, povzdignili cerkev Marijinega Vnebovzvetja na Goričici

Založiti je bilo treba:

- ¹⁾ K 25.017.—. ²⁾ K 15.000.—. ³⁾ K 7680·50. ⁴⁾ K 900.—.
⁵⁾ K 3533·25. ⁶⁾ K 105.—. ⁷⁾ K 1408.—.

v župno cerkev in naročili, naj se v nji hranijo sv. Rešnje Telo, krstna voda, sv. olja in drugo, kar spada k župni cerkvi.

Nova župnija se je javno veljavila dne 25. septembra 1908.

Kn. šk. ordinarijat v Ljubljani

dne 11. aprila 1910.

† Anton Bonaventura l. r.
knezoškof.

Nekdanja Goričica — tako duhovnija kakor
soseska — je 25. septembra 1908 prenehala!

Zapadla je — zgodovini!

Le kapelica Matere Božje na Goričici
varuje njeno ime z ljubeznijo tudi poslej!

Na mesto nekdanje Goričice pa je stopila
— fara Domžale.

Dodatki.

1. Dekan v Mengšu (glej str. 69)!

Mihael Evstahij baron pl. Rastern je bil že tudi dekan v Mengšu.

V listini z dne 1. maja 1788, s katero je dal za vzdržavanje kurata na Homcu poleg hiše z vrtom še v denarju 3500 gold. (4⁰/₁₀₀ letne obresti 140 gold.) s pridržkom, da pripada prezentacijska pravica glede tega kurata njemu, oziroma rodbini pl. Rastern, se sam imenuje „bivši dekan in župnik v Mengšu“ (gewesster Dechant und Pfarrer zu Mannsburg).

In na njegovem spomeniku je latinski napis: „Tu počiva Evstahij baron pl. Rastern, od 25. aprila 1757 do 1. januarja 1785 dekan in župnik v Mengšu (Manspurg) in ustanovitelj vikarijata na Črnučah kakor tudi lokalne kapelanije na Homcu, rojen 16. sept. 1720, umrl 3. nov. 1797.“

2. Duhovniki na Goričici.

Ni bilo mogoče dognati, da bi bil že pred l. 1776¹⁾ na Goričici bival kak duhovnik, dočim je za Homec znano, da je že l. 1584 bival ondi beneficijat Simon Otava.

¹⁾ „Zgodovina fare Domžale“ str. 39.

In vender se nam tudi glede Goričice vsiljuje misel, da so tudi tukaj že pred letom 1776 bili nastavljeni duhovniki, posebno takrat, ko je tako zelo procvitala bratovščina Matere božje Vnebovzete na Goričici.

Kdo je sprejemal ude v to bratovščino? Kdo jo je vodil? Kdo je opravljal sv. maše te bratovščine?

Ali so res vse to oskrbovali zgolj duhovniki, ki so stanovali v Mengšu?

Težko, da bi bila v tem slučaju bratovščina na Goričici tako lepo uspevala.

Seveda bi nam imeniki udov te bratovščine zadevo takoj pojasnili.

Toda o njih ni nikakega sledu.

3. Furlanski arhivi.

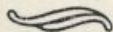
Ti edini bi nam mogli dati odgovor na vprašanje, če so že kedaj prej bivali duhovniki na Goričici.

Ogromna škoda se nam zdi za zgodovino našega naroda, da se ti arhivi niso še doslej vsi natančno raziskali in izčrpali!

Nad 700 let je bil velik del slovenskega ljudstva tesno združen z Oglejem, oziroma Vidmom in Benetkami!

Ali ni zato upravičena misel, da mora v arhivih staroslavnega Ogleja, kjerkoli se že ti nahajajo (v Vidmu, Benetkah, Rimu), biti ohranjenih še prav veliko dragocenih podatkov o naši preteklosti!

Naj bi torej strokovnjaki zgodovinarji te arhive že skorej natančno raziskali in podatke obelodanili!

Vsebina.

	Stran
Pojasnilo	3
I. Trg Domžale — nekdanja Goričica.	
1. Povzdignjenje v trg	7
2. Slavnostna proglasitev trga	9
3. Obseg trga	13
II. Zgodovinska lega Goričice.	
1. Ob nekdanji Rinski cesti.	
a) Kod je šla ta cesta	15
b) Važnost Rinske ceste	19
2. Ob poštni zvezi Ljubljana — Gradec	20
3. Ob prometni črti Zidani most — Italija	27
III. Pripadnost Goričice.	
1. Pod faro Mengeš.	
a) Fara Mengeš	30
b) Patronstvo fare	36
c) Mengeški župniki	44
d) Podružnica M. B. na Goričici	49
Pesem o „goriški Mariji“	58
2. Pod oglejskim patrijarhom	59
3. Pod goriško nadškofijo	65
4. Pod ljubljansko škofijo	66
5. Pod kamniško dekanijo	69
6. Politična pripadnost.	
a) Pod katere države je spadala Goričica	70
b) Upravna pripadnost	71
c) Sodna pripadnost	73
IV. Nekdanja Goričica.	
1. Ali je bilo res nekdanj ob Goričici jezero?	75
2. Podnebje na Goričici.	
a) Živalstvo	79
b) Rastlinstvo	80
3. Prebivalci Goričice	81
4. Življenjske razmere.	
a) Vera	84
b) Versko življenje.	
Prazniki	86
Procesije	89

	Stran
Velikonočno spraševanje	90
c) Izobrazba	90
d) Poljedelstvo.	
A. Zemlja na Goričici pred 100 leti	92
B. Posestniki pred 100 leti	94
C. Parcelna imena	100
D. Razdelitev občinskih pašnikov	101
e) Drugi viri preživljanja	103
f) Hrana	105
g) Hiše	106
h) Noša	109
i) Denar	110
5. Starodavni krajevni običaji	111
6. Izkopine in starine	112
V. Za časa turških bojev.	
1. Prihod Turkov v Evropo	116
2. Turki na Kranjskem	117
3. Turki na Goričici	121
4. Turški tabor na Goričici.	
a) Namen taborov	124
b) Kakšen je bil ta tabor	126
5. Mašni kelih za vojne stroške!	
a) Denarna stiska na vrhuncu!	129
b) Koliko je dala Goričica	131
VI. Luteranska nevarnost.	
1. Vzroki te nevarnosti	133
2. Tudi Goričico so ogrožali ti vzroki	134
VII. Kmečki punt.	
1. Razmerje med graščaki in kmeti	139
2. Kmetje oblegajo graščino Črnelo	145
3. „Za staro pravdo!“	146
4. Graščine v okolici Goričice	149
5. Pod katerimi gospodvi je bila Goričica	157
VIII. Kuga.	
1. Strašna šiba božja	161
2. Grozno je razsajala po Kranjskem	164
3. Tudi Goričico je prav hudo obiskala	166
IX. Potres	169
X. Pregled gorja naših prednikov	172
XI. Francoska doba	175
XII. Duhovnija Goričica — ukinjena	177
Dodatki	180

Kazalo slik:

I.

Ob proglasitvi trga Domžale.

1. Občinski odbor v Domžalah za 16. str.
2. Pozdrav gostov na kolodvoru.
3. Med slavnostno službo božjo.
4. Srezki poglavar proklamira trg.
5. Slamnikarska obrt v sprevedu.
6. „Prvi tržni dan“ v sprevedu.
7. Po sprevedu pred Novo pošto.

II.

8. Most čez Bistrico na državni cesti, narejen l. 1724 za 32. str.
9. Most čez Bistrico na Ihan s Šumberkom nad njim.

III. 1. d)

A. Kipi in slike v nekdanji cerkvi M. B. na Goričici.

10. Sv. Gregor Veliki. (Leseni kip s prejšnjega velikega altarja.) za 48. str.
- „ Sv. Uršula. (Leseni kip s prejšnjega stranskega altarja.)
11. Sv. Neža. (Leseni kip s prejšnjega velikega altarja.)
- „ Sv. Barbara. (Leseni kip s prejšnjega stranskega altarja.)
12. Sv. Apolonija in 2 angela. (Leseni kipi s prejšnjega velikega altarja.)
13. Sv. Ana. (Slika iz stranskega altarja prejšnje cerkve.) za 56. str.

B. Kapelice in znamenja v duhovniji Goričica.

14. Kapelica v Zgornjih Domžalah (pri hiši št. 35, zelo stara) za 64. str.

15. a) Kapelica v Zgornjih Domžalah (pri hiši št. 43, zelo stara)
 b) Kapelica na Zavrtih v Stobu (za hišo št. 13, zelo stara.)
 16. a) Znamenje v Spodnjih Domžalah (pri hiši št. 30, zelo staro.)
 b) Kapelica v Študi (pri hiši št. 33, zelo stara.)

IV. 4. g)

17. Še ohranjeni ostanek starih Domžal za 80. str.
 (Zgornje Domžale h. št. 47 z okolico)
 18. Starodavna hiša v Spodnjih Domžalah št. 5.
 19. a) Najstarejša lesena hiša Goričice (sedaj v De-
 paljivasi št. 24.)
 b) Peč „na modovnice“ v njej.
 20. a) Kamen z letnico 1532, ohranjen v cerkvenem
 zidu.
 b) Vodnjak „na kolo“, Stob h. št. 36.

4. e)

21. a) Klišej domačega izvora (ročno delo Martina
 Flisa.)
 b) Prt za jaslice (domača hišna obrt) za 96. str.

6.

**Iz starinske zbirke veterinarnega nadzornika
 Josipa N. Sadnikarja:**

22. Izkopine nekdanje Goričice za 112. str.
 23. Dragocenosti nekdanje Goričice (zlata avba i. dr.)
 24. Omara francoskega maršala Marmonta.

V. 4. b)

25. Ostanek tabora s cerkvijo na Goričici. za 120. str.
 Slika iz l. 1890.
 26. Ostanek tabora na Goričici, prirejen za stanovanje. pred nasl. str.
 27. Nekdanji „turški tabor“ na Goričici. Floris za 120. str.
 Po mapi iz l. 1824 narisal stavbenik Josip Sršen.

28. Parcele okrog Goričice pred 100 leti.
Posnetek mape iz l. 1824.
29. Sedanje parcele okrog cerkve na Goričici.
Posnetek mape iz l. 1925.
30. Celotna podoba nekdanjega turškega tabora na
Goričici za 144. str.
Rekonstruiral stavbenik Josip Sršen.

VIII. 3.

31. „Kužno“ znamenje v Študi (z letnico 1602) . . . za 160. str.
32. a) Starodavno znamenje v Zgornjih Domžalah
(pri hiši št. 30.)
- b) Starodavno znamenje zunaj Stoba na poti
proti Mengšu in Grobljam.

Vse klišeje je izdelala klišarna Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani.

Popravi naj se :

Na strani	9 v 12. vrsti	Martin	v Jakob
	9 " 22. "	800 in 200	" 750 in 225
	24 " 26. "	tuhinjsko	" Tuhinjsko
	26 " 21. "	bistriškem	" Bistriškem
	28 " 20. "	poljansko	" Poljansko
	48 " 21. "	1782	" 1785
	48 " 30. "	1783	" 1785
	54 " 15. "	Jožefovem	" tistem
	55 " 1. "	1772	" 1782
	55 " 7. "	pravilno: pri kranjskem deželstvu [Landschaft] ¹⁾	
	57 " 12. "	1781	v 1786
	57 " 17. "	1872	" 1876
	58 " 16. "	izročijo	" izročje
	61 " 20. "	z	" s
	64 " 8. "	Cirknica (in drugod)	" Cerknica
	64 " 8. "	Mekinah	" Mekinjah
	69 " 25. "	prvi in zadnji	" zadnji
	70 " 2. "	1785—1801	" do 1801
	106 " 5. "	Hiše	" g) Hiše
	111 " 17. "	sporoča	" sporoča. ¹⁾
	112 " 16. "	lzkopnine	" lzkopine
	157 " 7. "	1920	" 1918
	175 " 2. "	pod črto 189	" 1891

Glasbena priloga:

5 Šmarničnih pesmi za 4 glasni mešani zbor.

Zložene so bile leta 1898 v priprostem duhu nekdanje Goričice.

Knjigi so bile priložene glede na napev št. 3, ki je primeren tudi za „Pesem o goriški Mariji“ (glej str. 58).

V isti zalogi in od istega pisatelja so izšle in se še dobe sledeče knjige:

Spolnuy zapovedi! Prva knjiga. 391 strani, 7 slik. 1921.

Cena 20 Din.

Spolnuy zapovedi! Druga knjiga. 471 strani. 1922.

Cena 30 Din.

Zgodovina fare Domžale. 416 strani, 84 slik in 1 zemljevid. 1923. Cena 75 Din.

Pri najboljšem Prijatelju. 278 strani, 1924. Cena 30 Din.

Kritika se je o vseh teh knjigah zelo pohvalno izrekla in to v sledečih listih in znanstvenih revijah:

Ave Maria, Čikago, 1923 št. 23; 1925 št. 2.

Bogoljub 1921 št. 9, 10; 1923 št. 1; 1923 št. 12; 1925 št. 4.

Bogoslovni Vestnik 1923 III, IV str. 301.

Cvetje z vrtov sv. Frančiška 1921 št. 9, 10; 1924 št. 1, 2; 1925 št. 3, 4.

Čas 1923/24 II, III str. 152; št. IV, V str. 256.

Domoljub 1921 št. 34; 1922 št. 45; 1925 št. 1.

Edinost, Čikago, 1921 št. 77.

Folium ecclesiasticum Archidioecesis Goritiensis 1922 št. 4; 1922 št. 12.

Glasnik presv. Srca Jezusovega 1922 št. 6; 1923 št. 1; 1925 št. 3.

Katoliški Misijoni, 1924/25 št. 4.

Mladika 1925 str. 392.

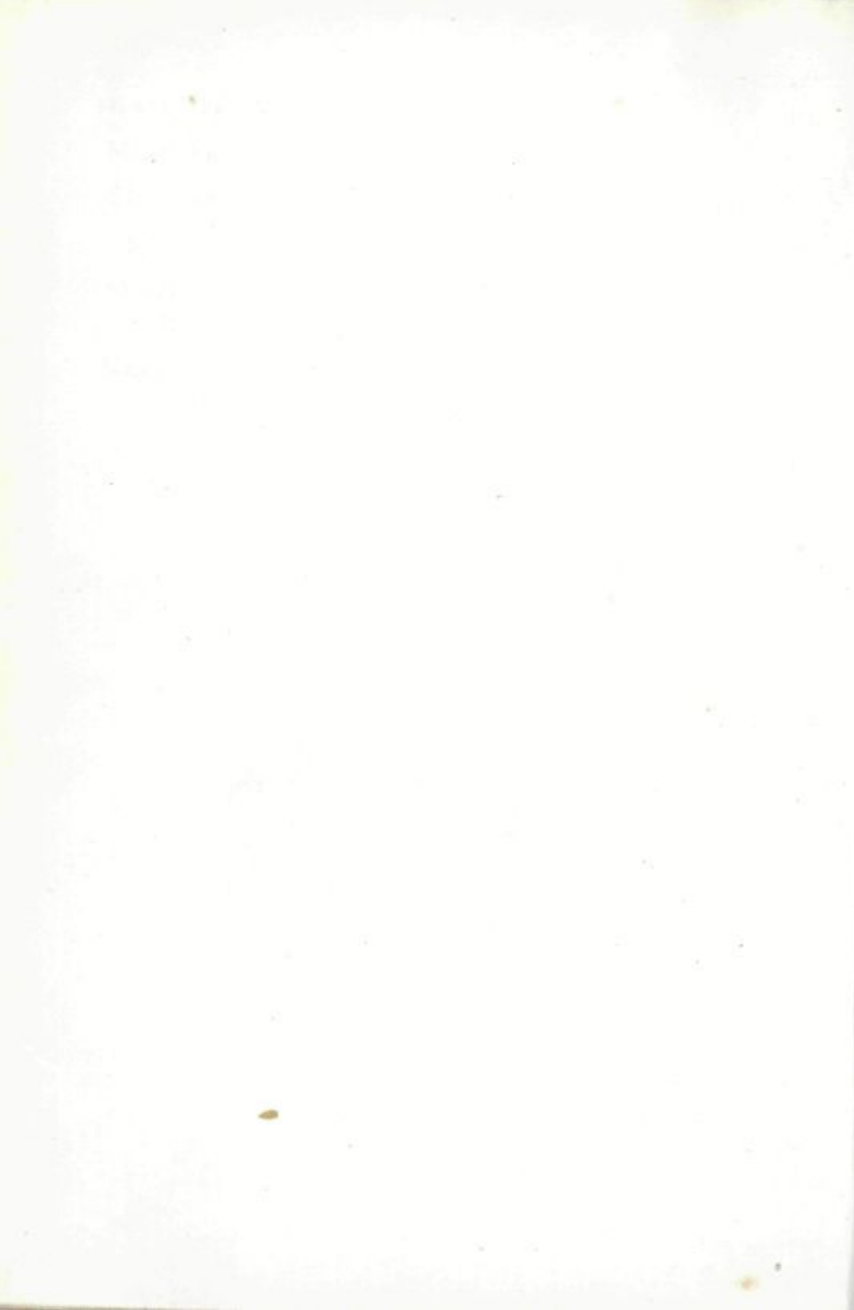
Slovenec 1921 št. 189; 1922 št. 147; 1924 št. 280.

Socialna Misel 1923 št. 2.

Škofijski List, Ljubljana 1922 št. 10; 1923 št. 7; 1924 št. 9.

Vzajemnost 1921 št. 10; 1923 št. 1, 2; 1923 št. 11, 12; 1925 št. 1, 2.

216/59
DEČINSKA MATIJA KNJIŽNICA
DOMZALC

Domžale

Odmz-V 908(Domžale)

BERNIK F.

Z nekdanje

262.2(497.4 Domžale)(091)

0080690216

COBISS ©

KNJIŠNICA DOMŽALE